శ్రీ

ప్రమద్వర

[ఏడంకముల కల్పిత నాటకము.]

కర్త.

చిత్రపు కామేశ్వర రావు

మొదటి కూర్పు

రాజమహేంద్రవరము

ఆంధ్ర సారస్వత నికేతనమువారిచే ప్రకటింపఁబడినది.

1917

రాయవరము.

శ్రీ మేరీ ముద్రాక్షరశాల

1917.

కృతిసమర్పణము

నాకుహితోపదేశకుఁడును, దక్షిణహస్తమునై, మన్నించి
కాపాడు శాంతమూర్తి, పుణ్యపురుషాగ్రణి, దయా
నిధి, సత్యనారాయణాంకునకు, నా ద్వితీయ
సోదరునకు, కృతజ్ఞతాపూర్వకముగా,
మనోవాంఛిత మ్యాడేర, సీతరు
ణా కమలిమునునర్పించు
చున్నాను.

ఇందువచ్చుపాత్రలు.

పురుషులు

విజయసేనుఁడు.—కథానాయకుఁడు.

పురీంద్రసేనుఁడు.—ఒకసామంతరాజు కథానాయికతండ్రి

సుసేనుఁడు.—పురీంద్రసేనుని కుమారుఁడు.

హేమపాలుఁడు—ఒకక్షత్రియుఁడు.

పుళిందుఁడు.—కిరాతరాజు.

కళింగుఁడు.—పుళిందుని తమ్ముఁడు.

దుర్జయుఁడు.—పుళిందుని ముఖ్యసేవకుఁడు.

సుజయుఁడు.—కారాగృహాధికారి.

సుమిత్రుఁడు.—పురీంద్రసేనుని ముఖ్యసేవకుఁడు.

సుమంతుఁడు.—సంగీతగురువు.

వజ్రపాణి—హేమపాలుని యాంతరంగికసేవకుఁడు.

న్యాయాధికారి—కాశ్మీరాధిపునిచేఁ బంపఁబడినవాఁడు.

స్త్రీలు:

ప్రమద్వర.—కథానాయిక.

రోహిణి.—చెలికత్తె.

సునంద.—ఒంతముసలిది.

(సందర్భానుసారము మఱికొందఱువచ్చెదరు.)

ప్రమద్వర

ప్రథమాంకము

నాంది

వెలుఁగుచు సంతసంబు పృథివీవలయంబున నిర్మలాత్ములై
సలలిత మాధురీగరిమ సార్కెకు జిప్పిలి జీవకోటులన్
గలుపుచు, బంధనంబులను గల్పన సేయుచు మోదవర్తియై
జెలఁగెడు ప్రేమదేవి నివసించుత సభ్యులమానసంబులన్

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి)

సభామండప మలంకరించు సరసాగ్రేసరులారా! నా భాగ్యకారణమున మీరెల్లరు నుత్సాహభరితాత్ములై నాటకవీక్షాకాంక్ష నేతెంచినారలు. హృదయరంజకమగు నాటకాభినయమునకుఁ గడంగవలయునని యత్నమొనర్చి విదుషీరత్నము నటీసహాయము లేమి యాందోళన మొందవలసివచ్చె. ఆమెను బిలిచి కర్తవ్యమూహింతును. —

(తెరవంక దెరిగి)

మనోహరీ! నటీ!

(నేపథ్యమున)

ఆర్యపుత్రా! వచ్చుచున్నాను.

సూ — (చూడ్కు సారించి) ఆహా!

తే॥ గీ॥ పంచబాణుని గొనయంబు♦వలె నిడుపగు
వేణిఁ జీరాడ, పయ్యెద♦వివిధగతుల
గేలసవరించుకొనుచు శం♦పాలతగతి
వచ్చుచున్నది కన్నుల♦పండువదుఁగో!

(నటి ప్రవేశించుచు)

పంచచామరవృత్తము.

మనోహరాంగ! శ్రీకుమార!♦మామకీనరత్నమా!
మనోగతంబుఁ దెల్పినాఁడ♦మానసంబుఁ దన్పవే!

(ప్రణమిల్లి) నాథా!

తే॥ గీ॥ పురుషునకు నర్ధదేహంబు♦గరిత గాన
నేఁడు మీమనోగతమున♦నిలచి, కలఁచు
సంశయము నెఱుంగఁ బలికె♦సకియ ముద్దుఁ
దీర్పఁ బ్రార్థింతు ప్రణయంబు♦తేటపడఁగ

సూ—మనోజలక్ష్మి! సొంపుగుల్కు♦మందహాసబంధురం
బునీముఖంబుఁ గన్గొనంగ♦మోదమబ్బు సుందరీ!

ప్రేయసీ! ఈసభ్యుల నలరింపఁ జేయఁగలుగు నాటకాభినయమునకుఁ గడంగవలయునని నిశ్చయించి, యేకథ రసోదంచితమై యుండునా యని యోజించి, భావింపఁ జాలనైతిని.

నటి—ప్రియా! మొన్న సాయంకాలము గాలిమేడమీఁద నా ప్రియచెలి మధురిక గ్రంథం బొండు చదువుచుండెను. నే దానిం డగ్గరి, "చెలీ! ఆపుస్తకమేమే!" యని యడిగితిని. సంతోషము సూచించుచు నామె, "చెలీ! ఎఱుఁగవా! ఇది, ఆంధ్రసారస్వతనికేతనము వారిచే నూతనముగాఁ బ్రకటింపఁబడిన ప్రమద్వర యను దృశ్యప్రబంధము. గంగవంశమను

పూర్వధరణీధర శృంగమున నుజ్జ్వలకాంతులు జిమ్ము విభాకరుఁడు, కృపామయ మహీవల్లభుని రాజధాని, బృహత్కృమిడి గ్రంథకర్త జన్మస్థానము. ఆతఁడు చిత్రాపూరివంశ మహార్ణవసుధాధాముండగు సర్వేశ్వరభట్టునకు పౌత్రుఁడు. సత్యవాక్య భవాఢ్యుఁడగు కామేశ్వరుని ప్రియకుమారుఁడు. కామేశ్వరాభిధేయుఁడు. ఆతఁడు కల్పనాచమత్కృతి విడంబింప నీనాటకమును రచించెను. చెలీ! నీవుకూడ దీనినొక్కసారి చదువుము." అని పలికెను. ఆర్యపుత్రా! ఆనాటకమును నేను కడముట్ట చదివితిని. దానిని ప్రదర్శించిన మీ యభిమతమీడేరునని తలంతును.

సూ—సఖీ! తన్నాటకాంతర్గత కథ పురాణప్రసిద్ధమా? లేక ఇతిహాస విలసితమా?

స—ప్రియా! ఈకథ పురాణములందుఁ గానఁబడదు. ఇతిహాసము లవమైనఁ బొడమదు. కేవల కల్పనాత్మకము.

సూ—అట్లయిన నీతిబోధకము కాదేమో?

స—ప్రియా! నాటకములు నీతులుగఱపఁ గంగణమును దాల్పవు. సదయులగు సభికులు కూడ నీతులు నేర్చుకొనుటకే నాటకమునకు రారు. నాటకముల ముఖ్యోద్దేశము ప్రమోద మొసంగుట. హరిశ్చంద్రనాటకముఁజూచి సత్యముపలుక నేర్చుకొనఁ దెంచువా రెవ్వరుందురు? విశ్వామిత్ర వసిష్ఠుల వాక్కలహమును విని నవ్వులుకూరువారు కొందఱు. చంద్రమతి హరిశ్చంద్రుల దుర్దశకుఁ గన్నీరుఁ గార్చువారు కొందఱు నక్షత్రకుని నిష్ఠుర మనోగతిమునకు గోపమును, జాలియును, బూనువారుగొందఱు. తుదకుమాత్రమందఱును నాటకశాలనుండి పైకేగుదెంచునపుడు ప్రమోదభరితులగుదురు. చూపరులు నీతి గ్రహించువారుకొందరుండవచ్చును; గాని నీతి గఱపుటే నాటకముల ముఖ్యోద్దేశము గాదు. ప్రమద్వరనువ్రాయునపుడు గ్రంథకర్త రసగ్రహణ ధురీణుల

గు సభికులమనోరంజక కారణమగు కథనుకల్పించెను. ప్రియా! సకల దేశీయుల నాటకవాఙ్మయము వాంఛింపనదింతియు. అదియీ ధీర నేని తనశేఖ్షిని యదృష్టవతియని కవిసంతసించును.

సూ— ప్రేయసీ! అట్లయిన, ఆనాటకము నే యాడుదము. ఇప్పుడు చాల వేళయైనది. పూర్వదిక్సతి వినోదార్థమెగరవేసిన పారావతమువలె చంద్రుఁడు మెఱుఁగెక్కి మిన్ననలంకరించుచున్నాఁడు. పాత్రలుసిద్ధపఱుపవలయును. రమ్ము. పోవుదము. (నిష్క్రమింతురు.)

విష్కంభము.

ప్రథమరంగము

ప్రదేశము. ముల్తానునగరమునసొక సౌధము.

(ప్రవేశము. పురేంద్రసేనుఁడు విచారగ్రస్తుఁడై.)

కటకటా! దినములొక తీరున జరుగనేరవు; కాలచక్రమొకతీరున దిరుఁగునని తలఁచుటవెఱ్ఱి.

ఆ॥ వె॥ నిలువనీడలేని నిరుపేదవారల
సింహపీఠమందుఁ జేర్చి, పిదప
నిబిడవన్యసీమ నిడుములఁబెట్టెదు
కాలమా! యెఱుంగఁ గలమె నిన్ను!

ఔను! నాయెఱింగినంతదనుక నేనాతనియెడ దోషమెట్టిదియును జేసియుండలేదు. అట్లయినను, నాయందాతని కాగ్రహము గలిగినది.

సీ॥ హృదయంబుసాక్షిగా సంచివరించిన
సతిఁబాసియుతివ నెవ్వతె నెఱుంగ

భూస్వార్థమెపుడు కాడినయర్థంబుఁ
దక్షతో నన్నానరింపఁ దప్పియెఱుఁగ
ప్రజలకేరికినైనఁ బాములుగల్పించి
దుఃఖానలంబునఁ ద్రోసియెఱుఁగ
శరణన్న శాత్రవుఁ గరమనురక్తితోఁ
గనక కాఠిన్యతఁ గాంచియెఱుఁగ
తే॥ గీ॥ విమల దేశాభిమానంబు విడచుటెఱుఁగ
రాజభక్తిఁ బోనాఁడి, దురంతములకు
వసతిమానసగృహమునం దొసఁగియెఱుఁగ.
నకట! యీగతికిఁ గతమే మగునో చెపుమ?

రెండుదినములలో జన్మభూమి విడువవలయును! తీవ్రమగు రాజాజ్ఞ మీరితినా, ప్రాణములు దక్కవు. హా! మల్హానురాజ్యలక్ష్మి! నిన్నుఁ బాసి నేనెట్లు సుఖింప నేర్తును?

చం॥ చినతనమాదిగా నెడము సేయక, లేశము జింత లేక, నె
మ్మనమున నీయనన్యకృప మాటికిమాటికి సంస్మరించి సం
జనితముదావహంబునఁ బ్రశాంతమతిన్ జరియించినాను నే
డనయము దోఁచె, నేవిధము వ్యాకులపాటు హరించు నక్కటా!

హా! హతవిధీ! సముద్రుఁడు గర్భస్థిత రత్నసముదయంబుల కత్యంతానందమొంది యుప్పొంగురీతి నాసంతానమ్మును గాంచి ముదియుచుంటిని. సంపదలను గొంతయెఱుంగనైతిని; విశదంబగు యశంబునార్జించితిని. ఎవ్విధిఁ దలపోసిచూడ నేనదృష్టవంతుఁడనని దృఢముగా నమ్ముకొంటిని. నన్నెఱింగినవారెల్ల రట్లే తలంచిరి. నేఁటికి నీయనుగ్రహమువలన

నిట్టిదుర్భరదుర్దశ సంప్రాప్తించెను. హా!—

తే॥ గీ॥ నిర్మలయశో సుధాంబుధి యూర్మిదోలి
కరిసీరంతర మూగాఁడు ఘనతఁబాసి
దుర్యశోవీచి కలనెట్లు దుఃఖపడుచు
నుండువాఁడను; గతియేమి యోయొయింగ!

నాయెడలోపమెట్టిదియును గలిగియుండలేదని యధికార ముద్రవ హించిన యుత్తమోత్తములెందఱో యాతనితోఁజెప్పిరి; గానికార్యము లే దాయె. ఔను, రాజులకు నిజానిజములతోఁ బనియేమి? ఆశ్రితులమాటలు వేదతుల్యములు.

ఆ॥ వె॥ తన్ను నాశ్రయించి ధర్మమార్గము బాసి
పలుకువానినమ్మ నిలధపుండు;
ప్రక్కనున్న ముండ్లమొక్కపైఁబ్రాకదే
లతసతంబువక్రగతలు బూని?

అయ్యో! వీఁడిదిసై రాజోత్తముఁడగు సురపాలుని దూషింప నేమిటి ఖర్ల? నాయదృష్టమిట్లుండ నెవ్వరేమిచేయుదురు? జన్మస్థానవియోగదుఃఖ మనుభవింప వ్రాసియుండఁ దప్పునా? అనుభవించితీరవలయును.— నా గతియెట్లయినను విచారింపను.

చ॥ సిరిగలయింటఁబుట్టి గుణసింధుల చెల్మిగ్రహించిమించి సం
బరమునఁగాలయాపనము మానుగఁజేసితి, కీడుబొందినన్
బొరయదుదుఃఖమించుకయుఁబూతచరిత్రులుపుత్రులున్గుణో
త్తరసుతయున్ విదేశములదాపెటులుందురటంచుఁగుందెదన్

ఆ॥ వె॥ హిమమరీచితనదు కమనీయతనువల్లి

పోఁ కొనేని యోర్వ లేక, నుస్సు
రనెడు బాల యిడుములను దేలియేరీతి
గట్టుఁజేరి బ్రతుకఁ గలుగునకట?

ఉత్తరక్షణమున నేమి వచ్చునో యెఱుఁగఁ జాలము. హా! ధీవిశాలా! సురపాలా!

శా॥ క్రూరాత్ముండు కళింగరాజు మనపైఁ గోపించి సైన్యంబుతో
వీరాలాపములాడుచున్ నడచిదోర్వీర్యంబుఁ జూపంగ నాఁ
డేరీతిన్ వధియించి వానిని ముదం బీవొంద వర్తించితిన్;
గారాబంబునఁ జూడ వేయపుడు; నా కర్మంబు దూషించెదన్

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

దేవా! హేమపాలుఁడు తమదర్శనాపేక్ష వేచియున్నవాఁడు. ముదలయాగు నేని తోడ్తెచ్చెదను.

శు. సే.— ఏమీ! కళ్యాణిపురాధీశ్వరుఁడు హేమపాలుఁడా? (ఆలించి) ఆహా! నా భాగ్యమేమందును? ఆతని సమక్షమునకు దారిసూపుము.

(సేవకుఁడు ముందు నడువ, హేమపాలుని సమీపించును.)

హేమపాలకుమారా! స్వాగతము.

తే॥ గీ॥ కుశలమా మీకు దిగ్దంత విశదకీర్తి?
క్షేమమా మీకు విద్వేష సింధురహరి?
ఆయురారోగ్యమా మీకు నవనినాథ?
కలిగె తులలేని మీరాక కలిమి మాకు!

హే. పా.— ఆర్యోత్తమా! నిర్భాగ్యుఁడనగు నాకు కుశలమగా కేమి? మీరు వినియేయుందురు.

చ॥ అతులితసత్ప్రతాపమహిమాఢ్యుఁడు, సద్గుణశేఖరుండు, సం

తత విజయుండు మన్మథుఁడు ధన్యుఁడు మాతొలి జన్మదక్షుఁడటా!
పతితుల చే వధింపఁబడి భంగము నొందుట నెన్ను నప్పుడా
తతము విషాదమయ్యెడు, నుదారచరిత్ర! భరింపశక్యమే?

హా! ఆవరగుణాభరణమూర్తిని, యశోసుతరకీర్తిని; దయాప్రపూర్తినిఁ దలంచినఁ, గొనియాడినఁ, దనవితీయునా?

పు. సే.— రాణిమారా! గతము ద్రవ్వ నేమి కారణము? విచారింపకుము. గతించినవారు మనవారు కారు. ఆతని యప్రతిమాన ప్రతాపంబు, నతులసుగుణసంపత్తి నెఱుంగనివా రెవ్వరుగలరు? అతఁడు మనలను బాసి మర్త్యులోకమంతయు బంధురవిచారవంతముగాఁ జేసినాఁడు. తనువులు శాశ్వతములు గావని దృఢమనస్కులమై శాంతి వహింపవలయును.

హే. పా.— ఆర్యా! మీమాట సత్యము; కాని,

చ॥ చటులపరాక్రమంబున రసాతలమంటగ వైరివీరులన్
జటుకనఁ జేయువాఁడమర సంస్తుతవర్తనుఁ డేగ మొండినై
పటుతర దేహలోభమునఁ బ్రాణములన్ విడనాడకీగతిన్
గటకట! యున్నవాఁడ; తొలికర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో?

పు. సే.— అవును. మీ యన్న సత్యపాలుఁడు సార్థకాభిధేయుఁడు. ఆతనికతఁడే సాటి. సత్యపాలుని సఖియు సుమిత్ర సుచరిత్ర. విశేషించి సువివేకనిలయ. పాపము, దురాత్ము లెవ్వరో యాదంపతులను నిష్కరుణాత్ములై వధించిరి. ఇంతకును,

తే॥ గీ॥ వనిధివలయిత ధారుణీ వరులుగాని,
చేరుటకుఁ, దినుటకును, లేని వారుగాని
చనుమును తేనట్టి దీపము సరణి నంత

రింతురు భయదమరణజిహ్వాంతరమున!
విచారించిన లాభములేదు. ఎందఱెందఱు నృపోత్తము లుద్భవింపలేదు? ఎన్నెన్ని మహాత్కార్యము లాచరింపలేదు? వారలిప్పుడెచట? మృత్యుదేవత వారియెడ జాలిఁగొనియెనా? అందఱు నామెకు సమానులేసుమా? హేమపాలా! మేడమీదికరుగుదము రమ్ము.

(సౌధోపరిభాగమునకుఁ బోవుదురు)

హే. పా — ఆర్యా! నేనిట కరుదెంచునప్పుడు మీచరితంబాలించి యందలిని సత్యాసత్యము లెఱుంగునంతదనుక నా చిత్తం బుత్తలపాటందుచున్నయది.

పు. సే — కుమారా! ఆయాసనమధిష్ఠింపుము. సర్వమునీకు నివేదించెదను. (హేమపాలుఁడు కుర్చీలోఁ గూర్చుండును.) ఎఱుఁగుదువుకదా, ముల్తానువిభుని సురపాలుని, అతఁడు సుగుణాలవాలుఁడయ్యు, నార్తజనావనుఁడయ్యుఁ, బ్రజానురంజకుఁడయ్యు, నాగురదృష్టకారణమున నిర్దోషినగు నాపై నాగ్రహముఁ గొని యీనగరమును వీడుకొలుపవలయునని యుత్తరువు జేసినాఁడు. అతని యాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము. ఎల్లి నేనీరాజ్యమును బాయకుందునేని, సురపాలక్ష్మాపాలుని యాగ్రహాగ్నికి నింధనము గావలసివచ్చును. కాశ్మీరంబు సుభిక్షంబని వినికి. అందువాసంబు నాకభిమతంబు. అచటి ప్రకృతి సౌందర్యావలోకనమున సంతాపసీరదములు హరించును. మామకీనమనోతలమును పట్టముగాఁ గప్పియున్న దుఃఖాంధకార మా కాశ్మీరరాజవదన బాపునని నమ్మకమున్నది.

హే. పా — అయ్యో! మీకెంత కష్టమువచ్చినది. సురపాలుఁడు సురపాలుఁడనియే వాడుక. మీరు సద్గుణమూర్తులరు. మీయందాలని కాగ్రహకారణమగోచరము. శాంతమూర్తులకుఁ గోపము రానేరాదు; వచ్చునేని, యెదిరివారల నాశనము సేయకమ్మానను. అతఁడు విధించిన బుల

మీరీనగరమును సకాలమునవిడచుట శ్రేయంబు. ముందుముందు నిజానిజములు బయలుపడును. ఈనగరమున మాగృహమున్నయది. అదియొకవిశాలమైన భవనము. అందుమీరు వాసంబుసేయవచ్చును. నేనిప్పుడు కార్యాంతరమున ముల్తానులో రెండునెలలుండవలసియున్నయది. సమయమునకు వేని సురపాల ధరణీశుని దర్శించి, మీయందాతనికాగ్రహకారణంబరయుదు. నాసేవకుఁడను వజ్రపాణిస్వామిభక్తికిఁ బెట్టినదిపేరు, వానినిమీ వెంట నంపెదను. మిమ్ములనువాఁడా గృహమునఁ బ్రవేశపెట్టును.

ప్ర. సే — ఆహా! మీను మాదెసఁగల భక్తి నిరుపమానము.

ఖండ స్రగ్విణి.

హేమపాలా! దయా
సీమ! నీ సద్గుణ
స్తోమముల్ చెప్పఁగన్
లేము సుంతేనియున్.

హే. పా — మీరు పోయెదరు; గాని, మాగృహమున దయ్యములు గలవని మిమ్ము పెక్కండ్రు జడిపింతురు. మీరుమాత్రమిట్టి పిచ్చి యనుమానములకు లోబడవలదు. మీపిల్లలకీవిషయమై చెప్పవలదు. చిన్నవారగుటవలనవారు భయపడియెదరు సుఁడీ!

ప్ర. సే — నాకుమారుఁడు సుసేనుఁడు సమరవైరి వీరభయంకరుఁడు. అతఁడిట్టి మాటలాలించిన హాస్యము సేయును. విజయసేనుఁడు బలవద్రిపుగర్వతమోపహారి. ఉదయమార్తాండ ప్రచండుఁడు. అతఁడెన్నఁడిట్టి పిచ్చియనుమానములఁ బూనఁడు. నాకుమారిత ప్రమద్వర గుణరత్ననిధి. మీరామెనుగూర్చి వినియేయుందురు.

హే. పా — ఆర్యా! ప్రమద్వర జగతీజనంబుల జిహ్వారంగస్థలి నాట్యమా

డుచున్నయది. ఆమెను జూడవలయునని నేనెన్నిసారులో యభిలషించితిని; గాని నాయభిలాష తీఱలేదు. (మెల్లగా) నేఁడామెను జూడ నెంచి, యేనిటకరుదెంచితిని. మీరంగీకరింతురేని యామె నర్ధాంగిగా వడయుటకు సన్నద్ధుఁడను. మీబాంధవ్యము నేవాంఛించుట నిష్ప్రయోజనముగా నుండునని తలంచెదను. తలంచుటేకాదు; దృఢముగా నమ్మెదను.

పు. సే.—ఆహా! నేఁడెట్టిసుదినము! నామనోరథమును కాంతిమంతమైనది; అయినను హేమపాలా! తొందరపడి వివాహకార్యములు సేయరాదు. నిలకడవహింపవలయును.—ఆమెనుజూతువేని నీమనం బెటులమారునో? (ఎలుఁగెత్తి) సేవకా!

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

దేవా! అనుజ్ఞవేఁడెద.

పు. సే.—ఓరీ! నీవుపోయి సుసేనవిజయసేనులను, ప్రమద్వరను సత్వరమరమ్మంటినను.

సేవకుడు—మహాప్రసాదము. (నిష్క్రమించును.)

హే. పా.—ఆర్యా! ప్రమద్వరకిప్పుడు ప్రాయమెంత? విజయసేనుఁడు మీతనయుండా?

పు. సే.—ఆమెకిప్పుడు పదునారువత్సరములు పూర్తియైనవి. కుమారా! విజయసేనుని చరితంబు నాకేమియును దెలియదు. అతని తల్లిదండ్రు లెవ్వరో యెఱుంగుటకుఁ దగిన విషయములు నాకు లభింపవయ్యె. అతని గుణగణంబులు వర్ణనాతీతములు. నన్ను 'అప్పా!' యని పిలచును. పాపము! వానికేమి తెలియును? నిజ మెఱింగినవాఁడనయ్యు నేనాతనిని 'కుమారా!' యని పిలచుచుందును.

(సుసేనవిజయసేనులును ప్రమద్వరయును, ప్రవేశింతురు.)

పు. సే.—కుమారా! సుసేనా! రమ్ము. విజయసేనా! భద్రమా! కుమారీ!

ప్రమద్వరా! నీకు శుభంబేకి అదిగో, హేమపాల ధరణీకాంతుఁడు. ఆతఁడు మిమ్ములఁజూడ వేడుకపడి యరుదెంచినాఁడు. ఆతని యాశీర్వచనమ్ములఁ వడయుఁడు.

(సు—వి. సే—ప్ర—హే. పాలునకుఁ బ్రణమిల్లుదురు.)

హే. పా—దీర్ఘాయుష్మంతులగుదురుగాక! (ప్రమద్వరనుజూచి, యాత్మగతమున) ఆహా! ఆకళ్యాణి రూపరేఖావిలాసము లేమనికొనియాడుదును! భూలోకమున కవతరించిన మోహినియాకి

కం॥ హరిణీనయనకు నెనయే
హరిణీనయనలును లేరు; హరిప్రాయుసతియో?
హరు నర్ధాంగియొ? హరికిన్
హరువగు సిరియో? యెఱుంగ నగునేనాకుఁ

మానవకాంతకిట్టి సౌందర్యముంఢ్నేర్పునాకి ఆహా! త్రిలోకమోహన తనూవిలాసిని యీసుమాంగి!

కం॥ తొలుకారు మెఱుఁగుతోడను
దులతూఁగెడు మేనుగలిగి తోయజముఖి, పూ
విలుకాని శరాళికినఁ
బలిఁజేసె నికేమిసేతు భరియింతునెటుల్?

హాయందిమెకెట్టి భావముదయించెడినోకి ఔరా!

సీ॥ రోలంబజాలంబు రోఁత సేయఁగఁజాలు
నెఱికొప్పు గన్నుల గఱవుఁదీర్చు
నిండునందఁగళంక మొందఁ జేయఁగఁజాలు
వదనంబుజింతలఁ బారఁదోలు

వికసితకుముదారవిందంబులనుబోలు
కన్నులానందంబుఁ గలుగఁజేయు
నరుణదీప్తులఁజిమ్ము యధరబింబంబువా
గమృతంబుఁజిలికి వికాశమొసఁగు
తే॥ గీ॥ అహాహా! మానససీమ నత్యంతముదము
వాసమును జేయునిప్పుడు, వనరుహాక్షి
యేమనునో? పాలముంచునో? యిష్టపడదో?
నీటముంచినఁ బ్రాణము లేటికిలను?

). సే— హేమపాలా! ఏమట్లున్నాఁడవు. నీముఖంబున మార్పు తోఁచిన దేమి?

హే. పా— ఆర్యా! క్షమింపుఁడు. ప్రమదాశిరోమణియగు ప్రమద్వరను గాంచినంత ప్రమదాంబుధి మునిఁగిపోతిని. ఆహా!

సీ॥ పలువురు సుందరాంగియని వర్ణనసేయఁగ నాలకించి, సం
కలితప్రమోదమూర్తినయి కాలముఁబుచ్చితి గానిమన్మనో
నిలయను నీ ప్రమద్వరను నేఁడుగనుంగొని జన్మమంతయుఁ
ఫలితముజేసినాఁడ, నవ భానుఁడు పద్మినిఁ జూచుకైవడిన్

ధర్మజ్ఞా! పురీంద్రసేనా! నా చెప్పినవిషయము మరల చెప్ప నేల? అందువిషయమై శ్రీనగరమునకు మగిడి సేనరు వెంచునపుడు. నాకె ఱిఁగింపఁ బ్రార్థితులు.

(సు— వి. సే— ప్ర— నిష్క్రమింతురు.)

. సే— అటులనే చేసెదను.

॥ ఆనవలాలలామ తగు నంగన నీకుఁ, దలంచిచూడనీ

నాసతీవాక్యిక్రియ దగుచు సన్నివిధంబుల, మీవివాహముక్
బూనుటయొనర్చు టీశుభము హెచ్చముగానితలంపుతో డుతక్
మానవనాథచంద్ర! యనుమానముమానుము, వేయునేటికిన్

ఈవిషయమునుగూర్చి యాలోచింపఁదగిన దేమియును లేదు; గాని ప్రమద్వర మనోగతి మెఱింగినఁగాని నేనేమియును జెప్పఁజాలను, మీరు శ్రీనగరమునకరుగెంచునపుడు మత్పుత్రికారత్నము మీకర్పించుటనుగూర్చి నిశ్చయ మెఱిఁగింతును.—వజ్రపాణినిఁ బంపువారలుకదా?

హే. హా—తప్పక ప్రయత్నించెదను; గాని నామాటాలింపుడు. మాయన్న సత్యపాలుఁడు దారుణమృత్యుముఖంబునఁ బడినవాఁడగుట, నాతనికి కుమారులు లేమి, నేనిప్పుడు కళ్యాణపురాధీశ్వరుఁడనైతిని. నాగూర్చి చెప్పుకొనుట లక్షణము గాదు — నాకడమాట యేమందురా?

ఉ॥ రాజితకీర్తిసాంద్ర! రిపు రాడభమోదివనాథ! నామనో
బీజము దుఃఖకీటక మపేతుయొనర్చి కృషింపఁజేసె; నం
భోజదళాయతాక్షినగు మోముకతంబున నంకురించు, మీ
కేజతనంబు మానిన నిఁకేమి వచింపుదు; మీరెఱుంగరే?

ప్ర. సే—మీరింతగాఁ జెప్పవలయునా? సర్వగతుల మీమనోభీష్ట మనుసరింపఁ బ్రయత్నించెదను.

హే. హ—(తొందరపాటభినయించి) అబ్బా! ఎంతవేళ యైనది!

తే॥ గీ॥ భానుఁ డపరాబ్ధియందునఁ బడియె; తార
లొకటితరువాత నొకటిగాఁ బ్రకటితంబు
లాయె; తిమిరేభసింహమై యాకసమున
లలితమూర్తి పొలిచె మృగలాంఛనుండు!

ఆర్యా! నాకు సెలవొసంగుడు. మీతోసంభాషణము కాలపరిమాణ మెఱుంగనీయదు. నేపోయివచ్చెదను.

(హే. పా. మేడదిగి నిష్క్రమించును. పు. సే. లోనికరుగును.)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. శ్రీనగరమున నొక సౌధరాజము. ప్రవేశము. వజ్రపాణి.)

హేమపాలక్ష్మాధవుని యనుమతివడపున పురేంద్రసేనుని గుట్టుంగా తంబుగా నీసౌధంబునఁ బ్రవేశపెట్టితిని. వారికట్టిలోపములును గ ఖుండ మెలఁగుచుంటిరని నానమ్మిక; వారును దమకట్టిలోపములును గినటులనూచింపలేరు. పురీంద్రసేనుని పరిచారకుఁడు, సుమిత్రుఁడు సహాయోగ్యుఁడు; స్వామికార్యనిర్వాహణదక్షుఁడు. నిన్నరాత్రి నన్నా డు జేరంజీరి, «వజ్రపాణీ! నీతోఁగొన్ని విషయములు మాటాడవలసి యున్నది. ఇప్పుడు చాలరాత్రియైనది. రేపునిన్నుఁగలిసికొనియెదను.» యని వాక్రుచ్చెను. అతఁడు నాతోఁజెప్పనెంచిన విషయమేమై యుండునో గదా? హేమపాలునిఁగూర్చి యాతఁడేమైన వినియుండునా? ఆరహ స్యంబెఱుఁగుటకు హరిహరాదులకైన శక్యంబుగాదు! (చూడ్కిసారించి) వచ్చువారెవరు? (పరికించిచూచి) ఓహో! సుమిత్రుఁడే! (ఎలుగెత్తి) మిత్రమా! నీకైవేచియున్నాఁడను.

(సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించును.)

సు—వజ్రపాణీ! నీకై నేనరయుచుంటిని; అందున నాలస్యమైనది. పాపము! నాకైవేచి నీవెంతవిసిగితివో! నీవుశ్రమగలిగించి నందులకు నన్ను మన్నింపుము.

వ—సుమిత్రా! ఇందుమన్నింపుట కేమున్నది? నాతోమాటాడవలసి

యున్నదని నిన్నరాత్రి పలికితివి. సదుత్తరమొసంగఁ గలుగువాఁడ
నేని ధన్యాత్ముఁడను.

సు—మిత్రమా! ఈసౌధమునఁ బ్రవేశించి వారముదినములైనది. ఇట
కరుదెంచునపుడెందఱో మన్మోహ ర్మ్యమునఁ జేరవలదని వారింపఁ
జూచిరి. కారణమరయనిందు దయ్యములున్నవని జవాబుచెప్పిరి. వా
రిమాటయందు నేనించుకేనియు విలువయుంచను. చిన్ననాఁటఁగో
తె నీవు హేమపాలునిఁ గొల్చుచున్నవాఁడవు. ఈగృహమునుగూర్చి
నీకంతయుఁ దెలిసియుండవలయును. నీవువచించునది సత్యమని న
మ్మెదను. నాహృదయతలమున గాఢముగ నాటుకొనియున్న యీ
సంశయమును దీర్పఁగలవాఁడవని నమ్మకొంటిని.

వ.పా—చెలికాఁడా! నీవువినినది కేవల మనృతముగా నేరదు. దయ్యము
లున్నవని చెప్పుటను నేనెన్నఁడు నిక్కమే కాదుకదా, మఱియెందు
ననుగూడ జూచియుండలేదు. ఒక్కనాఁటిరాత్రి సత్యపాలుని సకియ
శయనాగారమున నొక నీలాకృతిఁ జూచెనట! అది మెల మెల్లన మ
నుష్యాకారమును బూనెనట. సుమిత్రి భయవివశయై కేకలిడెనట! స
త్యపాలుఁడామెను సమీపింపని, యనునయించెనట. ఇంతియనాకుఁదె
లిసిన విషయము. శయనాగారమున శ్యామలాకృతి గానవచ్చుటేమి?
క్రమక్రమముగా మానవాకృతి వహించుటేమి? దీని యర్థము నాకిం
త దనుక దెలియకున్నయది. సుమిత్రా! నీవిట్టి యనుమానములను మ
నంబునఁ జోటొసంగకుము.

సు—వజ్రపాణీ! సరియె.—హేమపాలుఁడు ముల్తాను నగరమున రెండు
నెలలుండునట, కారణము? మాప్రభువగు పురీంద్రసేనుఁడు నాకుఁజె
ప్పకఁ దానేమియుఁ జేయఁడు. హేమపాలుఁడు గూడ నీయందట్టి వ
మ్మకము గలవాఁ డనియనుకొందును.

వ.పా—మిత్రమా! నాకుఁదెలియని విషయము మాతనికిఁ దెలియదు. స్నేహి

తుఁడవగుట వలనఁ జెప్పుచున్నాను. నిజముగా హేమపాలున కా నగరమునఁ బనియేమియును లేదు. ప్రమద్వరను జూడ వలయునని యాతఁ డందుఁ బోయి యుండెను. మరియును ప్రమద్వరను నర్ధాంగిగాఁ గైకొన నెంచిన వాఁడగుట, తద్విషయమై ప్రయత్నములను జేయుచున్నవాఁడు.

ర—అటులనా? ఆతని యభీష్టమున కంతరాయము గలుగకుండుగాత!

పా—ఒక సంగతి యడిగెదను. కోపమూనవుగదా? పురీంద్రసేనునితో నిటకరుదెంచిన విజయసేనుఁడాతని బంధుజనుఁడా? లేక యాతని కుమారుఁడా?

ర—విజయసేనుఁ డాతని కుమారుఁడు గాఁడు. ఆతని చరితం బతివిచిత్రంబు. పురీంద్రసేనుని వివాహమహోత్సవమ్ము జరిగి నేఁటి కిరువది వత్సరంబులైనది. వివాహానంతర మొక సాఁయంత్రముఁ డతఁడు చావడియందుఁ గూర్చుండి, కొంతవడి స్నేహితులతో వినోదగోష్ఠిఁ బుచ్చెను. పిమ్మట వారల వీడ్కొలిపి లోనికరిగెను. మధ్యరాత్రమున నాతని కొక యార్తనాదము వినవచ్చెను. ఆతఁడులికిపడి శయనాగారమును వీడుకొలిపి చావడిలోనికరుదెంచెను. ఆతనికన్నదోయి కొక బాలుఁడడ్డమయ్యెను. ఆశ్చర్యనిమగ్నుఁడై యా చిఱుతప్రాయంపు బాలుని నెత్తుకొనిఁ యాతఁడు మేడమీదికరిగి, నన్నుఁ జేరంబిలచి, "సుమిత్రా! ఈబాలుఁడు రూపజితమన్మథుఁడు. వీనియందు నాకనురాగము జనించినది. వీనిని బెంచి, పెద్దవానిని జేయ నాకభిమతము గలదు. నీయభిప్రాయమేమి?" యనియడిగెను. నేనందుల కొడంబడితిని. ఆనాఁటఁ గోలె నాబాలుని విలువిద్యయం దసమానునొనరింప నాతఁడు ప్రయత్నించెను. ఏవిద్యల నేర్వఁగడంగినను, సునాయాసముగ గ్రహించువాఁడగుట, 'విజయసేనా!' యని యాతఁడాతనిం బిలచుచుండును. పురీంద్రసేనుని కుమారుఁడు, సుసేనుఁడు; తనూజాత ప్రమద్వర.

వ. పా—మిత్రమా! నీమాటలు వినుకొలంది నాకుత్సాహ మధికమగుచున్నది. మఱియొకమాట. దిక్కులేని విజయసేనుని బెంచి, పెద్దవానిగా నొనరించిన పురీంద్రసేనుఁడాతనికిఁ దండ్రి సమానుఁడు. ప్రమద్వర యాతనికి సోదరితుల్య. అట్లయ్యు, విజయసేనుఁడామెను వరింప,—

సు—(అఖోర్ణోక్తిలో) వజ్రపాణీ! నిజానిజములెఱుంగక నీవిట్టిమాటలాడరాదు. విజయసేనుని నీవెఱుంగవు. అతఁడు సుగుణరత్నాకరుఁడు. కుముదాప్తునకైనఁ గళంకమున్నది. కాని యాతనియెడ నెట్టిదోషములును లేవు. ఇవి నేఁజెప్పుమాటలుగావు; లోకమంతయు నెఱిఁగినవిషయము. ఇంతకు హేమపాలునకు నిశ్చయింపఁబడిన కన్య నొండొకఁడు జూడఁగలఁడా?

వ. పా—క్షమింపుము. తెలియక నిన్నడిగితిని. నాసందేహము న్యాయమగునదికాదు. మిత్రమా! మఱల నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను. మీయజమానునకేమికావలయునో యెఱుంగవలయును. ఇప్పటికి నాకు సెలవొసంగుము.

సు—నేనుగూడ పోవలయును. సంసేనకుమారుఁడు మృగయావిహారార్థము సమీపారణ్యభూములకరుగును. అందుకు వలయువిధము నాయత్తపరుపవలయును. మఱల కలిసికొందము.

(చెరియొకవైపు నిష్క్రమింతురు.)

తృతీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకయాగారము. ప్రవేశము. విజయసేనుఁడాసనాసీనుఁడై.)

అవును. ఆమెయే నామనోహరి. ఆరమణీమణీ దరహాసకౌముది మన్నోతలమును విశుభ్రకాంతిమంతమొనరించెడిని. ఆసుగుణాలవాల నామక్షముననుండునేని భూలోకము స్వర్గధామమగును. అప్పటి యానం

దోత్సాహ సంభ్రమంబులు వర్ణింప నేఁజాలను! ఆహా!

సీ॥ తలిరాకుఁ బోణినిఁ గలనైనఁ బాయను
మఱుగయ్యె నేమి సమక్షమందు?
కలకంఠవాణి బల్కాడునెప్పుడు నాతో
మాటాడ దేమి సమక్షమందు?
గానముల ప్రోక సద్గోష్ఠిఁ బాయదునన్ను
మఱచెనా? యేది సమక్షమందు?
నవలావతంసము, నామనోనిలయ, ప్ర
మద్వర లేదు సమక్షమందు!-

తే॥ గీ॥ అతివఁ బాసినక్షణము శతాబ్దమగును!
సతినిఁ జూడనియప్పుడు విశాలగగన
తలమున హిమమయూఖ మండలము లేని
చందమునఁ దోఁచు, నెటుసైచి యుందునకట!

(చెక్కున కరంబాని.)

హా! ప్రేమమా! నీవెంతయపరాధ మొనరించితివి?

చ॥ కనులనుమూసి సౌఖ్యత్సర గాఢసుషుప్తినిఁ దేలియాడునే
ళనో, కమనీయలక్షణ విలాసిఁ బ్రమద్వరఁ గాంచునప్పుడో?
మనమున నామె సద్గుణ సమాజము వర్ణనసేయు కాలమం
దునో? యెపుడో యెఱుంగను వినోదముగా ననుగాసిపెట్టితే?

తే॥ గీ॥ కరుణఁ దలపోసి యొక్కింత గద్దెపైనిఁ
గరుణతొలఁగిన దుర్గహ కాననముల

గ్రమ్మరంగను జేతువు; గూడినిన్ను
మోదమొందిన వారలీ భూమిలేరు

ప్రేమమా! నీచెలికార మంగీకరించితిని. నీవలన సుఖింతు నను నాశ లేశము లేదు. అట్లయ్యు నిన్ను విడువఁ జాల కున్నాడను.

తే॥ గీ॥ కన్నులకు నించుకైనను గానరావు;
అఖిలలోకంబులందుఁ బ్రత్యక్షమీవు!
నీయునికియట్లు చిత్రంబు నీదుబలము!
నిన్నునమ్మిన నగునేమొ యెన్నఁగలమె?

(ఇంచుక యోజించి) ప్రమద్వరయే నాప్రపంచము; నాకామె తోడిద లోకము!

సీ॥ నాపూర్వ పుణ్యంబు నామోము లిఖితంబు
లలితశిరీష కోమలశరీర!
నామోహవారాసి నావలపులపంట
సంపూర్ణ పూర్ణిమా చంద్రవదన!
నామనోహారిణి నాజన్మకారణం
బతుల గుణగణ రత్నాకరంబు
నాపెన్నిధానంబు నాయర్థ దేహంబు
ప్రవిమల వికసిత పద్మనేత్ర

తే॥ గీ॥ నాప్రమద్వర గలదేని యీప్రపంచ
మెల్లసంతోషధామమై యెసగుచుండు
నామె లేకుండునేని, గాఢాంధకార
మెల్లయెడల గ్రమ్ముకొనెడి నిష్టలీల

హా! పరిమద్వరా! ప్రమదాశిరోమణీ! నేఁడు నిన్నుఁ జూడమి నా గత మిట్లు వ్యాకులపాటంగుచున్న యది. నిను బాసి నిలమట దుఃగాకుండు నే?

తరుణీరత్నము మైలతంబెసఁగి చేతఃప్రీతినామూప్రతీఁ
గరయంబారగ నుల్లసిల్లిసుమ సంగాతంబునై యొప్పి, మో
దరసంబాత్మజనింపఁ జేసెడిని, సాదంబొందునో, లేక సం
బరమేయిచ్చితరింపఁజేయునో మనోవాంఛల్తువర్ణముట్టగన్

(మోమెత్తి యోజించి, సవిచారముగా) ఔరా! నేపర్తింపఁ రనది దుర్మార్గము గదా?

జననంబొందితి నేకులంబుననో లేశంబైనఁబోల్పంగరా
దు; నిరూపింపఁగఁ దల్లిదండ్రు లెవరో దోషంబుగాకుండ ప్రే
లునొకింతైనఁ గదల్పలేను; విదితా శ్లోకంబునేనామెపై
మనముఁ నిల్పుటపాపహేతువిది దుర్మార్గంబుమమ్మాటికిన్

జన్మస్థాన మెద్దియో, మాతాపిత లెవ్వరో, నిజాభిజాత్య సంప్రతి యెట్టిదో, యెఱుంగక, పరుల పంచలఁ బెరుగు నేనేడ, సద్గుణరంభ, పాలితాఖిల లోక సౌందర్య విరాజమాన, మానవతీ లలామ, మెయేడ? తలపోయ నాకే సిగ్గగుచున్నయది.

గీ|| పలుచకులమువాఁడ, యొరుల యెలమికలిమి
వలన భూతలమునఁ బ్రాణములనునిలిపి
చలనమూనెద; ఎలనాగ వలని ప్రేమ
దలఁపనాయెడ మలినంబు తులవదనము

ఆమెను దలంచుటకైన నేనర్హుండఁ గాను. కటకటా! పరిమద్వరా!

ఆ॥ వె॥ అమృతకణము; ప్రవిమలాహ్లాదజనకంబు;
నిర్మలాత్మకంబు నీదుపేరు
నారసనముజేరి నీరసమొందెను
గనులలో సువర్ణ కలికరీతి

నిశ్చయముగా నేనామెయెడ ద్రోహచింత జేసితిని. కృపావరిష్ఠుండను పురీంద్రసేనుండీసంగతి యెఱుంగునేని యెంతవిచారించును; కోపగించును; మఱియు నెంతనొచ్చుకొనును. అభిమానధనుండు సుసేనుం డీవృత్తాంతమించుక యెఱింగిన నెంతచింతించును; నన్నెంతదూలనాడును. ఛీ! నేనుకృతఘ్నుండను. ఇస్సీ! సుదతీలలామ ప్రమద్వరయే యెఱుంగునేని, నన్నెంతగాదూషించునో; తానెంతసిగ్గుపడునో!

తే॥ గీ॥ గోముఖవ్యాఘ్రమతార! పయోముఖవిష
కుంభమహహా! నీనియెడల కూర్మిఁదలఁప
బాధయేకాదు, మఱియును పాపమగున
టంచుఁ దలపోయదొక్కొ శీతాంశువదన!

(ఒకింత యోజించి) ఏమి! నాభ్రమ? ఏవస్తువు సర్వవిధముల లోకజాలములలో నెల్లఁ బవిత్రాగ్రంబో, దానియందుఁ బ్రేమ జనించుట సహజము;

మ॥ ధనమాలక్ష్మిలొసంగినన్ గొనదు; సత్పాత్రంబు బాటింపఁ బో
దు; నిమిత్తంబుఁ బరిత్యజించు; మదిలోదూరంబునన్ నిల్పు కా
రణసంబంధలతావితానములఁ, జేరంజీరు నేవేళలన్
ఘనులన్ నిర్మలప్రేమనైజమది, శక్యంబానెయొండొటకున్

ప్రమద్వర లోకోత్తర. తత్కారణమున నామనోరాగమునకుఁ బాత్రభూతమైనది. ఆమెమన్మనోంబుజాతనివాసిని యగు మధుపము. నా

నందప్రతిభ. (యోజించి) నాయెడనామె కెట్టియభిప్రాయముగ
నా? నన్నామె నిర్మలానురాగమునఁజూచునా? ఉత్తమకన్యకుఁ
త్తమునియందు సహజముగ జనించుప్రేమ నాయందామె కుత్పన్న
కో! ఏలకో నా కామెయందట్టి నమ్మకమున్నయది.

నను జూచువేళల నగుమోముతోడుత
నెమరేగిడెంచి సమ్మదమొసంగు
జిలిబిలిపలుకుల నలరినామాటల
దినమొకక్షణమని తెలియఁబలుకు
అనుజన్మనెడబాసి యారామసీమల
కోకిలధ్వనివినఁ గోరునన్ను
హంసతూలికతల్ప మందున శయనించి
కలలోన ననుగాంచి పలువరించు
నాఁడు పంజరంబును బాసి కీడుపడిన
శారికా రత్నమును దేరఁ జన్నువుమీరఁ
బంపునప్పుడు నాపైని బరపుచూపు
లవియివితలపోయ హృదయ మరయలేనె?

యందామె కెడలేని మైత్రి. త్రికరణశుద్ధిగా నానమ్మకమిట్టిది.—
(ప్రమద్వరనుద్దేశించి)—

అలదినంబున ముల్తాను నందుఁ గ్రూర
సింహదంష్ట్రల బలము నశించువేళ
యొకక్షణంబైన నను బాసి యుండలేదు
నీవసేవల నొనరించి నావుగడఁగి·

అప్పటి నీవిమలానురక్తి, నిజమైనభక్తి, మధురప్రసక్తి, సమయ ముచితోక్తి! నాహృదయఫలకమున సువర్ణాక్షరముల లిఖింపఁబడినవి.

(నేపథ్యమున 'విజయసేనా! విజయసేనా!' యనుపిలుపు)

వి. సే—(ఆలించి) తమ్ముఁడు సుసేనుఁడిట వచ్చుచున్నాఁడు.

తే॥ గీ॥ జలదములను తెరనుదాటి వెలికివచ్చు
తరణిబింబంబు వెలుఁగు భూతలమునెల్ల
వెల్లఁజేసెడు చందాన నుల్లముల్ల
సిల్లుసంఫుల్లముగ వీనిఁజేరునపుడు

(సుసేనుఁడు ప్రవేశించును.)

సు—అన్నా! విజయసేనా! ఒకండవై యాలోచనాధీనుఁడవై యున్నాడవేమి? నీగంభీరవదనము విలాసము జూపట్టకున్న దేమి?

చ॥ కలిమితొలంగెనో? రిపుల గర్వముసర్వమురూపుమాయదో
చెలిమిదలంపఁడాపిత? కృశించెనొనీదుయశంబు? బాల్యచా
పలమున నాసహోదరి నెపంబులువెట్టెనొ? హేతువేమి? నీ
వలసినదేమి? నాకెఱుఁగఁ బల్కి కృతార్థునిఁ జేయవేసఖా!

వి. సే—సుసేనా! నాకువిచారమెట్టిదియును లేదు.

తే॥ గీ॥ సదమలాంగి ప్రమద్వర సంతసాత్మ
యేని, నీయనురాగము హానిఁజెంద
దేనిఁ, యప్పగారువిడవ రేనినన్ను
గలుగ దణువంతయైనను గలఁతమదికి.

సు—అన్నయ్యా! నీవుసంతోషవంతుఁడవేని నాకభిమతసిద్ధియుదియ. వినోదార్థమొకనాఁడు ప్రమద్వరతో వేటవిషయ చర్చఁజేయుచుఁ, తద్వ్యాపారములయందు మనకుఁగల నేర్పు విశదంబుగ వర్ణించితిని.

సీ॥ గండభేరుండముల్ గహనభూముల లేవు
సింహశార్దూలముల్ క్షీణమొందె
చమరీ మృగంబులు సన్నగిల్లెరయంబ
భల్లూక సంతతి పలుచనయ్యె
వేదండతండముల్ విడివడిపారెను
వాజులు కరవాయె భయముజెంది
మృగములు తెగలుగా మేయుచుం దిరుగాఁడు
పక్షిసంతానముల్ వలసవచ్చె
తే॥ గీ॥ విజయసేన సుసేనులన్ వీరవర్యుల
కౌశలంబున వనరమ కనులవిందుఁ
గొల్పి వరలుచున్నది సుమీ కువలయాక్షి
యనుచు సోదరితోడ బల్కాడినాను!

వి. సే — (నవ్వుచు) ఆమెయేమన్నది? నిజమనినమ్మికొన్నదా?

సు — నమ్మికొన్నది. ఇంతకు నిందతిశయోక్తి దోషముదవంతైనఁగలదే? ముల్లానునగరలక్ష్మి పైటచెఱఁగువలె విరాజిల్లు నాయరణ్యప్రదేశము పూర్వము భయదావహమై యుండెనుగదా? జవాశ్వముల నధిరోహించి సునిశితబాణజాలములు గేలఁ గీలుకొల్పి మనమిరువుర మానిబిడాటవినిఁ బ్రవేశించినది మొదలు క్రూరమృగంబొకటియైన నందుఁగానవచ్చినదా?

వి. సే — తమ్ముఁడా! నీపలుకుననూనృతమని యెవ్వరెఱుంగరు?

సు — ప్రమద్వర నాపలుకులకలరి, తులలేని సంతోషకలితయై,

" ఆ॥ వె॥ సవ్యసాచితోడ సమఁకొను విలుకాఁడు

విజయసేనుఁడెట్లు వేటలాడు
గనుఁగొనంగ నిచ్చ గలిగెడు నను వెంటఁ
దీసికొని జనంగదే సుసేన! ”

అనిప్రార్థనమొనరించినది. విజయసేనా! నీయందామెకు మోహమోటమిలేదు. ఆమెయేవచ్చినిన్నుఁ బ్రార్థించును.—

వి. సే — సోదరా! క్రొత్తవానివిధంబున నాతోడమాటాడెదవేమి? మృగయావిహారార్థ మెప్పుడుపోవుదము? నేఁటిసాయంకాలము—

సు — సుమిత్రుఁడు సర్వము నాయత్తపఱచును. వానికనుజ్ఞయిచ్చితిని. సముల్లసితుఁడవగు విజయసేనా! ఱేపుపోవుదము. సోదరియిటనువచ్చును. నేఁబోయివత్తునా?

వి. సే — (సు. కౌఁగలించుకొని) అనుంగుసోదరా! అప్పగారియనుమతి వడసితివా?

సు — వారికింకను దెలుపలేదు. అభ్యంతరము జెప్పరని దృఢనమ్మకమున్నది.

వి. సే — సరియే.

(సు. నిష్క్రమించును. — వి. సే. లోనికరుగును.)

శ్రీ

ప్రమద్వర

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. శ్రీనగసమీపారణ్యము. ప్రవేశము వనపాలకులు.)

గరుడధ్వని రాగము.— ఏక తాళము.

(అందఱు) దండిమగలు రండు కోదండపాణులై
చండశరభ సింహ వేదండతండముల్
నిండుభీతినుండ వే కొండగుహాలలోఁ
రండురండు సేయఁగా గుండపిండిగాఁ

కవిరాజవిరాజితము.

ప్ర-సునిశిత బాణముశోణితముజవిచూడగ నెంచెదుచూడుమురా
ద్వి-గుణధ్వనివీనులకుంగడువేడుక గొల్పిమృగంబులఁగోరెదురా!
తృ-వనమునభీకర ధ్వానములెల్లెడ బారమెఱుంగక వర్తిలెదుర్
తురీ-మనమునధైర్యము మానకు, స్థైర్యము మందమొనర్పకు
మా! హితుఁడా!

ఉత్సాహ.

తృతీ—జాలిదూలికూలఁజేతుఁ జలము బలముఁ జూపు సిం

హాలపులుల కులమునెల్ల యముని ప్రోలికంపెదగా

ద్వితీ—మేలు మేలు జాలమేల? మేటిబలిమిఁ గూల్చి, ము
త్యాలురాల్తు కరులకిరుల తలలు జెండి దండిగా

తృ—సీ॥ హరిణశ్రేణులఁ జంప నరుదెంచు పులులను
చిటికలోఁ జంపెదఁ జటులగతిని

ప్రథ—వ్యాఘ్రాళి జడిపించు వన్యేభ సంతతి
ఖండింతు భుజబలోగ్రత వెలుంగ

ద్వితీ—కరికరేణుల కుంభ పరికరంబున కాశ
యొనరించు హరుల మర్దనమొనర్తు

తురీ—సింహ సందోహంబుఁ జీరాడఁజేసెదు
శరభాళి తీవ్రశస్త్రమున వేతు

తృతీ—తే॥ గీ॥ శరభములఁ దన్నుకొనిపోవ చదలఁ దిరుగు
గండభేరుండముల బాణ ఘాతమునను
గాసి పెట్టెద నిష్పాడ కరువలివడి
గడచియేగెడు మార్గణ గణముగనుడ!

(బాణము పైకి విడచును.)

ప్రథ—ఆ॥ వె॥ ఏదిజాంబవంత మేమి జంబుకములు
రాదు పక్షికులము రావు లేళ్లు
సాంద్రవన్యభూమి సత్త్వసంభూతంబు
గాదు నాదుబలము కలిమివలన

కవిరాజ విరాజితము.

ప్ర-అదిగదిగో పులి యాశరజోంపమునందునడాగె భయంకరమై

ద్వి-పదిలముసూ! గుఱి బాయకురా! యొకబాణము వేయుము వైళముగా

తృతీ-హృదయమునన్ భయమించుకలేక నహీనపరాక్రమవృత్తిని దే

యెదురుగబోయి వధింతుగనుంగొను మీమది కబ్బురమిచ్చెదురా!

(అనిపరుగెత్తును.)

తురీ—గొప్పసెప్పి గుప్పునఁగప్పగెంతు వేసితివి! జాగ్రత్తసుమా!

(భయముతోఁజూచుచు) అరరే! దుష్టవ్యాఘ్రము వానిపైఁబడినదే! మిత్రమా! ఆగుమాగుము! భయములేదు! (అనిపరుగెత్తును)

ప్రథ—(చూచి) కటకటా! పరాక్రమోపేతులు, భయంకరాకారులు, వన్యేభంబుల ధిక్కరించుబలయుతులు, నాకూర్మి చెలికాండ్రు, విలుకాండ్రు నేఁడొక పిటికిచారలమెకంబున కాహారమైరి. వారిమరణమునకు వారిదురదృష్టమేకారణము! మిత్రులారా! మనము సత్వరమపోయి యీవార్త సుసేనవిజయసేనులకెఱింగింతము. వారిప్పుడుత్తరదిగ్భాగమున వేటాడుచున్నారు.

(నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయరంగము

ప్రదేశము—ఆదేయడవి.

(ప్రవేశము—విజయసేనుఁడాయాస మభినయించుచు.)

అబ్బా! పాదుమ్మగ మెంత యాయాసపెట్టెను! అంపవానఁగురిపిం

చినను, కరిఘాతంబున నొంచినను, జంకదయ్యె. ఆయిద్దరివనపాలురఁజంపి సౌదామినివలె ఱెప్పపాటులో నుత్తరదిశకేతెంచినది. నాఁడు ముల్లాను నగరమున్న నన్నెదిరించిన సింహము నేవిధముల నిది తీసిపోదు. సుసేనకుమారుఁడు గొంతదనుక దాని నెదిరించి, భయంకరశార్దూలము నొంగుగాంచి, తద్దెశకు వడివడిహూణుంబుసు బరుగెత్తించెను. ముప్పుతిప్పలఁబెట్టి యెట్టకేలకు దానిని సంహరించితిని. (నలువైపులఁజూచి) అబ్బా! వనరమ శోకపడియున్నది!

ఆ॥ వె॥ కిరులశిరములు వన తురగచరణములఁ
గలిసె; కుంభికుంభములు, శిఖండ
చండతుండవితతి, శశక మొండెములును,
పాఱెఁ దేలి నెత్తుటేరులందు

(ధనుస్సునుద్దేశించి)

ఉ॥ కండలు మొండెముల్ నిశిత కాండనిఖండిత జంతుతండముల్
గుండెలుదూలి ప్రాణములు గోల్పడియుండిన వేటకాండ్రను
ద్దండత నీవొనర్చిన హ్రదంబునఁ దేలుచు నున్నవారు; కో
దండమ! శాంతిఁబొందిభుజదండము నెక్కి విశ్రమమొందవే

(ముందునకుఁజూచి) ఆహా!

తే॥ గీ॥ అమలజలజాత రమ్య హర్మ్యాంతరమున
లీల నుండు కలిమిజవరాలనంగ
నరుణకాంత మణితలమం దధివసించి
వరలుచున్నది యదె ప్రమద్వరసుమాంగి!

ఆమెను సమీపించెదను. ఏమి!

తే॥ గీ॥ వెలఁది ధమ్మిల్లసౌరభాళులను గలిసి

మేనిపూఁతల వాసనఁ బూనిమంద
మందయానము గ్రాల నానందమొంది
యనిలుఁడు మదీయ యాయాసమును హరించె!

ఆహా! ఆసోయగ మేమనందగును!

తే॥ గీ॥ అరయ నీరేడు లోకము లందుఁగలుగు
లలితలావణ్య సంగ్రహ లక్ష్మియనఁగ
కుందనపుఛాయ వెలుగొందుకుందరదన
గనిన దీనినిగన్నులు గనిన ఫలము!

(ప్రమద్వరను సమీపించును. ఆమెయాసన్నముడిగ్గి ససంభ్రమయై)

మణిగణనికరము.

జయము! జయము! శుభచరిత! గుణగణా!
ప్రియజన సమహిత! విమతజనహరా!
నియమిత సవినయ! నిరుమ బలయుతా!
జయము! జయము! సుమశరసమప్రతిభా!

విజయసేనా! వేఁటతమకంబునఁ గరంబు నాయాసమొందితివి. ఈయాసనమధిష్ఠింపుము. (వి. సే. ఆమెసమీపమునఁ గూర్చుండును.)

ప్ర—తే॥ గీ॥ కరమున శరనికరములు గరము మెరయ
నిరుపమగుణార్ణవము మది వెఱఁగువెఱపు
సరభసముఁగొలుప, తురఁగ, వరముబరుగు
పరుగునఁ జనఁ గనవలెను దరమెపలుక?

వీరావతారా! నీనైపుణ్యము వర్ణనాతీతము! నిన్నెట్లుగొనియాడుదును?

వి. సే — కాంతారత్నమా!

ఆ|| వె|| నాపరాక్రమంబు నీపొగడ్తకు దగ
దైన మిక్కిలి కొనియాడినావు!
నీకు నాదెసఁగల నిరుపమానాభిమా
నంబుగారణంబు కంబుకంఠి!

మరియును,

తే|| గీ|| ప్రేమయను సులోచనములు బెట్టుకొనిన
వారలకు స్వభావోక్తియె వరలు నతిశ
యోక్తిసతము; తత్కారణ మొలతాంగి!
నీబలంబాట నీమాట, నిజము సుమ్మి!

ప్ర — (దరహాసవదనయై) విజయసేనా! నీవచనములు సుధారససేచనములు. సుసేనుఁడింకను రాడయ్యె నేమి?

వి. సే — ఆముష్యన్నెమెకంబు ప్రదర్శించిన పరాక్రమంబున కోర్వఁజాలక యాతఁడొక శార్దూలమును దూరమునఁ జూచి దానిపైఁగవిసెను. దానిని సంహరించి యాతఁ డిప్పుడే రాఁగలఁడు. ప్రమద్వరా! వనలక్ష్మి నీ సౌందర్యమును గాంచి, నిజౌన్నత్యమున నిరసనభావమెఱింగి సిగ్గును, విచారమును బెనంగొన సోయగమ్ము దొఱంగి యెట్లున్నదో చూడుము!

ప్ర — విజయసేనా! సౌందర్యాసౌందర్యములు మనోగతము ననుసరించి యుండును; ప్రపంచమునందిది సుందరమగు వస్తువు, అదియనాకారమగు వస్తువు, అనియెడుభేదము వస్తుప్రకృతియందుఁ గానరాదు; మనోభిరామ మెట్లో యట్లయుండును.

తే|| గీ|| గగనమున మేఘమాలికా గతులఁగాంచి
మితిమెఱుంగని సంతోష యుతుఁడొకండు

తద్విలసనం బెఱుఁగనైనఁ దలఁపఁ డితరుఁ
డొకఁడు; ధవళ సరోరుహ మొకని కింపు
మఱియు నొకనికి విందగు నరుణ కమల
మింకొకనికిఁ బ్రియముగాన మెట్టిదైన;
వినఁడు మధుర రుతంబులు వేఱొకండు
ఇంకొకఁడు 'తోడి' రాగమేఁ యిష్టపడును;
ఒండొకండు 'మోహన' విన నుత్సహించు!
విమలభావంబు వాంఛించు వేఱొకండు
మలినభావ మభిలషించు మఱియొకండు
సత్యవాక్య కలాప వాసన యొకండు
గోరు, నితరుఁడొకఁడు భూత కోటియందు
దయఁదలంపవలయునని నియతిఁబూను;
వీనికారణంబరయ నుర్వినిపదార్థ
నిచయములయందుఁ గలుగదు; నిజమనోము
కురము నందలి ప్రతిబింబ మురువిచార!

వి. సే — నారీశిరోమణీ! నిజముపల్కితివి; గాని,

తే॥ గీ॥ తరుణి! నీపైని హృదయసద్మమున నెప్డొ
డోయెఱుంగఁ బ్రేమాంకుర ముద్భవిల్లె
నాకు; దీనికారణము గానఁబడదించు
కేని యెచ్చోటఁ గలదొ నీవెఱుంగఁ జెపుమ?

ప్ర — విజయసమానా! విజయసేనా!

ఆ॥ వె॥ తారనుండి యొండు తారకు వెలుఁగెట్లు
బోవునో, యటుల ప్రఫుల్లహృదయ
మట్టి మనముతోడ నానందమొందును
ప్రకృతినైజ మిద్ది పరవిదారి!

వి.—కన్యారత్నమా! నాయదృష్ట కేదారము పండినది. నాజన్మము కృతార్థతఁ జెందినది. నాహృదయ ప్రదేశమున నిర్మల సంతోషవాహిని ప్రవహించుచున్నది. నాశరీరము వివశత్వమొందుచున్నది. అహా! నేను ధన్యతముఁడను! ననుఁబోలుకృతార్థీభూతుఁ డీనేఁడుభూములనెందైననుండునా? వేయినాలుకలుదాల్చి, 'యుండఁడని' చాటఁగలను. శరచ్చంద్రవదనా! సద్గుణసదనా! మున్నెబుననిన్ను వరించి, భావించి, ప్రేమాతిశయమున నీసుగుణరత్న సంచయమును గణుతింపఁ బ్రయత్నించి, వాక్కులుచాలమి, విషణ్ణహృదయుఁడనై, కర్మలనిన్నలరింప యత్నించి సమయానుకూలము గామి, యెంతయాందోళనమొందితినో, యెంతసంతాపించితినో, మఱియు నెంతనాదురదృష్టమునను నన్ను నేఁ దూలనాడితినో, మాటలఁదేటతెల్లము సేయఁజాలను! నాపుట్టినకుల మెట్టిదియో యెఱుంగనివాఁడనగుట, నామాతాపితలెవ్వరో తెలియని వాఁడనగుట, నీయాభిజాత్యగౌరవంబు, నీయనూనసౌందర్య సద్గుణవిశేషంబుఁ జూచువాఁడనగుట, నీయందుహృదయముఁ బదిలముసేయుట పాపహేతువని, విచారకారణమని హృదయము మరలింప నెంతప్రయత్నించితినో, నీరము ధారుణీధరశిరోభాగమున కెట్లు క్రిందనుండిప్రవహించును; ఎట్లుప్రజ్వలిత జ్వాలాజాలమునఁబడి పరిమళనిలయమగు చందనమొలక జీవించును; అని నిస్పృహ జెంద క్షణక్షణమునా బుద్ధిఁ దలపోసినను, కార్యము లేదయ్యె.

—రూపజితానంగా! కులాభిమానమీవిషయమునఁ దలపెట్టరాదు. ీవు వెలితికులమున నుద్భవించినట్లే భావింపుము; నేనుసత్కులప్ర

నూతననియే యెంచుము. అట్లయినను బాధయేమైన నున్న దే?

ఆ॥ వె॥ బంగరు నగయందు వరలి మాణిక్యంబు
నందమొంది నగకు నందమిచ్చు;
గుణముతోడ గుణము గూడి ప్రకాశించుఁ
గానఁ జింత దీనఁ బూన వలదు

వి. సే.—అతివా! నిక్కముప చింతు వినుము.

చ॥ కనులను మూయునప్పుడు, ప్రకాశముగాఁ దిరుగాడు వేళ భో
జనసమయంబునందు, నొక చక్కని వస్తువు గాంచునాఁడు, లే
క, నవనవోద్భవంబగు నొకానొక యూహకు నెమ్మనోతలం
బున మొదవొందు కాలమున మోహనబాణమ! నిన్దలంచెదన్

ప్రియసఖీ!—

(కోపోద్దీపితుఁడై సుసేనుఁడు ప్రవేశించును.)

స్రగ్విణి

సు.—చాలురా! చాలు! వాచాట! దుష్టాత్మకా!
శీలమే నీకు దుశ్శీల! యీరీతిగాన్
గోలచేఁ గొట్టి నీగుండెఁ జెండాడెదన్
మేలురా! మేలు పాపిష్ఠా! మదాంధా! శఠా!

(తన్నఁబోవును.)

ఛీ! నోటికిఁ గలుపును ద్వారబంధమును లేదనుమాట నేటికినూటి యయ్యె!

శా॥ ఓరీ! బాలిశ! వీరసత్త్వములు లేరో? దుష్టసత్త్వంబులన్
క్రూరాసిన్ దెగనేయరొక్కొ? రుధిరాకూపారముల్ సేయరో

యీరీతిఁ బిడియంబుఁ బోనడచి, యేమిా? ప్రేమ వాక్యంబులఁ
యీరామామణితోడఁ బల్కితివి; నోరెట్లాడెరా? దుర్మతీ!!!

ఛీ! కులపాంశనా! వృథాడంబరా! ఛీ! విషోరగమా! నీముఖము జూడరాదు!

తే॥ గీ॥ వేఁటలాడంగఁ జనుదెంచి, బోఁటితోడ
మాటలాడెదు, హృదయంబు తేఁటపడఁగ,
సాటిమెఱుఁగవు; పలుమాట లేటికింక
నేఁటికిఁగలిగె, కటకటా! చేఁటుమాకు

నాముంగలినుండి యావలికిఁబొమ్ము. నీవ్యక్తి నాకుఁజూడరానిది. నీవుమానవాకృతినున్న హాలాహలమవు! యుక్తాయుక్తములు నీకెట్లెఱుకపడును?

(సోదరితో) ప్రమద్వరా!

ఉ. అన్న నెఱుంగ వైతివి; కులాభ్యుదయంబుఁ దలంపవైతి వీ
వెన్నవొకింతయేని పిత యెంతపరాక్రమవంతుఁడో?
విన్నఁదనంబుఁగూర్చితివి వేవురిల్లోఁ దలయెత్తలేకనీ
చోన్నతినుండఁ గావలసె నూపిరి మేనులనుండు నంతకున్

అమాయకురాలా! కలహంస మెన్నండేని మాలకాకిలోఁ గలియునా? ఇఁక ముందు నీవెన్నఁడును వీనితో మాటాడకుము.

ప—సుసేనా! నీమాటలయర్థము నీవెఱుఁగుదువా? ఈవృథాకోపమునీకేటికి? మాలకాకి సాదృశ్యముఁ దేనేల?

చ. అనఘాత్ముఁడీ మనతండ్రి నేమరుచ లేదావంతయేనిన్, కులం
బున కెగ్గెమియు నెంచలేదయిన నేమో! మోమునెత్తంగ లే

మనిపల్కాడితివక్కటా! యెఱుఁగవే యాహ్లాదమో? దుఃఖమో
యనుజన్ముండిటు లాడ సోదరనిదూష్యంబైన రోషంబుతోఁ
మఱియును, విజయసేనుఁడెఱుఁగని వాఁడనుకొంటివా?

చ. స్థిరమతినుండవే విజయసేనుని యందుఁ నిమేషమయ్యె ని
ష్ఠురతరకోపమూనుటకు స్రుక్కఁగ నీయనురాగవల్లి, యీ
పరుషవచో విధంబునకు భావనసేయఁగఁ గారణంబు లే
దుర, తగురా! దురంతమురఁ; తొందరపాటువహింపఁగాదురా

సు—బాలా! బేలవు. ఈపశ్శిలుని మాయాజాలములఁ జిక్కితివి.

వి. సే—(శాంతముగా)

ఉ. సంబర సంభృతం బగు వచస్స్ఫురణంబు సదామనోంబుజా
తంబున నింపునింప, వినుతంబగునట్టి విధంబులెల్లఁ గ
ర్ణంబులఁ దన్పఁ జెప్పెదవు నాయమె? కోపవిషంబుఁ గ్రక్క, నే
రంబును ద్రోసినాఁడవు, కరంబు భరంబు భరింపఁ దమ్ముఁడా!

సు—నీవుమాటాడకుము. నీవచోమ్మాధురతము మదీయకోపాగ్ని రవుల్కొల్పెడిని.—ఇప్పుడు చాలాయాలస్యమైనది.

(తెరవైపుజూచి, యెలుగెత్తి.)

చ. జలరుహబాంధవుం డపరశైలశిరోగత మయ్యెఁ గావునన్
వలలను మూసి, బోనులను భద్రముజేసి, శరాసనంబులన్
గలియఁగఁగట్టి, జాగిల నికాయములన్ పడిగూడఁజేసి, వీ
థలసినవార లాటను, వినాటకులార! గృహంబుఁ జేరుఁడీ!

బోయిలారా! పల్లకి సిద్ధముజేయుఁడు.

(వింతముసలిది ప్రవేశించి)

సుసేనా! తొందరపడరాదు. ప్రమద్వర విజయసేనుని జన్మకారణము! (నిష్క్రమించును.)

సు—(ఆశ్చర్యముతో) సోదరీ! రమ్ము పోవుదము.

(నిష్క్రమింతురు.)

వి. సే—గతజలసేతుబంధన మవివేకలక్షణము! నేను నిజముగా తొందరపడితిని. హా! మోహమా! నీ వెంతసుందరవు! నిరవధికకృపాపరతంత్రవైనట్లేయుండి గండశిలకంటె నత్యంతంబగు కాఠిన్యమూనితివి! దావానలకీలావళిఁ బడఁద్రోసితివి!—ఏమిది! నేనధైర్యమూనుచుంటినా? ఛీ! నాకిదితగదు.

తే. గీ. నిశ్చలం బపారంబు, వినిర్మలంబు
నిరుపమానంబు, నిత్యంబు నిశ్చయంబు
దివ్యమైనట్టి ప్రేమ సాధించు జయము
నరుగు నిద్ది యాచంద్రతారార్క మగుచు

కావున నిందు యోచనీయాంశము బొడసూపదు. ముందుముందెట్టివి రానున్నవో యెఱింగి యెదుర్కొనవలయును. భానుమంతుఁ డస్తగిరి మాటున కేగెను. (ఉపక్రమించి) అకటా! సుసేనుని పరుషాలాపములు దలఁపునఁ బారునపుడు గృహమునకుఁ బోవుటకు మనంబంగీకరింపకున్నయది. సుసేనుఁడు జనకునకీవార్తఁ దప్పక యెఱింగించును. అతఁడేమనునో తెలిసినఁగాని కర్తవ్యమూహింపఁజాల!

(నిష్క్రమించును.)

తృతీయరంగము

ప్రదేశము. పురీంద్రసేనుని గది.

(ప్రవేశము పురీంద్రసేనుఁడాలోచనాధీనుఁడై)

ప్రమద్వరకుఁ బదునాఱేండ్లు నిండినవి. సంప్రాప్తయౌవనయగు టవలనఁ బరిణయమామెకొనరింపవలయును. ధనవంతుఁడును, గుణవంతుఁడునునగు నల్లునికై యరయు నవసరములేకయే, యీఁడుఁబోయిన తీర్థమెదురైనటుల హేమపాలనృపాలుఁ డభిలషించి, ప్రమద్వర కరగ్రహణమునుగోరును. ఆతనికిప్పుడు నలుబదియేండ్లుండును! అయిననేమాయెను? సుభిక్షరాజధాని కళ్యాణిపురమున కధీశ్వరుఁడు. రూపమున జయంతుఁడు. విశేషించి నిర్వక్రపరాక్రమధురీణుఁడు. వానిఁజెట్టవట్టి ప్రమద్వర నిరతిశయానందమున నోలలాడకుండునే? చినతనమాది మరాళతూలికాశయ్యా మేనువాల్చును. శాల్యన్నములుభుజియించును; విలువయెఱుంగని రత్నాభరణంబులు దాల్చును. హేమపాలునియింట నామెకష్టమెఱుఁగక మెలఁగఁగలుగునని నిండారుయభిమానముగలదు. కుమారుఁడు సుసేనుఁ డిందులకేమనునో? ఆతఁ డడ్డు చెప్పఁడనియే నమ్మకము.

(నేపథ్యమున)

తిప్పగారూ! రావచ్చునా?

పు. సే—(చూచి) సుసేనకుమారా!

తే. గీ॥ భీషణనినాద ప్రతినాద విపినభూమి
వేఁటలాడంగఁ బోతివి విజయసేను
తోడ క్రమ్మఱినావె సంతోషమొంది
రమ్ము! చల్లనికౌఁగిలి నిమ్ము! తండ్రి!

(సుసేనుఁడు తండ్రికిఁ బ్రణమిల్లును. పు. సే. కుమారునిఁ గౌఁగలించుకొని)

నాయనా! వేఁటతమకంబునఁ గరంబాయాసంబునొందితివి. కః
పారభుజియించి, సుఖశయ్యఁజేరుము. ఆలస్యమొనరింపకుము. ప్రాత
కాలమునఁ సంభాషణము—

సు—(ఆక్రోశించి) జనకా!

తే. గీ|| అడవి మృగముల జంపు నాయాస మొక్క
క్షణములోఁ బాసిపోవును గాని హృదయ
మునకుఁ గలిగిన శ్రమయెట్లు పోవఁగలదు
పాపవిధినిఁ దప్పింప నెవ్వని తరంబు?

పు. సే—(సంభ్రమవిచారములు మల్లడిగొన) హా! కుమారా! ఏమాయెను?

మ|| అనఁగున్ జెల్లెలుహానిఁజెందెనొ? ప్రియంబై యొప్పునీపేరుదు
ర్వ్యయునల్ కేలియొనర్చిరో? తొలఁగెనో ద్వేషంబుఁగీల్కొల్పిన
జ్జనుఁడో యీవిజయుండు? సింహముపసల్ చాటించిమాటయ్యెనో
యనయంబేమిజనించె? చెప్పుముర కఃజ్జా! ప్రాలుదూషింపకన్

తనయా! సుసేనా! నాయాందోళన మధికమగుచున్నయది. కన్న
తండ్రీ! నీకుఁగల్గిన సంతాపమేమి? తత్కారణమేమి? చెప్పుము నా
యనా!

సు—జనకా! ఏమనిపల్కుదును? హా!

తే. గీ|| మనసు కృతరాసి, మననిధి, మన గృహారమ,
మన ప్రమోదంబు, మనగుణమణి, మన నయ
నోత్సవంబు, మీసుత, నాసహోదరి యగు
మన ప్రమద్వర యిఁక మీద మనదికాదు!

. సే—హా! ఎంత దారుణ మెంత దారుణ్యము! హా! ప్రమద్వరా! హా! ప్రమ
ద్వరా!—కుమారా! నిజము వక్కాణింపుము. నారత్నాల పేటి, నా

యమృతవల్లి, నా సుగుణరత్నాభరణము,— నా ప్రమద్వర యేమైనది!

సు— తే. గీ॥ ఏలతాంగిని ధనబల శీలములును
పరువు మర్యాదయును గలవాని కొసఁగి
పెండ్లిసేయుదు ననెద వావెలఁదిమిన్న
విజయసేనుని సౌమ్య; సద్వినుతచరిత!

హా! దురాత్ముఁడు విజయసేనుఁడు మృదువచోరచనాకలాపముల వలన గోలయగు మన నీలాలకమనోజలజాతమును హరించెను. దుర్భరంబగు నిందతలపైఁ బడియెను.

పు. సే— కుమారా! నిజముగా నియ్యది దారుణకృత్యము.— హా! విజయసేనా!

చ. చిరుత తనంబునందు నను జేరగ, నా ప్రియ సూనురీతి ని
న్నరయుచుఁ బెంచినాను, నిను నమ్మితి సద్గుణమూర్తివంచు, ని
త్తెఱఁగున నాగృహంబు గణుతింపక దారుణవహ్నిఁ గాల్చితే?
కరుణఁదలంపనియ్యదియగా ఫలమయ్యెనయో! మోసపోయితిన్

(దుఃఖమణఁచుకొని) సు సేనా! ప్రమద్వరమాట యిచ్చెనా?

సు— జనకా! విశదముగ నామెయానికి మనోగతమెఱింగించియుండలేదు. వాలుమెకంబొండు నాకుఁ గానరా సత్వరముగ హయమునుబరుగెత్తించి యేనా జంతువుపైఁ గవిసితిని. బాణపరంపరల దానిం గూల్చి మగుడి వచ్చుచు దారమున విజయసేనుఁడు సోదరిపజ్జఁ గూర్చుండియుండుటను గాంచితిని. వారేమిసంభాషించుచున్నవారలో వినఁ గౌతూహలాయత్తచిత్తుండనై హయంబుడిగ్గి మెల్ల మెల్లన వారికిఁ దెలియకుండ పారిని సమీపించితిని. అప్పుడు ప్రమద్వర సుస్వరముతో (ఆ. వె॥ బంగరు నగయందు అను పద్యము చదువును.) అనిపల్కెను. విజయసేనుఁడు మితి గొలుంగని సంతోషభరితాత్ముఁడై యిట్లనియెను. (చం॥ కనుఅనా

మాయమనప్పుడు అనుపద్యమును చదువును) నేను కోపోద్దీపితుండనై
విజయునిఁ బరుషోక్తులఁ దూలనాడితిని. వాఁడొడలగ్నిగుండమునఁ బడి
నట్లయ్యెను వానినిఁ దన్నవలయునని పాదమెత్తితిని; వానియదృష్టము
మంచిదగుట వెనుదీసితిని. సోదరితో గృహమున కరుదేరనుండు సమయ
మున నవింత ముసలి దోర్త తత్ప్రదేశమున నవతరించి, ‘‘సుసేనా! తొం
దర పడరాదు. ప్రమద్వర విజయసేనుని జన్మకారణము!’’ అని పల్కి
వనమధ్యమునకుఁ బోయెను. ఆమె వెఱ్ఱిది. దాని మాటలు సరకు సే
య నేల? — అధూర్తునిఁ దొలఁగించిన నన్నియు సరళముగా జరుగును.

పు. సే — కుమారా! విజయసేనుని యందు ప్రమద్వరకనురాగ ముద్భవిం
చినదని తోఁచెడిని. ఆకారణమున, వాని నిటనుండి పంపించి వే
యవలయును; కాని యింతలో నట్లొనరింపరాదు. ప్రమద్వరకు వాని
యందభావము గలిగించిన వెనుక వానిని తొలఁగింతము. మోహాం
ధులకు యుక్తాయుక్తము లగోచరములు. విజయసేనుని జన్మవృత్తాం
తము మున్నే కదా, వాని సమక్షమున నీతోడను, సోదరితోడను
జెప్పితిని. వాని కులమెట్టిదో, వాని జననీజనకు లెట్టివారో, వాని
జన్మస్థాన మెందున్నదో, యెఱుంగుటకు వలయు తెరంగు లభింపదయ్యె
అట్టి దిక్కుమాలినవాఁడు విలాసినీ శిరోమణి యగు ప్రమద్వరనా క
న్నెత్తి చూచుట! కుమారా! ఈయవమానము స్థిరపడునేని మనము
జీవములతో నుండి యేమి ప్రయోజనము! ఇందును గుఱించి శాంతము
గా యోజింపవలయును

(నేపథ్యమున)

దేవా! హేమపాల జనపాలుఁడు తన రాక మీ కెఱింగించు
చున్నాఁడు.

సే — (ఆలించి) సుసేనా! ముల్తాను నగరమున నాఁడు మనగృహమున
కేతెంచిన కళ్యాణిపురవరు మఱువవు కదా? ఆభూమండలాఖండలుఁడు
మనయందుఁ జూపిన నిరతిశయానురాగము మరువఁ దగినదా?
నాయనా! అతనిని సందర్శింతము. రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

తృతీయ రంగము

ప్రవేశము. వజ్రపాణి.

హేమపాలుఁడు ముల్తానునగరమునుండి నేఁడే యరుదెంచెను. నాయందాతఁడు నిండారు అభిమానమూని వర్తించుచుండును. నేనాతని కార్యతత్పరుఁడనై మెలఁగనిచో స్వామిద్రోహినగుదునుగదా? నేఁటిదనుక నేనొకమాఱైన నాతనియాజ్ఞోల్లంఘన మొనరించియుండలేదు. ఆతనిప్రీతి వర్ధిష్ణతకంతయుఁ బాటుపడుచున్నవాఁడను. ఇప్పుడాతని మనోభీష్టమున కంతరాయము గలిగినది. పురీంద్రుఁడీ సౌధరాజంబునఁ బ్రవేశించిన నాఁడే విజయుని విధంబంతయును గ్రహించితిని. వెఱ్ఱివాఁడు, సుమిత్రుఁడు విజయుని మందహాస విలసితవదనము ప్రమద్వర మనోగతమున నెలకొనియున్నదనుమాట నేటికిని గ్రహింపఁడు! విజయుని చిఱునగవులు, క్రీగంటిచూపులు, దైన్యముతోడి తలపోతలు, భయరభసములు, ఏకాంతవిహారములు, నాతనిమనోగతమును గంభీరవాక్ప్రౌఢిమకంటె నెన్నియోరెట్లధికముగాఁ దెలియఁజేసెడిని గదా? ఈపట్టులమును ద్రెంపివేయవలయును. (చూడ్కి సారించి) హేమపాలుఁడు భోజనాగారమునుండి వచ్చినాఁడు. శయనాగారముఁ బ్రవేశించెను. ఆతనిని సమీపించెదను.

(నిష్క్రమించును)

ప్రమద్వర

పంచమరంగము

(ప్రవేశము. హేమపాలునిపడకగది. ప్రవేశము. హే.పా.వ.పా)

హే.పా— అవును. నీతలంపుసరియైనది. వజ్రా!

ఉ. ఏకమశైలలామ, శరదిందునిభానన, సింహమధ్య, సం
చారము సేయు నాహృదయ పద్మమునందున, నామె నెమ్మదిన్
జేరనె దుష్టుఁడై విజయసేనుఁడు? పాతకమంచెఱుంగఁడో?
సారసవైరి దోఁచె దివసంబున! నేగతి శాంతిఁ బొందెదన్?
మిత్రమా! నావిచారము దుర్భరము!

సీ. పడఁతి సోయగమును బలువురు వర్ణింపఁ
గోరి యాకర్ణించి కొన్నినాళ్లు
సొగసుల దొంతినిఁ జూతునా? యని శంకఁ
గొని, తహతహపడి కొన్నినాళ్లు
పద్మాక్షి నన్ను సంభావించునా యని
విన్నఁదనంబునఁ గొన్నినాళ్లు
భామావతంసము బరిణయమాడునా?
నన్ను బాయునె? యని కొన్నినాళ్లు

తే. గీ॥ సంశయారూఢ డోలాయ స్వాంతుఁడ నయి
ఎంత దురపిల్లినానో, యా కంతుఁ డెఱుఁగు
నా ప్రయాసము దక్కెనుగాక, తరుణి
విజయునకుఁ దక్కె, విధివ్రాలు వేఱబమొకో?

అకటకటా! యశోవిశాలుఁడును, ప్రతాపాలవాలుఁడునగు హేమపాలుఁడు నేఁటికి దైన్యమొందవలసివచ్చె! హా! కాలానుకూలము!

వ.పా.— దేవా! పాపకర్ముఁడు విజయసేనుఁడు ప్రమద్వరస్యామాంగిని తన వచోవిలాసముచే వశీకృతనొనరించుకొనియెను.

హే.పా.— వజ్రా! నీవచించునది నిదర్శనమా! —హా! ప్రమద్వరా!

తే. గీ. మోహ దుగ్ధాబ్ధి యందున మునిగి తేలి
నీసమక్షమున నిలచి నెనరు జూపు
ప్రేయసీ! యని నోరార వేడుకొనఁగ
ముద్దు మోమును ప్రక్కకుఁ బోవద్రిప్పి
మధుర దరహాస మొనరించి యధరబింబ
ము నొకియింత రదన కుంద ములను బట్టి
భ్రూలతలు మీఁదకు జరిగి ముడివడఁగ
వదనమును ద్రిప్పి, ప్రణయ కోపమును జూపఁ
బైకొనెడు మోహమణపంగ బలములేక
సఖియ! నీబిగి కౌఁగిల్లి సమయరక్ష
ణంబటంచు నమ్మితి, నాదు నమ్మకములు
కలలు గాని, సుంతైన నిక్కంబుగావు
కటకటా! నేపడిన కడ గండ్లఫలము
పరిణమించెనె యీరీతి? (వ.పా.తో) వజ్రపాణి!
ఈహృదయ వేదనంబు నే నెట్టులోర్తు?
దుర్భరంబు! దుర్భరము! హా! దుర్భరంబు?

వ.పా.— పురుషాగ్రణీ! మీరీతిరవ విచారమూనుటతగదు. సౌందర్యమున

మిమ్ముఁబోలువాని నొండొకనిఁగానము! గంభీరభావమున మీకెవ్వ రెవ్వచ్చువారేరి! పరాక్రమక్రమమున మీకుమీరే సాటియన హాస్యాస్పదమగు నే? నిరవధిక కృపాపరతంత్రా! ప్రమద్వరయగు ప్రమద్వర మిమ్ముఁబ్రేమింప నేరమికిఁ గారణము మీయందు నెరసులేమైనఁగల వనియా? కాదు! కాదు! విజయసేనుని మాయావాగురులఁజిక్కి. పతి తత్వమెఱుంగని యస్వాతంత్ర్యబాలిక మీగౌరవము, అభిమానము, నిరుపమానయశము, గ్రహింపఁజాలదయ్యె!

హే. పా.— వజ్రపాణీ! నిజముపల్కితివి. లేనిచో,

చ. బలము, ధనంబు, నేడ్తెర, యపారయశోమహిమంబు నీకు లే
నిలలితరూపవిభ్రమము, నిల్కడఁ బూనినరాజ్యలక్ష్మి, నా
కులమున సాంప్రదాయమును గోరివరింపఁ దలంపు లేని, యా
యలికులవేణి యేవిధమ యాతని నెమ్మదిఁ బ్రేముడించెడిన్

కం॥ మందులు బెట్టెనో? సుందర
మందాలాపంబులాడి మనమును గొనెనో
యిందు నిభానన పొందును
బొందఁగ నేవిధమనేర్చు బొందుగఁ, జెపుమా

ప్రమద్వర నిజానిజము లెఱుంగనిది. ఒంటరిగా నడుమటకైన సిగ్గు బూనుచుండు. మఱియును, ఆగర్భశ్రీమంతురాలు. విజయసేనుని వృత్తాంత మాద్యంతమెఱుంగను. మనోవాక్కాయకర్మల వానిని బ్రేముడించుననుట దురవగాహము. వాఁడు నింద్యతమమునిజంకక, యామెకు మందులు బెట్టియుండును. కటకటా! ఈదారుణవార్త పురీంద్ర సేనుఁడెఱుఁగఁడు. తెలిసియు మిన్నకుండునే?

పా.— దేవా! విజయుఁడామెకు దూరమునుండు నేని యింత పుట్టునా?

హే. పా.— నిజము! నిజము! ఓరీ! విజయా! దురాత్మా!

కం॥ ఎఱుఁగవొ? సరసిజముఖి నా
కరమునఁ గరమిడి కరము వికాసముఁ బోరన్
పరిణయ మగునని, మఱియును
పరిరంభణ సేయుననుచుఁ బాపవిచారా

తే. గీ॥ అరులసాహావరంగంబు నందుఁ జీల్చి
పీల్చి పిప్పిఁ జేసి వెలయు భీకరకర
వాలమున్నది కేలు! నీ వర్తనంబుఁ
గన్నులను విప్పి చూడరా! కాచికొర!

(ఆసనమునుండి లేచును)

వ.పా— (వారించి) దేవా! తొందరపాటు కూడదు. పురీంద్రునకీయుదంత మెఱింగింతము. ఆతనిమనోగత మెఱింగినఁగాని, కార్యాలోచనమునకుఁ బూనరాదు.

హే.పా— ఔను. పురీంద్రునకీవార్తఁ దెలియసేయుదము. పిమ్మట కర్తవ్యమూహింపనగును. వజ్రా!

ఉ. వారిధులింకుఁ గాక, కుల పర్వత సంతతి క్రుంకుఁ గాక, దు
ర్వార యరాతివీరజన వంశ భయంకర మూర్తియై, దురా
చారపరుండు, నావిజయజాల్ముఁడు దానవ కృపాణపాణియై
పోరఁ దలంచుఁ గాక! పువుఁ బోణికిఁ బ్రాణములివ్వకుందునే?

వ.పా— దేవా! మీయప్రతిమాన పరాక్రమాభిమానము నే నెఱుంగనా? రేపు పురీంద్రసేనునితో ముచ్చటింతము. ఇప్పుడు చాలా యాలస్యమైనది. మీరు నిదురింపుడు. నేఁ బోయి వచ్చెదను.

హే.పా— సరియె. ప్రాతఃకాలమున మరల కలిసికొందము.

(వ.పా నిష్క్రమించెను. యవనిక పడును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము

ప్రదేశము. శ్రీనగరసమీపారణ్యమున నొకదుర్గము.

(ప్రవేశము పులింద కళింగులు)

పు—తమ్ముఁడా! నీయభిప్రాయము సమంజసముగానున్నది. నాకిప్పుడు నలుబదియేండ్లు.—

క—అన్నయ్యా! ఏమట్లనుచున్నాడవు. దేవనారీమణులు నీదోర్దండమును విశ్రమింప నెంతయో తపింతురు; ఇఁక భూలోకనారీరత్నములమాట వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? అప్రతిహతంబగు నీపరాక్రమంబెఱింగి, యెందఱెందఱు రాజన్యులు తమగాదిలికూతులను నీచరణసరోజముల కర్పింపనెంచి, నీవంగీకరింపమి చిన్నవోయిరి?

సీ॥ ముద్దులకుప్ప నా మురిపెంపు కూతును
 గైకొను మంచు మాగదుఁడు బల్క—
రత్నాల పెట్టె సువ్రతయగు నాకూతుఁ
 జేపట్టుమని వేడ చేదివిభుఁడు
గొనముల ప్రోక నాకొమరారు కొమరిత
 నుద్వాహమగునన నుత్కలుఁడు

భారతీదేవి నావరముల తనయను
గ్రహియింపుమని పంపఁ గాశిరాజు

తే. గీ. కానుకలతోడ వారల కబుతు లెల్లఁ
దిరుఁగఁ ద్రోలిన సంగతి మఱచినావె?
నీకుఁ బరిణయేచ్ఛ కలుగ నిఖిల రాజ
చంద్రు లొసఁగరే కూతుల సంతసమున!

అన్నయ్యా! నీవుపరిణయము జేసికొనవలయును. ఏలనందువా?

సీ|| గగనతలము నంటి సగము మీదికిఁ బోవు
వృక్షంబులను ద్రెళ్ల నేయలేదె?
వణఁకి భూమియు నభోంగణము బీటలు వార
గడగడమని బొబ్బ లిడగలేదె?
గండభేరుండ వేదండతండంబులఁ
జిటికిన వ్రేల శిక్షింపలేదె?
బలదర్పయుతులైన వైరులు వెనుజూచు
కొనుచు భీతిలి నాఁడు చనఁగలేదె?

తే. గీ|| మిగిలినార మిద్దరమె కా మేటివంశ
మున; నిరంకుశబలము స్థాపనమొనర్చి
పోవునాఁడదియు నశించి పోవవలెనె?
బుద్ధిగలవాఁడ వెదఁ దలపోయుమన్న!

పు— తమ్ముఁడా! స్త్రీయనుమాట విననప్పుడు కర్కశంబై తోఁచుచుండె
డిని. కొన్నాళ్లనుండిమాత్రము నాయందా భావము మార్పుఁజెందినది.

తే. గీ॥ ఎద్ది హాలాహలం బని యెంచినానో
యదియ యమృతలహరి యని యెద నెఱింగి
నాను; కుసుమకోమల గాత్ర మైనఁ గాని
జ్వలిత కీలయటంచు నే జంకినాను!

దుర్జయుం బగు మనవిక్రమంబును భూచక్రమున నిర్వక్రముగ నా చంద్రతారార్కము నిలుపవలయునని చెప్పుచున్నాఁడవు. నిజము. మరియొక విషయము గూడ కలదు. నీయందు దాపరిక మేటికి?

తే. గీ॥ పూల పానుపు నందునఁ బొరలుచున్న
మూయఁ బడదు నేత్రయుగము మునుపటివలె
నెంత మధుర వస్తువయ్యున నించుకేని
రుచి యొసంగదు; తోఁచును రోఁతగాను!

మ॥ మృగయాసక్తి నశించె; పల్కుటకుసుంతేనిన్ మనంబొప్పకో
దు; గురుత్వంబు కృశించె నాబలము పై; దోఁచెన్ మనోవీధిఁ జె
ప్పఁగ లేనట్టిది భావమొండు; భరియింపన్ గష్టసాధ్యంబు; నె
వ్వగ యేతీరునఁ దీరిపోవుననుచున్ భావించి వేసారితిన్॥

నాకుపాయము దోఁచినదికాదు; ఒకనాఁడు మన సేవకుఁడు దుర్జయుఁడు నాతో ముచ్చటించుచు, దేవా!

కం॥ బలము, కులంబును, గలిమియు
విలసదనంబు మరియు సువివేకము నిండై
కలిగినఁ గలవాఁ డనుచోఁ
గలదొకొ యర్థంబు, వయసు గరితలు లేమిన్?

అనిపల్కెను. వానిసత్సూక్తి నాకిప్పు డనుభవమువలన నర్థమైనది.

తమ్ముఁడా! నీయుపదేశమనుసరించి, నేనొకకన్యామణిఁ బెండ్లియాడెదను.—

(నేపథ్యమున)

జయము! వనరాజా! పుళిందమహాశయా! జయము!

క—అన్నయ్యా! మనకు మూఁడవకన్నువలె వర్తించు దుర్జయుఁడు కోపకషాయితనేత్రుఁడై వచ్చుచున్నాఁడు.

దు—(ప్రవేశించి, పుళిందకళింగులను నమస్కరించి, పుళిందునితో)

మహారాజా! దేవరవారి కర్ణేంద్రియములకు విందొనర్చు సుఖవార్తలఁ గ్రహించి నివేదించు దుర్జయుఁడు నేఁడు దారుణవార్త నొండు చెప్పవలసివచ్చెను.

చ॥ కలఁడుకదా పురీంద్రుఁడను క్షత్రియవంశజుఁడామహాఘనసం
కలితుని గర్భశుక్తిమణి కంతుహాయంబన వెల్గుదాని పెం
డిలియొనరింపఁ గాఁ దలఁచి శీవిబయల్పడ నెల్లరాజులన్
బిలచియు దానితండ్రి మిముఁబిల్వఁగనెంచఁడుదర్పమెట్టిదో?

వానిగీటడంచి మీకులగౌరవమును రక్షింపవలయును.

పు—(కళింగునితో) తమ్ముఁడా! వింటివా? పురీంద్రసేనుని గర్వనిర్వాపణంబు సేయనిచో మనమర్యాద నిలచునే?

తే. గీ॥ గడగడమని పుడమి భయపడివడంక
పిడుగువడపున బెడిదంపునుడులు వెడల
చెడుగు పొడసూపెనని జనులడర నెడద
నడిదమునఁ బురీంద్రునడఁతుఁ దడవులేదు!

క—అన్నయ్యా! పురీంద్రునిఁజయింప నెంచ నేల? దుర్జయుఁడు చెప్పిన [illegible] సామాన్యుఁడని జగతీజనంబులు

నిరంతరమును బొగడుచుందురు. నీవామెను ధర్మయుక్తిరాక్షసవిధి వివాహముగమ్ము.

పు—శెబాస్! కళింగా! నీయభిప్రాయము శ్లాఘనీయము. అట్లొనరించిన మనముస్థిరపఱచుకొనిన యుద్దేశముకూడ ఫలించును.—(దుర్జయునితో) ఓయీ! వివాహమెప్పుడో నీవెఱుఁగుదువా?

దు—దేవా! ఎల్లివివాహమునిశ్చయము. కళ్యాణిపురాధిపుఁడు హేమపాలున కామెనొసంగుదురు.

పు—సరియె. మనమప్రమత్తులమై యుండవలయును. దుర్జయా! నీవు గుఱ్ఱములు సిద్ధపఱచుము.

(దుర్జయుఁడు నిష్క్రమించును)

తమ్ముఁడా! భోజనానంతరము మనమేగి యబ్బాలికను దోకొని వత్తము.

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. ఉద్యానవనము. ప్రవేశము. ప్రమద్వర. రోహిణి)

ద్విపద

ప్ర— అంబరతలమున నమృతమరీచి
యంబుదచయముల నగపడఁడకట!
సౌరభవిలసిత సదమలపుష్ప
మారనిచిచ్చున కాహుతియాయెనొ!

తిమిరముగవిసెను తెలియదు దారి
నిమిషము హృదయము నిలకడగొనదు
జననముకోలె విచారములేక
మనితిని; యిపు డవమానము దోఁచె!
ఎల్లివివాహ మనృతమొ? నిజంబొ?
తెల్లముగా సఖి! తెలియఁగఁబల్కు
తాళఁగఁజాలను తాళఁగఁజాల
తాళఁగఁజాలను ధైర్యముఁజెప్పు!

సో—ప్రమద్వరా! భామామణుల తల మానికమవు! నీవిట్లధైర్యపడనగు నమ్మా!

సుగంధి

బేలవే లతాంగి! యిట్లు భీతిఁబొంద నెమ్మదిన్
చాలుఁజాలు! బాష్పధార జాలువార నేడ్వ కే?
శ్రీలుబొంది మోదవార్ధిఁ జేరి చెన్నుమీరఁగాఁ
జాలెదీవు హేమపాలు సద్మమందునన్ సఖీ!

హేమపాలుఁడు తక్కువవాఁడనుకొంటివా?

పంచచామరము

సుమేరుధీరుఁ డుగ్రవైరి సూదనుండు, రూపునన్
సుమాస్త్రుఁడో, జయంతుఁడో, విశుభ్రమూర్తిచంద్రుఁడో
యమేయ సద్గుణాంచితుండు న్యాయశీలుఁ డాతఁడే
సుమా త్వదీయపాణిఁబట్టు శోకమేల? సుందరీ!

శుభము చేకూర విచారించెదవేమి? ప్రమద్వరా! నీవు నేఁజెప్పునంతటి దానవు కావు. విద్యలనభ్యసించినదానవు. యుక్తాయుక్తము లెఱుంగుదువు. నీవే యిట్లయిన, నితరకాంతలఁగూర్చి యేమి చెప్పఁగల వారము?

ప్ర—సకియా! నీవు నా మేలుకోరుదువు. నేదుఃఖించిన నీవుకూడ కన్నుఁగవ కెంపువారదుఃఖింతువు. నా సంతోషము నీయది. నాకును నీయందట్టి భావముగలదు. నాహృదయము నీకు వెల్లడిచేసియుంటినిగదా? హేమపాలుఁడు పురుషోత్తముఁడగునుగాక; నాకాతనితోడిదేమి కలదు?

తే.గీ॥ అనునిమిషము మనోంబుజమందు మధుర
మధువు స్రవియింప వరియింతు మహితయశుని;
సుందరాకారు, సద్గుణ బృందనిలయు,
విజయసేనుని రోహిణీ! వేయునేల?

రో—సఖీ నీయుద్దేశము నే నెఱుంగక కాదు; విజయసేనుని చరిత్రఁ నీవెఱుంగవో కో? వానికర్ధాంగివై నీవేమి యనుభవింతువు?

మ॥ ధనమో? గౌరవమో? ప్రమోదమొ? మహోదారంబౌ
గారాబమో?
వనమందా విజయాభిధేయువరియింపన్ నెంతువశ్రాంతమున్
అనుజన్ముండతిరోషమూను, జనకుండా, పొందుసంతాపముల్,
వనితా! నాపలుకాలకింపు మతనిన్ వర్జింపుమా? వేడెదన్

మ॥ కులవిస్తారుఁడు, హేమపాలుఁడు, మనోగోళంబునన్ నిన్ను ని
చ్చలు వీక్షించిరమాకుమారుదయ్యు కాశల్యాంబను; పూసెజ్జఁగ

న్నలుమోహ్వంగనుజాలఁడించుకయు, నీనోముల్ఫలంబొందు,నో
వెలఁదీ! నాపలుకాలకింపుమతనిన్ బెండ్లాడి మోదింపుమా?

ప్రి—రోహిణీ! నన్నుబాధింపకుము. చినతనమాదిగా మనమెట్లుపెరిగితిమి? నాకుంగడుఁ గూర్చుదానవు.

కం॥ గరళముఁ ద్రాగినఁ బ్రాణము
హరియించు నటంచు నెఱిఁగి యరవిందముఖీ!
కరుణఁ దొరంగి యొసంగెదు
భరియింపఁ దరంబె? విరసభావము దగునే?

చెలీ! హేమపాలుఁడు సుసేనుసమానుఁడు. మనోసాక్షిగా విజయసేనునిభర్తగా నంగీకరించితిని. కటకటా! దైవము నాయెడ ననుకూలుఁడు గాడయ్యె!

రో—ప్రియసఖీ! నీమాటలతీరుబాగులేదు. ప్రాతఃకాలముననే మంగళధ్వనులువినవచ్చును. పెండ్లికుమారుఁడు హేమపాలుఁడు నీపాణిసరోరుహమునకై నిమిషమొక యుగముగాఁ బుచ్చుచున్నవాఁడు. ఇత్తఱి నీయభ్యంతరము సమంజసమొకో?

సీ॥ భర్తృహర్మ్యాంతర భాగంబులందునఁ
దూఁగు టుయ్యాల లూఁగఁ దోఁచ లేదె?
కమనీయ తరమైన కలహంస తూలికా
పాన్పుల శయనింప వాంఛ లేదె?
వెలలేని జలతారు వలువలు; రతనాల
తొడవులు, దాల్పంగ నెడఁద లేదె?
మధుర వస్తువులు, సమ్మదరసాంబుధిఁ దేలి

ప్రమద్వర

చెలియలితోఁ దినఁ దలఁపు లేదె?

తే. గీ॥ దాస దాసీ జనంబులు తరుణ మెఱిఁగి
సేవ లొనరింపఁ గొన చిత్తవృత్తి లేదె?
చదువుకున్నావు గద పెక్కు శాస్త్రములను
సమదగజయాన! చనునె యీ సరణి నీకు?

పిచ్చిదియైన మానిసివలె మాటాడెదవు. అబలా! తలపోసి బదులాడుము.

ప్ర — చెలీ! తలపోయుట కిప్పుడాయారంభము? విజయసేనునకు నాహృదయము దత్తమైన కొన్నిదినంబుల కాయుదంత మెఱింగితిని. నాయుద్దేశమీ వెఱింగియుండియు, నన్నితీరున వేచుచున్నదానవు. నా మనో నిశ్చయము మఱొక్కసారి చెప్పెదను; పునరుక్తియనక వినుము.

చ॥ జనకుఁడు దూలనాఁడు; ననుజన్ముఁడు దగ్గర రాఁడు; నీవు వా
రినను కరింతు వింకనను బ్రేమగనుంగొను వారలందఱుం
కనులను నీరు బెట్టెదరు; గాని మనోగత మన్యమాటనే
మనినను లాభమున్నె? యతివా! పరతంత్రుల నీ వెఱుంగవే?

శో — సరియె. విజయసేనుని వరించితినంటివి. అది యెట్లు పొసఁగును?

ప్ర — సకియా! ఈపటిమూహూర్తము దప్పిపోయినఁ జాలును. తరువాత నామనోభీష్టము సిద్ధింపకుండినమానె?

తే. గీ॥ ఎంతయో దూరమునఁ గల యిందుబింబ
మును గనుంగొని వికసించి పొలుపు సూపు
కలువయను ధవళాక్షి నిర్మల జలములఁ
గాంచునే ప్రేమ దూరము కాల మబల?

కావున రోహిణీ! కార్యములేనిమాటలు మాని కర్తవ్యమూహింతము. ఈ శుభముహూర్తము నిశ్చయమంటివి. నాకేమి దారి చూపెదవు. గత్యంతరములేనిచో భయపడుదానను గాను సుమా!

ఉ. చాలదె త్రాడు జానెడు; విషంబుకణంబు లభింపదన్నె; యే
మూలను నైన లేదె జలపూరితమైన తటాకమొండు; పో
గాలము రాదుగా శిఖికి కాంత! యివన్నియు దూరమేనినా
వ్రేలునవజ్రమున్నది, హరింపదె ప్రాణము, మ్రింగునంతలోన్

రో — అమ్మా! ప్రమద్వరా! ప్రమాదముం దలపెట్టెదవేమే? శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్మను తొల్లిటివాక్యము మఱచితివా యేమి?

ప్ర — హా! సఖీ! (కన్నీరు గార్చును).

రో — చెలీ! నీమనోనిశ్చయ మెఱుంగక గోరి హేమపాలుని గూర్చి యిట్లు నాక్షేపణ వక్కాణించితిని. మనమిప్పుడు కర్తవ్యమూహింతము. ప్రమద్వరా! నీజనకుడు మూర్ఖుడుగాడు. వానిహృదయమున కరుణయను భావమించుకంతైనను బొడమియుండదన్నె? మనమిరువురము నాతనితో మనయుద్దేశ మెఱింగింతము. మన వేడికోలు బలహీనమైనను, బాష్పవృష్టి యాతనిమనంబుం గఱిగింపకుండునా?

ప్ర — రోహిణీ! హేమపాలునియందు నాకుం గల భావమును చంద్రిగారికి సూచించితిని. 'బాలా! మెఱయువస్తువు లన్నియుం బంగారమని తలంతువు!' అని మెల్లన మందలించిరి. ఈ ప్రమదావనమున కరుదెంచి, నీతో సంభాషించిన, దుఃఖమించుకేని యుపశమిల్లునని తలంచితిని; గాని నీయిష్టానుగతి మఱియొకసారి, నాకన్నతండ్రిని, నా మేలుం గోరువానిని బ్రార్థింతును. శరణాగత రక్షణ వత్సలుండే!

రో — అమ్మా! ఇప్పుడుచాలా యాలస్యమైనది.— (అడుగుల చప్పుడాలించి) ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది.

(పుళిందకళింగులు ప్రవేశింతురు)

ప్ర—(ధైర్యముగాని) అయ్యలారా! మీ రెవ్వరు? మీ యాకారములు చూడ కిరాతులవలెఁ దోఁచెడిని. మా యారామసీమ యథేచ్ఛఁ జొరుటకు సాహసింపఁ గారణ మేమి?

క—విలాసినీ! ఈతఁడు పుళిందాధిధేయుఁడు; కిరాతరాజు. కళింగాంకుఁడనగు నే నాతనియనుంగు సోదరుఁడను. మా రాకకుఁ గారణమే మందువా?

ఉత్సాహ

వాలఁతి! నీవు మరుని సతినిఁ బోలుదానవనుచు, భూ
వలయ మెల్ల నుగ్గడింప భావమందు మెచ్చి నిన్
వలచి యీపుళిందుఁ డిటకు వచ్చినాడు; ప్రేమయ
గ్గలిక మొందఁ బెండ్లియాడి కావు మోహలోదరీ!

రో—(కోపముతో) ఓరీ! దురాత్ములారా! పురీంద్రసేనుని గౌరవం బెఱుంగరా? సుసేనవిజయసేనులు మీదురంత మెఱుంగుదురేని మిమ్ముల నేమి సేయుదురు? మీ వాచాలతఁ గట్టిపెట్టుఁడు.

పు.—(ప్రమద్వరతో) కాంతా!

పంచచామరము

చలంబుఁ బూనరాదు; తండ్రి చాల కోపమూనునా?
బలంబుతో సహోదరుండు వచ్చునా? భయంబులే
దు, లోకజాల మెత్తి వచ్చి దోర్బలంబుఁ జూపినన్
విలాసినీమణీ! యడంతుఁ; బెండ్లియాడి ప్రోవుమా?

ప్ర—పుళిందా! నా యుదంతము నీకెఱింగించుట యనవసరమై నను చెప్పెద నొండు మాటాలింపుము.

తృతీయాంకము

కం॥ పర నారీ రత్నంబును
పరిరంభణ సేయఁ దలఁపఁ బాప మటంచున్
గఱపవె ప్రాజ్ఞులు? దు
శ్చరితంబును జేసి కొనకు జన్మము, బలుఁడా!

పు—ముద్దుగుమ్మా! బంగరుబొమ్మా!

తే. గీ॥ ఎల్లిపరిణయము గద నీ వింతలోనఁ
బరసతివి యెట్లుతైతివో యెఱుఁగఁజాల?
నేదియూ వంకఁ జూపించి యెట్టులేని
యాసలు నిరాశ లొనరింప నగ్గునె తలఁప?

రో—పుళిందా! నీవే యభిమానవంతుఁడవేని, వచ్చినదారిఁ బట్టి పోయెదవు.

క—అన్నా! సాధువాక్యములఁ బ్రయోజనము హుళక్కి.

పు—(ప్రమద్వరతో) అంగీకారమూని నా మూపెక్కి వచ్చెదవా? లేక బలాత్కారము సేయవలయునా? క్షత్రియులకు గాంధర్వ రాక్షసంబు లుత్తమంబులు. నీయిష్టమొనర్చింతును.

రో—హా! ప్రమద్వరా! దురాత్ములు నిన్ను విడతురే?
(ఎలుగెత్తి) విజయసేనా! విజయసేనా!

(పుళిందుఁడు ప్రమద్వర నెత్తుకొని పారిపోవును. కళింగుఁడాతేని వెంట నంటిపోవును. రోహిణి మూర్ఛిల్లును. యవనిక వ్రాలును)

తృతీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము వజ్రపాణి. సుమిత్రుఁడు)

వ.పా—సుమిత్రా! పుళిందకళింగుల దౌర్జన్యమెఱుంగుదువా? ప్రమద్వరను బలిమి నపహరించి పాఱిపోవు నపుడు రోహిణి యాక్రందన మొనరించుచుఁ దద్వృత్తాంత మెఱింగించుటయు, హేమపాలుఁడు వీరాతివీరుఁడగుటఁ, గరవాలమును ఝళిపించి, పురీంద్రునిఁ బురికొల్పి, సుసేనకుమారుఁడు వెంటరా, పరివారసమేతుఁడై హయంబుఁ బరుగెత్తించెను; అరణ్యప్రదేశమున వారలఁగలిసికొనియెను. పుళిందకళింగులు మితపరివారులై యుండిరి. వారిమధ్య ప్రమద్వరఁ గానఁబడలేదు.

సు—తరువాత; తరువాత?

వ.పా—పిమ్మట హేమపాలుండెలుగెత్తి, "ఓరీ! మదాంధులారా! సుకుమారి ప్రమద్వరను స్పృశించి ప్రాణములతోఁ బోవఁగలరా? ఆఁగుఁడాగుఁడు!" అనిదిక్కులుపిక్కటిల్లఁ బలికెను. కళింగుఁడు పుళిందుని హెచ్చరించి, హయంబుఁద్రిప్పి హేమపాలునెదుర్కొనియె. తరువాత పోరుఘోరంబాయెను. హేమపాలుఁడు పుళిందునితో రెండుగంటలు పరాక్రమంబు దీపింప ఖడ్గమునఁ బోరెను; దైవోపహతుఁడగుట నాతనికరవాలము రెండుతునియలై పోయెను.

సు—(సంభ్రమమభినయించి) తరువాత నేమాయెను!

వ.పా—తరువాత హయంబుఁడిగ్గి పుళిందునితో మల్లయుద్ధమునకు సిద్ధపడియెను.

సు—ముష్టిఘాతమునఁ బుళిందుని నేలఁగూల్చి యుండునుగాఁబోలు?

వ.పా—అయ్యో! హేమపాలుని పరాక్రమాతిశయ మెఱింగినవారెవ్వ

రట్లు దలంపకుందురు? దైవమాతనియెడ ననుకూలుఁడు గాఁడయ్యె, పుళిందుఁడు భయంకరారావములు భూతలమున ప్రసవసేయ, మదకరీంద్రము చందాన హేమపాలుని పైఁబడి, పరశుపాతముఁబోలు ఘాతమున నాతని నుత్తమాంగము నొత్తివైచెను.

సు—కటకటా! కాలగతి! పిమ్మటజరిగెనేమి?

వ.పా—తరువాత, హేమపాలుఁడు మూర్ఛవడఁజెందెను. నేనాతనిని, సమీప శీతలసికతాతలంబునకుఁ గొనిపోయి యుపశాంతి యొనరించితిని.

సు—సుసేనుఁడు కళింగుని గెలుచెనా?

వ.పా—సుమిత్రా! ఏమిచెప్పఁగుదు? పురీంద్రసేనుఁడు కుమారద్వితీయుఁడై కళింగుని నెదుర్కొనియె. కళింగుఁడు బలమున నల్పుఁడు గాఁడు! పురీంద్రుని సైరించుచు, సుసేనునితోఁ బోరాడఁదొడంగె; గాని కొంత తడవునకుఁ జాలఁడయ్యె. సుసేనుఁడు వానిని హయంబునుండి క్రిందకుఁ ద్రోసెను. కొంతవఱకాతని ఘోటకమాతనిఁ గాపాడెను. పురీంద్రుఁడు కృపాణప్రహారమున దానినొంచి, కళింగునిఁ దనతీవ్రాసికి బలిసేయనుంకింపఁడు, పుళిందుఁడు చండమారుతమువలె యాతనిపైఁబడి, యెడలేనిదెబ్బల వీతబలునొనరించి, మూర్ఛఁబొందించెను.

సు—(ఉత్తరపాటుతో) పిమ్మట, పిమ్మట.

వ.పా—తరువాత సుసేనకుమారుఁడు భయంకరయుద్ధమొనరించి, పుళిందుని మూర్ఛనొందించెను.

సు—మేలు! సుసేనా! మేలు! తరువాత, తరువాత?

వ.పా—అత్తఱివడి వడియచ్చోటునకు ముసలిదొగ్గు సంతోషాతిశయమున మిన్నందుచు, నరుదెంచెను. 'యోధవరులారా! పోరాటముడుగుడు! ప్రమద్వరయునికి సురక్షితము!' అనిగంభీరముగాఁ బల్కెనది.

సు—(ఆశ్చర్యమభినయించి), వజ్రపాణీ! ఆముసలిదెవరు? నీకామెను

గూర్చి యేమైనఁ దెలియునా?

వ.పా—సుమిత్రా! కొన్ని దినములనుండి యావనమున నామె వాస మొనరించుచున్నయది. తఱచు పేఁటకాండ్రసంగ మృగమాంసమును భోజనము సేయును; మితముగ భాషించును. విశేషాంశము లామెను గుఱించి నాకేమియును దెలియవు.

సు—ఆమెను జూచినప్పుడెల్ల యాశ్చర్య ముప్పతిల్లెడిని! ఆమెచరిత్రము సుంతేని గ్రహణాసాధ్యము.

వ.పా—నీవామె నెప్పుడు జూచితివి?

సు—ఆవృత్తాంతమాలింపుము. ప్రమద్వర కిరాతహతకుల బారిపడుటయు, రోహిణి, "విజయసేనా! విజయసేనా!" యని యార్తనాద మొనరించెను. పురీంద్రసేనుని శయనాగారమున నాతనికి మృదుశయ్య రచియించి, మెట్లుదిగ క్రిందికివచ్చుచున్నెడ, రోహిణియొనర్చిన దీననాదము నా కర్ణపుటముల భేదించెను. రోహిణి మూర్ఛావస్థఁ దెలివొందిన దానివలె, నిడుదపెన్నెఱివేణి చీకాకుపడి వ్రేలాడ, భయవివశయై, పురీంద్రుని గదివైపు పోవుచుండెను. నేనామెను జేరంజేరి, "రోహిణీ! యుదంత మేమి?" యనియడిగితిని. ఉద్యద్బాష్పయై యక్కోమలాలలామ, రమణీయమగు పైటచెఱంగునఁ గన్నులుదుడిచుకొనుచు, గద్గదస్వరముతోఁ బుళిందకళింగుల దుర్వర్తనాంశము నామూలాగ్రముగ నాకుఁ దెలియఁజెప్పెను. తక్షణము నేనామెను వీడ్కొలిపి, విజయసేన కుమారునకంతయు నెఱింగించితిని. విజయసేనుఁడు స్వార్థత్యాగి! ప్రమద్వర కీడువొందినవార్త నావలన నెఱింగి, హయారూఢుఁడై, యరణ్యమార్గముఁ బట్టెను. నేనును జవాశ్వమొం డధిష్ఠించి యాతనివెంటఁ బోయితిని. దూరమున గజ్జపుఘాతులు కొందఱు కృశాంగియగు ప్రమద్వరను పల్లకియందిడుకొని, బోయలఁ బ్రోత్సహించుచుఁ బోవుచుండిరి. అప్పుడు విజయుఁడెలుఁగెత్తి,

మేఘగంభీరవాక్యముల వారి నెదుర్కొనియెను.

వ.పా.—(ఆశ్చర్యముతో) తరువాత? తరువాత?

సు—ఆగజ్ఞపురాతులు విపలిప్త సాయక సహస్రంబులను విజయుని మాటల కత్యంతాగ్రహంబొంది, యుద్ధమునకు సిద్ధమైరి. ఆసంకుల సమరంబున దుర్జయుండను పుళిందుని సేవకుండొకడు విజయసేనుని గరుణ నర్థింప, సహజదయామతియగు నాతండాతనిని క్షమించెను. వాని హయంబును గైకొని ప్రమద్వరను దానిపై గూర్చుండజేసి గృహోన్ముఖుండుగా నుద్యమింపుడు, నీవు పేర్కొనిన వింతముసలిది యటకరుదెంచి, కన్నులార మమ్ములం గాంచి, సంతోషాతిశయమున నొందేమియుం బలుకనేరక, దరహాసమొనరించి, యచ్చోటువాసెను.— వజ్రపాణీ! దైవనిర్ణయమెఱుంగుట దుస్సాధ్యము. కాదేని, నేడు మహావైభవముతో వివాహము జరుగవలసియుండును గదా? మన ప్రయత్నములు దైవమున కసంగీకారములుగాం దోంచినవి. కటకటా! హేమపాలుండు గాయమునిండ గాని కాయములు బాధింపంబండుకొనంజాలండు! కూర్చుండ నేరండు. ఆతని యవస్థను గన్నీరు వెట్టనివారెవరు? పురీంద్రసేనుండుగూడ కడుంగడు దురటిల్లుచున్నవాండు. ఆనందబాష్పములు విడువవలసిన దినమున దుఃఖకణములు విడువవలసివచ్చెను!

వ.పా—రాజవైద్యుండూర లేడట; సమీపగ్రామమున కరిగెనటుల వార్త వినవచ్చె. నేను సత్వరమ యాతనిం బిలువంబోయెదను. హేమపాలుండు బ్రతికి బాగుండుతే కళ్యాణము!

సు—అవును, నీవు జాలము సేయకుము. మఱల కలిసికొందము.

(చెరి యొక వైపు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

ప్రమద్వర

తురీయాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము, రోహిణి)

నెలదినములైనది ప్రమద్వర విజయసేనునిఁ జూడలేదు. ఆమె నానాఁటికిఁ గృశించుచున్నది.

చ॥ చనువున రామచిల్క యొక శ్రావ్యతరంబగు పాటఁ బాడునో
మనమున బొందకోయిల క్రమంబున దప్పక కూయునో? గుణం
బు నెఱుఁగఁ గోరి శారిక ప్రమోదము జిప్పిలఁ బిల్చునో? యటం
చు నెద భయంబునన్ జనదు చూడఁగ వేడుకతోఁట నెప్పుడున్
నేఁ డామె నన్నుఁ జేరంజీరి;

క॥ జీవము దుఃఖముఁ బొందిన
నేవిధమున దేహముండు నెఱుఁగవె? జలమం
దావిరి జనియింపదె? పా
త్రావరణము శిఖినిఁ గాలు నప్పుడు సఖియా!

అని కన్నీరు జాలువారఁ బలికినది. కటకటా! విజయుని కరగ్రహణ వాంఛ కొనసాగుట యెట్లని యామె యొకనాడైన దుఃఖింపదు; భయపడదు. ఆతఁ డిప్పు డొంటరియై యెట్లున్నవాఁడో, యెట్టి

యిక్కట్టు లనుభవించుచున్నవాఁడో యని కరంబు దుఃఖించును.
అవును.

తే. గీ॥ మణికి కాంతియట్లు సుధకు మాధురి గ
రిమ విధంబ, గులాబికి విమలసౌర
భము కరణి; ముని కానంద భాగ్యముగతి
స్వార్థమెఱుఁగమి ప్రేమకుఁ సహజగుణము!

ఆమె నాతోడ మఱియును బల్కిన దేమనిన,

తే. గీ॥ కృష్ణపక్షమునఁ జకోర మేవిధంబ
మెలఁగు; విజయసేనునిఁ జూడ వలయునంచు
నాత్మగతమున వాంఛించి, యధికతర వి
షాదమొంది, నిస్పృహఁజెంది, సగమునైతి!

మనోనాథుని, విజయసేనుని సందర్శనభాగ్య మెక్కసారి కలిగింపవే? యని వేడినది; నమస్కరించినది. తరుణమునకు వలయువారు గదా, చెలిమివారు? (యోజించి) సుమిత్రుని సహాయమున,— (చూడ్కుసారించి) అదిగో! సుమిత్రుఁడిటకే వచ్చుచున్నాడు. సంతోషము!

(సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించును)

రో—సుమిత్రా! కుశలంబా?

సు—రోహిణీ! విజయసేనుని సేవకులకాతని కుశలమే తమకుశలము.— ప్రమద్వర సంతోషవతియేనా?

రో—మిత్రమా! ఆమెకు సంతోషమేడ? ఆమె విజయసేనుని నెలదినములనుండి చూచియుండలేదు. తత్కారణమున నాతఁడెట్లున్నవాఁడో యని భయముతోడి విచారమునఁ గరంబుకృశించినది. సేమ వచోవిలా

సము మెఱయ నామె నెన్నియోసారు లనునయింపఁ బ్రయత్నింతును; విజయసేనునిఁ జూచినఁగాని యామెకు మనోశాంతికలుగదు.

సు—రోహిణీ! విజయసేనుఁడు పూర్వమువలె గృహమునఁ గలవారందఱితోఁ గలిసిమెలిసి యుండఁగూడదు. ఇయ్యది పురీంద్రసేనుని యభిమతము. అయినను, విజయసేను నొకసారి యామె సమక్షమునకుఁ దోకొనివచ్చెదను. ఇందుకువలయు ప్రయత్నములను జేసెదను; భయపడవలదని ముమ్మాటికి నామాటగా మీ చెలియకుఁ జెప్పుము. మఱల సాయంకాలమున నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. అరణ్యము. ప్రవేశము. విజయసేనుఁడు, ప్రమద్వర)

సే—ప్రమద్వరా! నీమనోగతమునుండి నన్ను దూరము సేయుము. నీవిట్లు విచారించుట సరియగునది కాదు.

సీ॥ వేడికన్నీళ్లను విడచుకారణమునఁ
గనుదమ్ములకట! కెంపునువహించె
దీర్ఘనిశ్వాసముల్ తెఱపి నెఱుంగమి
లలితేందువదనంబు తెలుపు వడసె
ప్రమదావనంబున భ్రమణంబు మానుట
పంచాస్య మధ్యంబు బలముఁదొలఁగె
కడుపార నాహార కాంక్షదూరము సేయ

విలసితాంగము జీవ కళఁదోఁచు గాదె

తే. గీ॥ నన్నుఁ బ్రేమించి నీవొందుచున్న సుఖము
గన్నులకు విశదంబు; నేనెన్న నేల?
మేలుకొనుమింక, జాలము మేలుకాదు
తరుణి! చంద్రుఁడు భూమినిఁ దాఁకునొక్కొ?

నాయందునీకు నిండారు మనోనురాగమున్నయది; గాని నేనందు లకుఁదగను. కాంతా! ఎట్టివారికిని ప్రమాదము గలుగకమానదు. విజయసేనుని తొందరపడి ప్రోత్సహించితివి. నీ శ్రేయమును మనోవాక్కాయకర్మలఁ గోరువాఁడనగుట, నన్నుమఱువుమని నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

ప్ర—విజయసేనా! (సవిచారముగా)

ఆ॥ వె॥ వసుధ లోకమునకుఁ బడయు వారలకును
సడుసునిలచి వారి నెడము సేయుఁ
గాలమెంత కఠినురాలో! దుష్టాత్మయో!
నేను నీదుదాన నైనఁగాను!

వి. సే—నాపలుకాలింపవుకదా? హేమపాలుఁడు ధనపతి; విశేషించి నిన్నుఁ బ్రేమించువాఁడు నావృత్తాంతమాద్యంతము నీవెఱుంగుదువు కదా? బుద్ధిఁదలపోయుము.

ప్ర—పురుషాగ్రణీ!

కం॥ మనమున జననంబొందును
మనమున వర్ధిల్లు ప్రేమ మరియాద గనుఁ—
మనము గనుంగొను దూరము;
మనుజుని తెలివెంతయేని మందముగాదే?

వి. సే—హృదయమునను దూఁగదృష్టికలదు; గాని సమయ సముచితవు తెలుంగవలయునుగదా?

ప్ర—విజయసేనా! ప్రేమ భయ మెఱుంగదు.

వి. సే—అట్లయిన, విజయసేనుఁడే నా నీమనోనాథుఁడు?

ప్ర—మనోసాక్షిగ!

(ఒడిలో పూవులు క్రిందఁబడుచుండ సంభ్రమకలితయై రోహిణి ప్రవేశించును)

రో—సుసేనుఁడు! సుసేనుఁడు!—

(ప్రమద్వర మందహాసవిలసితయై చూచుచుండును. విజయసేనుఁడు శాంతమతియై నిలువఁబడును.—హయంబునుండి క్రిందపడుముఖ కోపఘూర్ణితుఁడై సుసేనుఁడు ప్రవేశించును)

సు— భుజంగప్రయాతము

దురాత్ముండవో, ధర్మదూరుండవో, దు
ష్ట రక్షోకులంబందు జన్మించినావో
పరాకింత లేదా? యభావంబుగాదా?
సరోజాక్షితో నేమి సంభాషణంబో?

తే॥ గీ॥ కన్నుఁగవ నెత్తికెక్కెనా? తిన్నతిండి
యరుగదా? ఊసుపోవదా? తరుణి మాట
గాని యొండొకని పలుకు కర్ణములకుఁ
గష్టతరముగఁ దోఁచునా? కఠినహృదయ!

ఓరీ! సిగ్గుమాలినవాఁడా! పరువుగోల్పడినవాఁడా! ఎన్నిసారులు నీకుఁజెప్పితిని; చెప్పించితిని; వలదుసుమా? ప్రమద్వరతోడ సంభాషణము. ఛీ! అభిమానధనుఁడవేని, నీపైత్తరుణమున, నీరహాస్య యరణ్య

ప్రదేశమున, సుకుమారియు, వివాహయోగ్యయునగు కన్యామణితో మాటాడసాహసింతువా? నీచకులోద్భవా! పరులయింటఁ దలదాచుకొని, పరులకూటికాశించు నీవా ప్రమద్వరను బరిణయ మాడఁగల వాఁడవు? ఆగోలబేలయై నీతోఁజనువిచ్చి మాటాడుకతమున నీవిట్టి దురుద్దేశములను మనంబునఁ గల్పించుకొంటివి. నీచా! నాయందు నీకుఁగల భావమెట్టిది? 'తమ్ముఁడా!' యని పిలుచువాఁడవు! తమ్ముఁడు బావయెట్లగును? తమ్ముని సోదరి నీకు సోదరి కాదటరా? మూర్ఖాత్మా! లోకము వారీవార్త నెఱుంగుదురేని, నానవ్వరే? ఛీ! యనరే? అప్పగారి గౌరవము కడముట్ట నశింపదే? సుసేనుని యభిమానము నీవెఱుంగవా? నీమాటకేమి? అపకీర్తి కొడిగట్టితివి! మదాంధా! హేమపాలుఁ డిదివఱకే నీయందత్యంతాగ్రహ మూనియున్నాడు; గృహమునుండి నిన్ను తొలఁగింపవలయునని సూచించెను. ఆతఁడిప్పటి నీవర్తనమెఱింగిన నిన్నుఁ బ్రాణముతో విడచునా? వాచాటా! నీవు నాకోపాగ్నిం బడితివి; దగ్ధము గాకుందువే? (కత్తి నెత్తును; విజయసేనుఁడు శాంతభావము సూచించును) — రోహిణీ! దురాత్మురాలా! మేకవన్నె పులివి! ఏమియు నెఱుంగనిదానివలెఁ గానఁబడుదువు. అబ్బా! ముద్దురాలవు! — ప్రమద్వరా! ఏమి గ్రహచారమే? మాకుల గౌరవముఁ జెఱుపఁబుట్టితివి! మాననీయుఁడగు పురంద్రసేనుని గర్భమునఁబుట్టక కసాయివానికడుపునఁ బుట్టిన నెంతబాగుండును? నిన్నుఁ గూర్చి దుఃఖింపనా? కోపగింపనా? ఈవాడివాలున నీశిరంబు దెగనేసిన నందఱును సుఖింతురుగదా? — రోహిణీ! మాటాడకుము. దీనిని తీసికొనిపోయి యంతఃపురమున నిర్బంధింపుము. అప్పగారి యనుమతి నెట్లు మెలఁగవలయునో, గ్రహించెదను.

ప్ర — సుసేనా! కోపాంధుఁడవై విజయసేనునితో యుద్ధమునకు సిద్ధపడకుము. ప్రజ్వలితకీలలతో నాఁటలాడు టేమరుఁడుందునా? (రోహి

జేతో కొంతదూరమునడచి, వెనుదిరిగిచూచును. సుసేనుఁడు కత్తి (ద్రిప్పుచుండును. విజయసేనుఁ డొరమీద చేయివేయును)

హే—ప్రమద్వరా! రమ్ము! రమ్ము! కొదమసింగములు కదనమునకు మొఁగిడినవి. అప్పగారికిఁ జెప్పవలయును. (వడి వడి నిష్క్రమింతురు)

(తెర పడును)

తృతీయ రంగము

(ప్రదేశము. హేముని సౌధద్వారము. రక్తసిక్తములగు దుస్తులతో, వికలమనస్కుఁడై, విజయసేనుఁడు ప్రవేశించును)

ద్వా. పా—(భయంబుసూచించి)బాబూ! ఈరక్తమేమిటి?

(వి. సే. జవాబుచెప్పకయే లోనికరిగి, దుస్తులు మార్చి యాసనాసీనుఁడై)

హా! మోహమా! నీబలమత్యధికము! అనివారితము! నన్ను మోసపుచ్చితివి; ఇంకనుతృప్తి లేదా? —ప్రమద్వర తనమనోగత మెఱింగించెనుగదా? త్రికరణశుద్ధిగ ప్రేమదృష్టి నన్నామె చూచుననుటకు నామనోగతమే నిదర్శనము. ఆవిమలచారిత్రను జూచునపుడేమి, యాలించునపుడేమి, హృదయమున ననిర్వాచ్యమగు మహానందమొకటి జనించెడిని. ఆహా!

సీ. పదములు గుణమణి వదనమూరక యోరఁ
జేయ ఝల్లని గుండె చెదరి పోవు
వనజాక్షి ప్రణయ కోపముఁ జూపు వేళ నా
కాశము బై బడ్డ కరణిఁ దోఁచు
సంపూర్ణ శశిముఖి చలమొకింత వహింపఁ

ప్రాణము పోయిన భాతి దోఁచు
తను లతాంగిని యొక్క క్షణము బాసితి నేని
విలయ కాలము వచ్చు విధము దోఁచు

తే॥ గీ॥ తరుణి హాస్యార్థమై విన్నఁ దనము జూపి
పలుకమానిన యపుడు దుర్వారమైన
తల్లడంబును మై సొమ్మసిల్లుటయును
గలుగు; నామె నెట్లు మఱువఁ గలుగువాఁడ

(యోజించి) నాకాలల నాశిరోమణిపైఁ బ్రేమయుండినను౦డుఁ గాక! నే నేల మూర్ఖచిత్తుఁడనై యానాఁడామెను నాయనోగతా మెఱింగించితిని! ఎఱింగింపక నేనుండఁ గలుగుదునా? నాహృదంతరాళమా మెకెన్నఁ డెఱుంగఁ జెప్పువాఁడ నని నిమిష మొక యుగము గాబుచ్చి నిద్రాహారములకు దూరమై యెట్లు కృశించితిని? సమయము లభింపఁ జెప్పితిని పో, యేమి సంతోషము? తొందరపాటు వహించితినని వగంగుదుచున్నవాఁడను. ఆహా! ఇదికదా మనోహరమగు బాధ! — నేఁడేల తిరుగ యట్టి సంభాషణమున కాప్రదేశమున నే సమ్మతించితిని? ఆమె వాక్సరణి యామెహృదయము నెఱింగించెను గదా? ఆమెకరగ్రహణ భాగ్యలాభము నమ్ముట కలలోనివార్తను నమ్ముట! — అయినను,

తే॥ గీ॥ ప్రేమ యను దీపకళికచే హృదయ సీమ
కాంతిమంత మొనర్చని కఠినుకంటె
ప్రేమఁ గొని, పొందనేరని విమలశీలుఁ
డధిక తరమన నిశ్చయం బగును గాదె?

(మోమెత్తి నిట్టూర్పు విడచి) సుసేనుఁడు మాయిరువుర సంభాషణ మెఱింగి మండిపడియెను. నన్ననరాని మాటలాడెను. అవును! —

తే॥ గీ॥ కులము భావింపలేను; సంకోచము గద
తల్లిదండ్రు లెవరో? ప్రమద్వర సహోదర
రై సమకద? యామె యందునఁ బ్రేమఁ గొనిన
పరమ పాతకునకు గాదె పరిభవంబు?

నిశ్చయము, నాయది ఘోరబోటు; దీన నగుబా టగుట యాశ్చర్య మొకో? దుర్నిరీక్షంబగు సూర్యమండలమును తదేకధ్యానమునఁ జూచు వాని కన్ను లంధత్వము వహింపవే? సుసేనుఁడు నాకుహితబోధనుఁ జేసెను. ఆతని పథ్యవాక్యము లనుసరణీయములు.—అకటా! నేను నిజముగా దోసకారిని!

తే॥ గీ॥ తండ్రిఁ బోల్పు పురింద్రునిఁ దలఁపనైతి
హితుని సోదరుని సుసేను నెన్ననైతి;
పూవుఁ బోఁడిఁ బ్రమద్వరఁ బోల్చనైతి;
నిజము! నావంటి వాని కీనింద తగును!

సుసేనుఁ డీవార్త యప్పగారి కెఱింగించియుండును. ఆతఁ డెంత కటకటపడునో? నన్నెంతదూలనాడునో? కృతఘ్నుఁడనగు నన్నాతఁడు మన్నించునా? అయ్యో! నాయపరాధము మన్నింపదగినదా?—(యోజించి) ఏమిది?

తే॥ గీ॥ అతివ కరమును బొందంగ నాశ పడుట
కష్ట నిష్ఠురముల మార్గగమనమునకుఁ
బూనుట యటంచు నెఱుఁగక పోవలేదు
అయిన మానస మామెనే యభిలషించు?

(సుమిత్రుఁడు ప్రవేశించి, విజయసేనునిఁ జూచి, తనలో)

సీ. కరుణామృతముఁ జిమ్ము కన్నుదమ్ములతోడ
ముద్దు చంద్రునిఁ బోలు మోముతోడ
శరదిందు చంద్రికా దరహాసరుచితోడ
గంభీరమైన వక్షంబుతోడ
జానుపర్యంతంబుఁ జను బాహువులతోడ
మెఱుపుఁ దీగను నవ్వు మేనితోడ
విను కెంపుఁ దలపించు మణిహారములతోడ
రమణీయమైన తురాయితోడ

ఆ॥ వె॥ చిలుక తేజి డిగ్గి తలిరాకుటమ్ములు
మఱచి యరుగుదెంచు మరునిఁ బోలి
చెక్కునఁ గరమాని చెదరకచూచుచు
విజయసేనుఁడు గను విందొనర్చు!

ఆహా! వీనింజూచినఁగదా, దృష్టుల్ల గనినలాభముఁ గనినవారగుదురు! ఈతనివిధంబుఁ గనుఁగొన గాఢాలోచనాధీనుఁడైనటులఁ గానవచ్చెడిని. కటకటా! వీనికీదుర్వార్త నెట్లెఱింగింప నేర్తును?

తే॥ గీ॥ ఊర్మిడోలికలందున నూఁగులాఁడు
హంసరత్నంబు మేఘగర్జారవంబు
నాలకించి నెమ్మది దిగులందురీతి;
సలలితములగు సౌరభ్యములనుజిమ్ము
వికసితారవిందంబు తుశ్వేదనమునఁ
జటులఝంఝానిలంబున సమయుమాడ్కి

లలిత లావణ్యచంపక లతకరంబు
వాడి భానుని కరముల వాడుభంగి
పిసికగును హృదయపుటభేదనంబు
తెలుపఁగల నెట్లు కఠినంబు ములికివార్ట?

పురేంద్రసేనుని తీవ్రాజ్ఞ యిట్లున్నది! విధిగాఁ జెప్పవలయును.

(ముందునకుఁబోయి) — హా!

తే. గీ॥ గుండె తటతటయని వేగ కొట్టుకొనెడు
దుర్భరంబగు కంపమావిర్భవించెఁ
బలుకు తడబడుచున్నది; భావమొకటి
యైనఁ బొడమదు; మాట్లాడఁ బూను టెట్లు?

(వి. సేనుని సమీపించి) సజ్జనచూడారత్నమా! స్వాగతము!

సే — సుమిత్రా! వికాసముఁ దొఱఁగి నీ మోమట్లున్న దేమి? నీ వెన్నఁడును విచారమనునది యెఱుంగవు. సదానందుఁడవని నేనమ్మితిని. నీ పవిత్రహృదయముకూడ విచారకీలావళి కాహుతియాయె నే?

— విజయసేనకుమారా! ముప్పదియేండ్లు దాటినవాఁడను. నేఁటిదనుక నేనెట్టివిచారమనునది మనోతలమునఁ జోటొసంగి యుండలేదు. నేఁటి నా యవస్థ—

సే — (అత్యాసక్తితో) ఏమీ! నీకుఁగలిగిన దురవస్థ యెట్టిది? దాని కారణమేమి? సత్వరము నాకెఱింగింపుము. నా ప్రాణములు గోల్పడి యైన నీ భారముఁ దొలఁగించెదను.

— కుమారా! ప్రపంచమున మనుజుఁడు, తనకు దురవస్థ సంఘటిల్లినను తనతోడివారలు దుర్గతిఁ జెందినను వగఁగుందుట నిజము. ఇది నీ వెఱుంగనదికాదు.

వి. సే — అవును. ఆదిమానవప్రకృతి; కాని తనయవస్థకంటె తన
వారిదురవస్థను గలుగువిచార మెన్నియో రెట్లధికము.

సు — నాయనా! నీయర్థము సూనృతముకాదని యనుభవశాలి యెవ్వఁ
డనఁగలఁడు? ఇప్పుడు నాహృదయము నాకొఱకై విచారింపలేదు.

వి. సే — సుమిత్రా! నీవుసుమిత్రుఁడవు. నీచెలికాఁడెవఁడు దుర్దశ
నొందెను? నీజననీజనకులు, కడుంగ్గడు వృద్ధులు, సుఖమున్నవారె?
నీభార్య సుగుణరాసి, సతీరత్నము, కుశలమేకదా?

సు — (తనలో) అకటా! నాయందీతనికి నిరుపమానాభిమానము.
ఈతనికెట్లా దారుణవార్త నెఱింగింపనేర్తును? (ప్రకాశముగా)
కుమారా! నాప్రియమిత్రుఁడొకఁడు నిష్కారణముగా నిందపాల
య్యెను!

వి. సే — సుమిత్రా! ఆనిర్భాగ్యుఁడీ, విజయసేనుఁడని తెలిసికొంటిని. నీవు
విచారింపకుము. దైవోపహతుఁడనగు నానిమిత్తము నీవుకంటఁదడి
పెట్టకుము. — అప్పగారు నిన్నిటకుఁబంపిరా?

సు — అవును. ఆతనిసందేశమును గొనివచ్చితిని. భయంకర నిర్ఘాత
సదృశంబైనను చెప్పవలయును. నీవు తదనుగుణముగా వర్తింపవల
యును.

సీ. కాలయాపన సేయఁ గష్టతరంబైన
నోరులకంటఁ బడక యుండవలయు
బాణజాలము త్రుప్పు పట్టినప్పటికైన
నడవికి వేఁటాడ నరుగవలదు
జఠరాగ్ని బాధించి చంపుచుండిననైన
దినమున కొకసారి తినఁగవలయు
సుకుమారదేహంబు సొమ్మసిల్లిననైనఁ

ప్రమద్వర

గరిమతలమున నిద్రఁ గాంచవలయు.—

హా! విజయసేనా! పురీందుస్రినకు నీయందిట్టి యాగ్రహము గలుగ నేల? మిత్రదర్శన మొనర్పక నిమిషమైన నిలువఁజాలవు; ఒంట రిగా నెట్లుండఁగలవు? వనమున భయంకరమృగ మొండు ప్రవేశించిన దని వినినయుత్తరక్షణమున నే బాణాసన మెక్కువెట్టి, జ్యానాదము గర్ణపుటముల విందుసేయ, హయం బెక్కి చనువాఁడవు; మృగయా వ్యాపారములు దలంపక యెట్లుండఁగలవు? పంచభక్ష్య పరమాన్న ములు సంతుష్టి భుజించువాఁడవు; దినమునకొక్కమారు భుజించి యెట్లుండఁగలవు? హంసతూలికాతల్పమున మేనుజేర్చి సుఖనిద్రఁ జెందువాఁడవు; కఠినప్రదేశముల నెట్టుశయనింపఁగలవు? కటకటా! విజయసేనా! ఇంతియకాదు. మఱియునొండు విశేషముగలదు. ఆలింపుము.

తే॥ గీ॥ నయనయుగములేతన్వి సందర్శనమున
సంతసాంబు వృష్టిగురియు సంతతంబు
నా ప్రమద్వరను గలలోనైనఁ దలప
వలదు; కటకటా! యెంతయాపదఘటిల్లె?

వి. సే—సుమిత్రా! నీవు కారణములేని విచారమునకు లోనైతివి. నీసందే శము నాకానందమే యొసంగినది! (ఆత్మగతమున)—

ఉ. హారముఁ గోరనేరను విహారము దూరము; హారముల్ మహా
భారములౌనుగాదె? సువిచారము నేరముగాను మారు; దు
ర్వార విచారకారణము ప్రాణము ధారణసేయుటారయన్
మారుని కీలమోయను ప్రమద్వరలేని సుధర్మయందునన్

పురీందుస్రిని వాక్యపరిపాలనము సేయునెడ విచారమున సంతోష

కొందవలయును. (ప్రకాశముగా) సుమిత్రా! పురేంద్రసేనుని సందేశాను గుణముగ వర్తించెదనని చెప్పుము. ఆతఁడు వాడివాలున నన్ను వాలుపనెంచినను, సంతోష సమాకలితుఁడనై సన్నద్ధుఁడనయ్యెదనని చెప్పుము.

సు—కుమారా! నీకు నేనెట్టి యుపకారమును సేయఁజాలనా? చీఁకటి రాత్రములువచ్చినవి; వెన్నెలలు రాకమానునే? — నేఁబోయివచ్చెదను.—

వి. సే—(అవనత వదనుఁడై) మంచిది. అప్పుడప్పుడు నీవిచ్చటకు వచ్చుటకు వీలుండదుగదా?

సు—కృపాపరతంత్రుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు నిజానిజము లెఱుంగును. నేనుసుమిత్రుఁడనేని నీదర్శనమొనర్పక యొకదినమైన మనఁగలనా?

తే. గీ॥ ఆయతమునఁ గ్రోసెడు; పొడుగందు బదియు
క్రోసులుగల భూధరమును గుట్టయనుచు
వారిరాసిని యొక సెలయేఱటంచుఁ
దలఁతు మిత్రునిఁ జేరంగ వలయునపుడు

వి. సే—నిన్ను నేనెఱుఁగనా? సుమిత్రా! నేనుండెదను.

సు—కుమారా! పోయివచ్చెదను—(కొంతదూరమునడచి, మగుడి వి. సేనుని సమీపించి) హా! విజయసేనా! నిందపాలైతివి సుమా! (కన్నీరుఁగార్చును. వి. సేనుఁడు. చేతిరుమాలున నాతనికన్నీరు దుడిచి)—

వి. సే—మిత్రమా! నాకై విచారింపకుము. నీవిట్లు దుఃఖింతువేని నేనెట్లు సంతోషము సూచింతును?

సు—కుమారా! సుసేనునివృత్తాంతము నీవెఱుంగుదువా?

వి. సే—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ? ఆతఁడింకను గృహమునకే తేఁ లే

సు——హా! పరలోకమున కరిగినవారు మరల యెట్లువత్తురు?

వి. సే—ఆఁ! ఆఁ! ఏమనుచున్నావు! సుమిత్రా! నిక్కముపచిం సుసేనుఁడు సజీవుఁడేకదా?

సు—కుమారా! నిక్కము చాప నేల? సుసేనకుమారుఁడు మృగ మఱిగి యెంతకును రాఁడయ్యె. వనపాలకుఁ డొకఁడరుదెంచి, కరవాలమొకటి యొసంగి పురంధ్రినితో, "దేవా! ఈలోహ మొకనెత్తుటి మడుఁగునందు దొరకినది." అని చెప్పి యొసం ఆఖండితకృపాణమునీయది. వనపాలుఁడు నిష్క్రమించిన కొంత వేళకొక యాటవికుఁ డరుదెంచి, సుసేనుని శిరోవేష్టనమును జూపి, "ఇదిమన వనోత్తరదిశఁ బారునదిలోఁ గొట్టుకొనిపోవుచుండఁ దెచ్చితిని." అని పురంధ్రినియుంగలఁ బెట్టెను. తరువాత ద్వా లకుఁ డేగుదెంచి, "దేవా! విజయసేనుఁడు రక్తసిక్తంబులగు దుస్తు గృహప్రవేశమునరించెను. 'సంగతియేమి?' యనియడిగితిని; చె డయ్యె; మాటాడ లేదు!" అనిపలికెను. రోహిణీ ప్రమద్వరల న టయు, శరణ్యమున నిన్న సుసేనుఁడు పరుషోక్తులనొప్పించుటాది గలవృత్తాంతమును జెప్పిరి. ఆతఁడు కత్తిఁ ద్రిప్పెనట! నీవార జేయినిడితివట.—అదిగాఁగల విషయావలోకనమున నీవు—

వి. సే——హా! సుమిత్రా! దుర్భరము! దారుణము! సుసేనుఁడు మరణి లేదు! సజీవుఁడు! సజీవుఁడు!—నిర్దోషిని!—నాకునిదురవ చ్చుచున్నది. శయ్యారచింపుము. (పడకగదివైపు పరుగెత్తును)

(తెర పడును)

తు రీ య ర ం గ ము

(ప్రదేశము ఒకగది. ప్రవేశము. ప్రమద్వర, రోహిణీ విచారమనస్కలై)

ప్ర — రోహిణీ! నిజమేనా! అయ్యో!

చ॥ కరము మనోభిరామమున 'గాదిలిసోదరి!' యంచుబిల్చునే
సరనిమిషంబు భోజనము సప్పుడు జాలముసేయఁదాన స
త్వరముగ నేగుదెంచు; వినూతంబగు బుద్ధి గఱపించునన్ను; నే
త్తరఁగున నాసుసేనుని మఱిందలపోయక నూఁదునక్కటా!

చెలియా! నామంగళముఁ గోరువాఁడు, నాయనుంగు సోదరుఁడు భూమినింక లేఁడా? నిక్కంబగునే?— హా! అన్నయ్యా!

తే. గీ॥ ముద్దుచెలిఁగోన్న రీతి యేప్రొద్దు నన్నుఁ
బిలుచువాఁడవు మణిసౌధ వీథులందుఁ,
బాసినాడవె భీకర వన్యసీమ
పాతకీ! యనిపిల్చి కోపంబుకతన!

చెలీ! రోహిణీ! ఈమాట నేనమ్మఁజాలను. — ఏమో!

(అన్ననుద్దేశించి) —

ఆ. వె॥ విజయు శాంతిగుణము వెలయంగతుదిదాఁక
మానధనుఁడ వాటఁ బ్రాణములను
చేతిహేతి భయద పాతంబుచేతను
గోలుపోయినావె? కూర్మియన్న!

హా! రోహిణీ! నా సహోదరుఁడు, నాయనుంగు సుసేనుఁడు, మర
ణంబు నొందియుండునని నాకుఁదోఁచుచున్నయది.— ఏమీ!

ఆ. వె॥ కడిఁదిశరభమృగనికాయమైనను, లేక
హరులుగాని, మత్తకరులుగాని
భయము నెఱుఁగఁడెదను; బాధించి చంపెనో?
కాలవశత నొందు కఠిన మృగము?

నా మనంబు పరిపరివిధములఁ బోవుచున్నది. సకియా! నీయుద్దేశ
మేమి?

రో— చెలీ! నిక్కము దాపరాదు. ఎఱిఁగినయుదంత మాప్తులకుఁ జెప్ప
నిచోఁ బాపము దాపురించును.

ప్ర— నీమాటలు నాకించుక యాశ కలిగించుచున్నను, నీముఖవైఖరి దానిని
పూర్వపక్షము సేయుచున్నది.

రో— అమ్మా! చెప్పితీరవలయును!

సీ. అసితోత్పలంబును నపహసింపఁగఁ జాలు
చక్కని నునుమేను చాయవాఁడు;
జయలక్ష్మికావాస స్థానమైయొప్పారు
రమణీయమైన యురంబువాఁడు;
ఎగు భుజంబులవాఁడు నగుమోము నందొకి
యింతకోపంబు భావించువాఁడు
భయ మెఱుంగనివాఁడు పటు పరాక్రమనిధి
నిశ్చితార్థంబును నిలుపువాఁడు
తే. గీ॥ కటకటా! సుసేనుఁడు ఘోర కాననమున

విలయ కాలమునాఁటి వేవెలుఁగు రీతి
బాధబెట్టి విజయుని దుర్భాషణముల,
నతని క్రూరాసి కెరయయ్యె నబ్జవదన!

ప్ర—హా! హా! హా! (మూర్ఛిల్లును. రోహిణి శైత్యోపచారవిధులు గావించును)

పు. సే (ప్రవేశించి)—కుమారీ! విచారింపకుము.—అమ్మా! లే! లే!

ప్ర—(లేచికూర్చుండి) అప్పగారూ! విజయసేనుఁడు హంతకుఁడు కాఁడు.

తే. గీ॥ పూఁచునే చంపకలతకు మోదుక సుమ
ము; గడ్డికను మేయునే సింహము; మధువువడ్డ
యునొకో చేఁదుగుణము; ధాత యోర్వలేక
చారుధవళతలమున లాంఛనము వెట్టె!

పు. సే—కుమారీ! నిజమెఱుంగుటకు వలయుసాధనములు లేకపోలేదు. విజయసేనుఁడు మానవుఁడు. మానవునకు సైజములగు కొన్నికొన్ని లోపములుండితీరును. దురాగ్రహంబున ముందు వెనుక లరయక, నా కుమారరత్నమును, నాకులార్ణవసుధాధాముని, నా సంతోషవర్ధిష్ణునిఁ జంపినాఁడు. అతనిని కఠిననిర్బంధన శిక్షపాలు గావించితిని; కాశ్మీర దేశాధీశ్వరున కీయుదంతమంతయును వ్రాసిపంపితిని. ఏదియెట్లు జరుగునో?

ప్ర—జనకా! తొందరపడవలదు. విజయసేనుఁడు మీకు క్రొత్తవాఁడు కాఁడు. ఆతనిగుణగణనము మీ రెన్నిసారులు చేయలేదు. తలపోయుఁడు. నిజానిజము లెఱుంగుఁడు.

రో—ఆర్యా! కుసేనుఁడు నిజముగా మృతిబొందియుండునా? వనమంతయును వెదకింపుఁడు.

పు. సే—వెఱ్ఱిబాగులదానా! పగలు రాత్రియనిన నమ్మువా రెవరు?

(ఇంచుక యోజించి) కుమారీ! ప్రమద్వరా! హేమపాలుఁడు నీతోడ నేమియో మాటాడునట! అతఁడిప్పుడే యిటు వచ్చును. నీవలంకృతవై యాతని రాక నిరీక్షించుచుండుము.

(నిష్క్రమించును)

(యవనిక జారును)

పంచమరంగము

(ప్రదేశము. అరణ్యము. ప్రవేశము. వింతముసలిది)

హా! ఎన్నెన్ని మార్పులను జూచుచున్నాను. నిజము. నాయది కష్టపుఁబ్రతుకు! దైవమా!

కం॥ మఱియొక జన్మం బెత్తుట
స్థిరమా? యటులేని నీకు శిరమొగ్గెద, నా
పరితాపంబును దీర్పఁగఁ
గరుణాకర! యిట్టిజన్మ గరుణింపకుమా!

(యోజించి, తలయూఁచి, ముందునడచి, మీదఁజూచి) అబ్బా! మెఱుపులు, గర్జానినాదములు, మేఘమాలికలు, తెగపి నెఱుఁగకున్నయవి! వర్షము ధరగుండఁ గూల్చినట్లు గురియుచున్నది. అబ్బబ్బా!

తే. గీ. చింకిగుడ్డలు దాలిచి; శీతలపవ
మాను బాధకు వణఁకుచు; మేన వర్ష
ధారలు ప్రవహింప; నిలువనేరక, నిబి
డాంధకారమునఁ దిరుఁగు దశవియందు

(ఉహూ హూ హూ, అనివణకుచు, కొంతదూరమునడచి, ముందుచూచి)

తే. గీ॥ దుష్టలోకము మధ్య నుత్కృష్టుఁ డొకఁడు
గలుగునేని సత్కీర్తిని గాంచురీతి;
అల్లదే! తమోభరితమౌ యటవిసీమఁ
గానఁబడు దీపరేఖ ప్రకాశముగను!

అటకుఁబోయెదను. ఈరాత్రి యచ్చోటున విశ్రమించెదను. (ముందడుగిడి) అబ్బా! పాదములు వణఁకుచున్నవి. (స్థైర్యమువలంబించి)

తే. గీ॥ పెళపెళ విఱిగినను మిన్ను విఱుగుగాక!
అవనిపాతాళ మంటిన నంటుగాక!
ప్రాణములు నాదు కంఠంబుఁ బాయుదాక
విడతునే శపథంబు దుర్వినయగతిని

(పులిందుని సౌధమునుసమీపించి) ఇది వనరాజు పులిందుని సౌధరాజము. ఆహా!

ఆ. వె॥ ధ్వజము గానఁబడదు, దాని టపటప ధ్వ
ని వినవచ్చుచున్నది విశదముగ;
నాకసంబునంటు ప్రాకారవిలసిత
హర్మ్యరాజ మిట్టి దవనిఁ గలదే?

దౌవారికుఁడు—ఎవరు! ఎవరు!

విం. ము—ఓయీ! మీరాజుతో నిట్లు చెప్పుము.

తే. గీ॥ దిక్కులేనిది; యబల; యార్త; పరగాదు;
తిండి మెఱుఁగదుస్వామి కొన్ని దినములయ్యె

నేఁటి చలిబాధ సైరించి నిలువలేక
నీదుశరణంబు గోరెను నృపకుమార!

అని చెప్పిన యనంతరం బాతని యభిమతము శీఘ్రింబ నాకెఱిం గింపుము.

కా—పో! పో! ఇప్పుడు నేను చెప్పలేను.

విం.ము—ఏమీ! ఈపొగరుబోతుతనము! ఓరీ! నన్ను దిరస్కరింతువేని మాయేలికతో నీసోమరితనం బెఱింగించి, నీకూటిలో మన్నుపోయిం తును. జాగ్రత్త!

కా—(భయముతో) అమ్మా! నీవువనదేవతవో! లేక మఱెవ్వరో! నీసం దేశమేమి?

విం.ము—(చెప్పలేనిది; అనుపద్యము మఱలచదువును)

(దౌ. లోనికరుగును)

విం.ము—(ఆత్మగతమున)

తే. గీ॥ ఏమి! శుభసూచకంబొ? కాదేమొ? దుర్భ
రంబగు నలజడియగునొ? వ్రాతయెట్టు
లున్నదో కాని, యుత్సాహ ముద్భవిల్లి
పొంగిపారెడు తరఁగల్ల పోల్కెనెదను

(దౌ. ప్రవేశించి) అమ్మా! లోనికి. (దారిచూపును. కళింగుఁడెదురేగు దెంచి) సోదరీ! నీసందేశము మాకు జాలికలిగించినది. నీయిష్టము వచ్చినన్ని దినములు మాగృహమున నుండవచ్చును.

విం.ము—సోదరా! నీహృదయము పవిత్రవంతమైనది. నన్నింకను బోల్చుకొనలేదా?

క—(స్మృతినభినయించి) ఔనౌను! ఎఱింగితిని. నాఁడు వనమధ్యం బున, పురేంద్రసేనుని యాతని పరివారమును పంకులసమర్థం బొనర్చి

గీటడంచు వేళ, నీవకా యరుదెంచి, ప్రమద్వరయానికి సురక్షితమని ధైర్యమొసంగితివి. సోదరీ! నీయుపకారము నేనెన్నటికిని మఱువను. చినిఁగిపోయిన యీదుస్తులు నీకుదగవు. చాలదినములనుండి భోజనము లేదట! పాపము! కరంబుడస్సి యున్నదానవు. రమ్మ. (దాశి చూపున నిష్క్రమింతురు)

షష్ఠమరంగము

(ప్రదేశము. ఒకవసారా. ప్రవేశము. వింత. ముసలిది)

భోజనమైనది. సమయము మధ్యరాత్రము. నిద్రింతునా?—సౌఖ్యమనుభవింప నేఁబుట్టలేదు. ఏనాఁడాగఃరంతము జరిగినదో, యేనాఁడు మానవుఁడు రాక్షసుడాయెనో, యేవిషమ దినంబుననుండి నేఁటిదనుక నిరంకుశముగ పాపమే విజృంభించు చున్నదో, యా దినమునుండి సుఖములన్నిఁటికి నొక్క నమస్కార మొనరించితిని. అదిగో! ఆగదిలో నెవ్వరో మాటాడుచున్నారు; వారినాలించెదను.

(పరిక్రమించి, వినుట నభినయించును)

(నేపథ్యమున)

తమ్ముఁడా! నేఁడే యామెను మనము దీసికొనిరావలయును.

విం.ము—ఎవరిని చెపుమా?—ఔను! ప్రమద్వర నేనా? 'వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః'

(మఱల నేపథ్యమున)

పరిహారము సిద్ధముగనే యున్నది. మఱియొక యరగంటలో బయలుదేరుదము.

విం.ము—(పరిక్రమించి) సరియే. వీరియుద్దేశము బోధపడినది. ఆమెను

వీరు బలాత్కారముగా నిటకు దోకొనివచ్చినను, నేనిచ్చటనుండు వంతదనుక, వీరామె నేమియుఁ జేయఁజాలరు. ఇదినిశ్చయము. అదిగో! అది పాకశాల. ఎవరో భాషించుచున్నారు. ఆలించెదను. (పాకశాలను సమీపించును. వినుట నభినయించును)

(నేపథ్యమున)

ఒకఁడు—ఒరే! మాలీ! ఈ పందిచర్మ మెంతగట్టిదిరా? ముఱిఁగితిని. సాయంకాలము మసాలా తెప్పించితివా?

మఱియొకఁడు—ఒరే! వెంకా! అన్నియుసిద్ధముగానున్నవి. దానిగొంతుకలో నల్లగానున్నది. అదేమిరా?

వేఱొకఁడు—ఎవఁడో వెఱ్ఱివాఁడు వేఁటాడినాఁడురా? ఇదియొక కత్తిముక్కరా? (పైకివిసరును)

వి.ము—(ఆఖడ్గఖండమును గైకొని, పరిశీలించి చూచి) దీనియుపయోగము ముందు ముందుఁ దెలియఁగలదు. ఓ ఖడ్గఖండమా!

తే. గీ॥ వారినిధి మధ్యమందున వసవవాఁడు
కాలయాపమునకు సుఖతరమైన
పాఁటపాడును గాని, తాఁబడయనెంచి
రత్ననిధులకుఁ జేయునే యత్నములను?

(దానిని సంచిలో నిడికొని, యడుగులచప్పుడాలించి) ఎవరో వచ్చుచున్నట్లున్నది. పులిందకళింగులు పురిందుర్గిని గృహమునకుఁ బ్రయాణమైనతరువాత యీసౌధమంతయును బరీక్షించి చూచెదను. ఎన్నెన్నివింతలు బయలుపడునో!

(నిష్క్రమించును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

పంచమాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. ఒకగది. ప్రవేశము. విజయసేనుఁడు విచారగ్రస్తుఁడై)

హా! సుసేనకుమారా!

చ॥ కలకలలాడు నీముఖముఁ గాంచెడుభాగ్యము నాకు లేదె? ము
ద్దులొలుకు నీసుధామధురతుల్యములైన ప్రమోదభాషణం
బులు జెవులార నేవినఁగఁబోలనె? నాపయిఁ గోపగించితో?
చెలిమిదలంపవా? తగునె? చిన్నతనంబునుగూర్చెఁ దమ్ముఁడా!

కటకటా! లోకము నన్ను హంతకునిగా నమ్మినది.

తే. గీ॥ కులగిరులను భుజములపై నిలువఁబెట్టి
భారమైనను మోసెద పాటుపడుచుఁ
గాని, తమ్మునిఁజంపిన కఠినహృదయుఁ
డీతఁడను నింద నేను సైరింపఁజాల!

సోదరా! సుసేనా! నాకూటకేమి! విజయసేనున కెన్నఁడును సౌఖ్యము లేదు. వాని విచారము లోకమున కానందకారణము, నీవు చిరంజీవివై యుండువేని శోకదినము ప్రమోదము.

తే. గీ. ఒకదినంబున ముల్తాను నికటభూమి
మీఁద హయములపై నెక్కి మేరమీరి
పోవునప్పుడు, 'విజయా! నభోంగణమున
కట్టులే పోదమొకసారి యెఱుఁగుమిదియ'

అని దరహాసాంకుర విలసితాననుండవై పలికితివి. నీవిప్పుడు లోకమునన్మిన్నటుల పరలోకమున కఱిగినను, కటకటా!

తే. గీ. మొండివాఁడను; కఠినుఁడ; మూఢమతిని;
సోదరుని సంహరించిన క్షుద్రుఁడ నేఁడు
పేరుమోచిన పాఁడ; నీతిరెఱింగి
తనువులోపలఁ బ్రాణాలు దాల్తునింక!

(అడుగులచప్పుడాలించి) ఆ వచ్చువారెవరు?

(నేపథ్యమున)

మిత్రమా! నేను హేమపాలుఁడను. నాయాగమనము నీకాశ్చర్యకారణమే యైనను, నీ శ్రేయమాగసి పొచ్చుటవలన నీవు నన్నాలింతువను నమ్మకమున్నది.

వి. సే.— సునేనుని వృత్తాంత మాద్యంతము నానుండియెఱుంగ నెంతువేని, నేధన్యుఁడనయ్యెదను; దైవము నిన్నురక్షించును.

(నేపథ్యమున)

చాలసేపు మాటాడుటకు సమయములేదు. నేను న్యాయాధికారిని గాను; నీస్నేహితుఁడను. నేనిటకు నాపనిమీఁద వచ్చుటలేదు. నీకత్యంత మిష్టమైనవారి సందేశమును గొనివచ్చితిని.

వి. సే.— ఆర్యా! లోనికిరండు. (హేమపాలుఁడు ప్రవేశించును) ఆ యాసనమధిష్ఠింపుఁడు. (హే. పా. కూర్చుండును)

హే. పా — సందేశహరులు కాలయాపనము సేయరాదు.
వి. సే — ప్రమద్వర పంపినవార్తయెట్టిది. ఆమెయైన నన్ను నిర్దోషిగా భావించునా?
హే. పా — (మిన్నకుండును. విజయసేనుని ముఖలక్షణములను బరీక్షించును)
వి. సే — ఏమి! హేమపాలా!

కం॥ సకలావస్థల నెవత్తెను
త్రికరణములు సాక్షిగాగ తెలియుదునో, యా
వికసితజలరుహాలోచన
యకలుష మతిగాఁదలంచునా నను? చెపుమా?

హే. పా — విజయసేనా!

ఆ. వె॥ వేయునేల? పలుకు వినుమొక్కటే చాలు
సరళమైనఁ బరుషతరమయైన
నీదు శ్రేయమరసి నీరేజపత్రాక్షి
వ్రాసి యుత్తరంబు బంపె నిదిగో!

(జాబిచ్చును)

వి. సే — (అందుకొని ససంభ్రమముగా)

తే. గీ॥ జలకణంబుల కాశించు చాతకంబు
జలధరంబులఁ గాంచిన సంతసించు
కరణి; యామెను గనులారఁ గనకయున్న
నామె వ్రాలైనఁ గని మోదమందువాఁడ

(చదువును)

"విజయసేనా!

దైవము మనయెడ ననుకూలుఁడు గాడయ్యె. నీవిప్పుడు దారుణా

వస్థలో నున్నవాఁడవు. హేమపాలుని యుద్దేశానుక్రమముగా నీవొన
రింపవలయును. అతఁడు నిన్ను సురక్షితస్థలమునకు దారిజూపును.
సత్వరముగ బయలుదేఱిపొమ్ము. ఇది మదీయప్రార్థన. గ్రహింపుము;

ప్రమద్వర ”

హా! ప్రమద్వరా! హా! ప్రమద్వరా! విజయసేనుఁడు దోషి యని నమ్మితివా? ముద్దుకుమారుని, సుసేనుని జంపినపాతకి యని నమ్మితివా నాగుణము నీకుఁ గ్రొత్తయా? అయ్యో! నేజీవించి యేమి ప్రయోజనము! —హా! హేమపాలా! ప్రమద్వరను జూచెదను. మిత్రుఁడనని నాగదిలో నడుగు బెట్టితివి. నాయభిమతమును దీర్పుము. నేనామెను దప్పక చూడవలయును.

హే.పా— విజయసేనా! అది వలనుపడదు! శాంతించు. శాంతించు!

వి.సే— శాంతమా!

ఆ. వె॥ గాలి ప్రోత్సహింప గంభీరనాదంబు
జేసి దిశలనెల్లఁ జెవుడుపఱచు
సాగరంబుఁజేరి శాంతించు, శాంతించు
మనుచుఁ బల్కు నెడల నగునె ఫలము?

నేనామెను తప్పక చూడవలయును. నీవీయుపకృతి సేయఁ జాలవా?

హే.పా— విజయసేనా! నీకు వెఱ్ఱియాయేమి? నీశ్రేయమారసి, పురీంద్రసేనునకుఁ దెలియకుండ యిటకరుదెంచితిని. నీతో మాటలాడిన నెంతయో చేటుగలుగు. నిజానిజము లెఱుంగను; గాని యెల్లరు చెప్పుకొనునది యేమన, సుసేనుని వనీతలమున నీవ సంహరించితివట! హంతకునితో మంతనము కీడు! తెలిసినదా?

సే— హేమపాలా!

తే. గీ॥ జగమునందున సంతోష సరణులందు
సకియ ప్రణయజనిత సంతసంబు నిర్మ
లంబు, నిత్యంబు; సర్వ కాలంబులందుఁ
బెఱుఁగుఁగాని, విఱుగదు; భూవరకుమార!

కాని వాఙ్మనస్సక్రియల నొకర్తునమ్ముకొని, యామె నే భావించు వానిం గని వేల్పులోర్వలేక, నిష్కారణముగ నామె మనోగతమున నభావముఁ గల్పించినాఁ డాతనికీజగముతోడి దేమియు నుండఁబోదు.

తే. గీ॥ తన మనోకాంత నిశ్చలత్వమునుబూని
కాంచు వేళల ప్రేమ సుఖతర మన్య
మైన మరణమే మధురము; గాన నేను
చక్షువులు మూయువాఁడను సత్వరముగ

హే.పా—(ఆత్మగతమున)

తే. గీ॥ మానసిక దుఃఖ మాననమండలమునఁ
గలుగ; నున్నతమైన వక్షస్థలంబు
పైని ముద్దుమోమును వాల్చి వసుధఁజూచు
వీనిచిత్తరువును వ్రాయు వానిపేరు
కలఁగు జెలఁగు స్థితులమధ్య నిలచుఁగాదె?

(ప్రకాశముగా)—విజయసేనా!

తే. గీ॥ రమ్ము! దుస్తులుదాల్పుము; రయమున నొక
మాటలేక నీ మెచ్చు ప్రమద్వర యుప
దేశమనుసరించి బట్టలు దేరుమీ? యు
సురులునిల్చు; లేనియెడల దురితమౌను!

వి. సే—ఏమీ! పాఱిపోవుటయా! హేమపాలా! పురీంద్రసేనునియాజ్ఞ నీవు వినలేదా? అదియెంత తీవ్రమైనది! తదీయాజ్ఞోల్లంఘనము సేయ మనంబంగీకరింపకున్నది! అదియునుంగాక,

ఆ. వె॥ అర్ధరాత్రమందు నభిమానమును వీటి
బుచ్చి, కారణంబు పొరయకుండ
పాఱిపోయినయెడ బాలును సేనునిఁ
జంపినటుల నన్ను జగము దలఁచు

నేను పోవఁజాలను! హేమపాలా! తొందరపెట్టకుము.

హే. పా—అటులేని, ప్రమద్వర పలుకుఁ దరింపవా? ఆమె కల్లెతింగింతునా?

వి. సే—ఆర్యా! అట్లు చెప్పవలదు.—అట్లు చెప్పవలదు.

హే. పా—విజయ సేనా! నీయందు పురీంద్రసేనాదులకుఁగల యనుమానముల నిజానిజములతో నాకుఁబని యేమియును లేదు. ప్రమద్వర యుత్తరమువలన నీవీసౌధమును వీడ్కొలిపిన నామె సౌఖ్యవతిగానుండునని నాకుఁదోఁచెడిని. నిక్కంబంతియ. నీయిప్పటి మనోగతమామెకెఱింగింతునేని, యామెకు మతి భ్రమణము గలిగెడిని.—బహుశః మరణించునని తోఁచుచున్నది. ఇది నీకు సంతోషమా?

వి. సే—హా! హా! ఆమెమృతిఁ బొందుట నాకానందమా!

ఆ. వె॥ చూఱిక త్రినగ్నిఁ జొఱచుటఁ గాల్పించి
బలము మెఱయ హృదయ భాగమందుఁ
జనఁగలోఁతుగా ఖనక్కనఁబొడిచిన
సంతసంబు గలుగఁ జాలునొక్కొ?

హే. పా—అటులేని, నీవీమందిరమును వీడ్కొల్పుము. ఒకవేళ నీవిచ్చటనే యుండువేని, సుసేనునిఁ జంపితివని నేరముస్థిరపడును. నిన్నురితీయుదురు. నీదారుణ మరణము ప్రమద్వరను జంపివేయును. నీచ

ము గాఁ జచ్చుటకంటె, సన్మార్గమున మరణించుట సర్వజనజేగీయ మానము! పాతివ్రత్యము! పాతివ్రత్యము! అని ప్రమద్వర నాలోఁ బ్రతి ధ్వనించుచున్నది. నీవాలించుచున్నావా?

వి. సే—(కరములుజోడించి, కన్నులుమూసి)

చ॥ కనులకుఁగానరాక మముఁగావఁగనున్న సురేంద్రులార! నా
మనము వచించు మీరరసి మన్ననసేయుఁడి పాపమేని, నా
యునికి కతంబునన్ చెడుగులొందును నాప్రియకాంత,యానుసే
నుని వధియించినాఁడనని నోటికి వచ్చినరీతి నన్ను దూ
షణలొనరింప నీజగము? చారులు నన్ జెగవేయనీ? పురీం
ద్రుని హృదయాంత రాళమును రోషభయంకరవహ్ని గా
ల్చినను; మదీయమానసముఁ జేరినతంబు వసింపనెంచు సా
ధ్వని ముదమొందఁజేయఁగడు వేగము పోయెద నాలకింపుడా

హేమపాలా! దారిచూపుము.

హే.పా—రమ్ము! బైట హయంబాయత్తము. నా సేవకుల నిరువుర నీవెంట కొంతదూరము పంపెదను. దైవము నీకు మేలు గూర్చుగాత!

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము. సుమిత్రుఁడు.)

పాపము! విజయసేనునియవస్థ కడుంగడు విచారకరము. ఏకారణమువనో నిర్బంధమునుండి, తప్పించుకొనియె. దురాత్ములు పులింప

కళింగులు ప్రమద్వరను బలాత్కారముగాఁ గొనిపోవుచుండ వారలనోడించి దానిను విడిపించెను. పురీంద్రుఁడు కుమారికను రక్షించినందుల కార్యానికిఁ కృతజ్ఞతా పూర్వకములగు నాశీర్వచనములు చేసి, పుత్రఘాతకుఁడని నమ్మి దూషింపకుండినను, మరల కఠిన కారాగారమున నుంచుఁడని భటుల కాజ్ఞయిచ్చెను. హేమపాలుఁడు కపటాచరణ ధురీణునివలెఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు విజయసేనుఁడు దోషియగుట దండనతప్పించుకొనవెంచి పాఱిపోయినటులను, తనచారులిరువు రాతనిని వెంబడించినటులను, వారల నాతఁడు వధించినటులను పురీంద్రున కెఱింగించెను. ఇందు నిజమెంతకలదో? లక్షు చెప్పినను, విజయుఁడు హంతకుఁడు గాడు. అట్టికరుణామతి, ధర్మప్రియుఁడు, సత్యనిరతుఁడు ముల్లోకముల లేడు. అయినను, వానిపై నిందపడినది. ఇదికదా లోకధర్మము! నేను సుమిత్రుఁడ నేని, విజయునిఁ గాపాడితీరెదను! (ముందుచూచి) విజయసేనుని దర్శించి, కొన్ని సంగతులు ముచ్చటింప వలయును.

(నిష్క్రమించును)

తృతీయరంగము

ప్రదేశము. కారాగృహము.

(ప్రవేశము. విజయసేనుఁడు; పురీంద్రసేనుఁడు)

పు. సే.—కుమారా! నిక్కము వచింపుము. రోహిణీ ప్రమద్వరల వాక్యములు మృషలా! అరణ్యప్రదేశమున సుసేనుఁడు కరవాలము ఝళిపించుచు, నిన్నుఁ బరుషోక్తులనొప్పించి, కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వ

నట. నీవు కోపారుణితలోచనుండవై యొరపైఁ గరమిడితివట! క్రూ భుజంగమును దలఁపించు నీకరవాలమున వానిశిరము నఱకితివా?

వి. సే.—తండ్రీ! విజయుఁడు మీకు క్రొత్తవాఁడుకాఁడు. సుసేనుఁడు కానరామి మీ రెంతవిలపించుచున్నారో, యంత కెన్నియో రెట్లధికము నేను దుఃఖించుచున్నాను. హా! పాపకాలము! ఏ సుగుణవిలాసుని నోరారఁ ‘తమ్ముఁడా!’ యనిపిలతునో, యేమనోహరగాత్రుని శీతల పరిష్వంగ సుఖమున మితిలేని యానందము జేకూరెడినో, యే వీరావతారుఁడు పజ్జ నిలువ, ఘాతుక మృగతండములపై నేగుదెంచి నను సరవు సేయునో, యాసుసేనకుమారునా, యీ హస్తములు వధించుట! హా! విధీ! నీ వెంత కఠినమతివి!

పు. సే.—(కన్నీరునించి) కుమారా! కాశ్మీరనాథుని పంపున న్యాయాధికారులు కొనిపిటకువచ్చెదరు. వారియభిమతానుగుణముగ వర్తింపవలయును. నిన్నా నేనెంతయో ప్రేమింతును!—కటకటా!—కుమారా! నేఁబోయెదను. బహుశః, ఇదియే కడసారి చూపు!—హా! సుసేనా! హా! సుసేనా! నీవు నాకుఁ గానరావా? మదీయ వంశాబ్ధిచంద్రా! సద్గుణసాంద్రా! భోగదేవేంద్రా! హా! హా!

(నిష్క్రమించును)

వి. సే.—అదిగో! సుమిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాడు. అతఁడు మిత్రాఖ్యను సార్థకపఱచువాఁడు. అతఁ డేమిచెప్పునో?

(తెర పడును)

శ్రీ

ప్ర మ ద్వ ర

ష ష్ఠాం క ము

ప్ర థ మ రం గ ము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి—ప్రవేశము సుమిత్రుఁడు)

ఎన్నిసారులడిగినను, సుసేనుఁడు సజీవుఁడనియే చెప్పెను; గాని యాతనిమరణమును సూచింపుచుండె. విజయునిఁ గాపాడునుపాయ మేమి? ధర్మముజయించును; సత్యముస్థిరము; అనుమాటయందు నర్థములేదా? కాలము నిష్పక్షపాత బుద్ధిగల మిత్రము. ముందుముందన్నియు బయలు పడును.—వజ్రపాణి నాలుగుదినములనుండి జ్వరపీడితుఁడు. ఆతఁ డిప్పుడు శల్యమాత్రుఁడు. దయ్యములను జూచునటుల భయపడును. ఆతఁనియవస్థ పగవానికైన వలదు. నేఁడు నన్నాతఁడు చేరంబిలచి, "సుమిత్రా! నేనుచాలదినములు జీవింపను; నాకు మృత్యువు సమీపవర్తిని! నీవు సత్వరముగఁ బోయి నాయేలికయగు హేమపాలునిఁ బిలచికొనిరమ్ము." అనివాక్రుచ్చెను. హేమపాలున కాతని సందేశ మెఱింగించితిని. ఆతఁడిప్పుడే రాఁగలఁడు. వీరిరువురి సంభాషణము నేనాలింపవలయును. (ముందుచూచి) అదిగో! గదితలపుచేర వేయఁబడియున్నది. మెల్లన పోయి వజ్రపాణి మంచముక్రింద దాగుకొనియెదను. పిమ్మట కర్తవ్యమూహింపనగును. —దైవమా! భారము నీయది! (లోనికరుగును)

ద్వితీయరంగము

(పరిదేశము. పడకగది. ప్రవేశము. రోగపీడితుఁడు వజ్రపాణిమంచము మీఁద పొరలుచు; హేమపాలుఁడు ప్రక్కనుగల కుర్చీమీఁద కూర్చుండియుండును)

హే. పా. — వజ్రా! నిన్నుఁ జూచిన విచారము గలిగెడిని.

అ. వె॥ కనులు లోఁతుకేగెఁ గాంతిదొఱఁగె మేను
గాత్రమెల్లశల్యమాత్రమయ్యె
బొందిలోని ప్రాణి పోయెనో, యున్నదో
చెప్పఁజాల; ధాత చెయిదమకట

(వణకుచు) వజ్రా! నీ దేహస్థితి యెట్లున్నది? నీవు నన్ను రప్పింపఁ గారణమేమి?

వ. పా — హేమపాలా! తలుపుదగ్గర వేసితివా? నీవొక్కఁడవే యున్నావు కదా?

హే. పా — అవును. తలుపు వేసితిని; భయము లేదు చెప్పుము.

వ. పా — (ఉస్సురనుచు) మన మొనరించిన దారుణకృత్యముల నెఱుంగ నేరికి నింతదనుక వలనుపడినది కాదు. ఇప్పుడు దుర్జ్ఞేయములగు నుపద్రవములు మనలఁ జుట్టుముట్టినవి! (నిశ్వాసపూర్వకముగా) అబ్బా! —

హే. పా — (భయముతో వణఁకుచు) ఉపద్రవములా! ఉపద్రవములా! దుర్జ్ఞేయములా! వజ్రా! తీవ్రములగు బాణములు నా హృదయము నుంచి పోవుచున్నవి. నే సైరింపఁజాలను — దుర్జ్ఞేయములా! వజ్రా! కన్నులు మూసెదవేమి? బాష్పములు గార్తువేల? చెప్పుము! చెప్పుము!

వ. పా — చెప్పెదను. — తాళుము! — విజయసేనునిగూర్చి చెప్పెదను.

హే.పా — ఏమీ! దురాత్ముఁడు విజయునిఁగూర్చియా? వాఁడు మనల నేమి సేయఁగలఁడు?

వ.పా — నిన్నరాత్రి నేను చల్లగాలి నాఘ్రాణింప మేడక్రిందకుఁ బోయి రాజమార్గమున నిటునటు ప్రచారము సేయుచుంటిని. అప్పుడొక పురుషుఁడు ముఖము నుత్తరీయమునఁ గప్పుకొని, నన్ను సమీపించి, 'వజ్రా!' యని పిలచెను. నేను వానిని చాలసేపు నిదానించి చూచి, "దుర్జయా! ఇంతరాత్రివేళ నిటకేలవచ్చితివి?" యని యడిగితిని. అతఁడు పుళిందుని సేవకుఁడు; మఱియు నాకు బంధువుఁడు. వాఁడు నన్నుఁ దన యేలిక సౌధమునకుఁ దోకొనిపోయెను. పారావతమను పేరుగల భూగృహమొండా మేడయందుఁ గలదు. దానం బ్రవేశించిన యనంతరంబ, యొక కారాగృహమునకు దారిచూపెను. — హేమపాలా! ఎవ్వరును లేరుకదా? ఎవరైన విన్న మనకొంప మునుఁగును సుమా? — అందు శుష్కించి, విచారభరంబున కళదొఱఁగి యున్న బాలుని నాకుఁ జూపి, "వజ్రా! చూచితివా? సుసేనుఁడు మరణించినటుల లోకము నమ్మినది. నిక్కువంబిట్టులున్నది. పుళిందుఁడీతనిని చెరయందుంచినాఁడు. నీవు హేమపాలునితో, మా యేలిక మాటగా నిట్లనుము. ప్రమద్వరను పుళిందుఁడు పరిణయంబాడ నిశ్చయించెను. కావున నీవు పురంద్రునితోడఁ జెప్పి యీసంబంధము బలపఱుపవలయును. అట్లొనరింతువేని, ప్రమద్వర నాగృహమునఁ గాలు పెట్టిన నాఁడే సుసేనుని వధింతును; లేనినాఁడు సుసేనుఁడు జీవించియున్నవార్త ప్రకటించి, నిన్ను దుఃఖపెట్టెదను. నీజవాబు రేపటిరాత్రి నాకుఁ జేరవలయును. ఇవి పుళిందుని పలుకులు. వజ్రా! మీద నీయిష్టము." అని చెప్పినాఁడు.

హే.పా — (భయముతో) వజ్రా! నీవు జ్వరబాధితుఁడవై యిట్లు పలుకుచున్నావా? ఇది నిక్కువంబు కానేరదు. ప్రమద్వరను క్రూరులకా

యొప్పగించుటకు? ఇది నేను చేయఁజాలను.

వ.పా— హేమపాలా? పలుమాటలేల? నేఁటిరాత్రి దుర్గముఁ డిటకు వచ్చును. నీవొకలేఖ వ్రాసి యాతనికొసంగవలయును.

హే.పా— ఏమని వ్రాయవలయును?

వ.పా— వ్రాయుము. చెప్పెదను. (లేఖవ్రాయును. వ.పా చెప్పును)

"శ్రీవనరాజు పులిందమహాశయునకు:—

నీసందేశము నాకానందమిచ్చినది. ప్రమద్వరను నీకొసంగి పరిణయము గావింతును. సుసేనుని కారాగృహమున నే వధింపుము. అతఁడు జీవించునంతదనుక ప్రమద్వర నీగృహ మలంకరించుట కష్టసాధ్యము. తమ్ముఁడు కళింగునకు నాయభివాదములు.

హేమపాలుఁడు."

హే.పా— ఈలేఖాంశము లాచరణీయములా?

వ.పా— వెఱ్ఱివాఁడా! భుజంగజాల్ముఁడు మస్తకమునఁగల మణినుపయోగించుకొనునా? ఈగండము గడచినతరువాత ప్రమద్వరను మఱల తీసికొనివచ్చెదము. భయములేదు. నాకుబాధయధికమగుచున్నది. నేనుమరిబ్రతుకనేమో? నాయొనర్చిన పాతకములు దలంపున వారు నపుడు నాకత్యంతము భయమగుచున్నది. అదిగో! సత్యపాలుఁడు! అదిగో! అతనిప్రియసుమిత్ర! అబ్బా! నేను వారలను జూడఁజాలను! హేమపాలా! పొమ్ము! పొమ్ము!

(హే.పా పరుగెత్తి యావలికరుగును. వ.పా ఒడలంతయుఁ బట్టల గప్పుకొనును) (తెరజారును)

ప్రమద్వర

తృతీయ రంగము

ప్రదేశము. పులిందుని సౌధమున నొకభూగృహము.

(ప్రవేశము వింతముసలిది)

ప్రమద్వర హరణార్థమై పోయిన పులిందకళింగులింకను రాలేదు బహుళశః వారింతలో రారు.

తే: గీ॥ మాంసము; ఘృతము; ఫలము లమలమధురస
ము; పలువిధములగు మిఠాయిలు; పెఱుగును, పి
తికినపాలు; శాల్యన్నము దినెడువీరి
కొడలిబలముగాని, కలదె యొండుబలము?

ఆహా! ఏమి! యీగృహనిర్మాణ కౌశలము! ఆసారంగముల లోతు, ప్రచారమున కనుకూలములగు ఆగుహాలు, వసారాలు, ముద్దులుమూటఁ గట్టు ఆగోపురములు—ఎంతచూచినను తనివి తీరకున్నయది!—

తే. గీ॥ వికసితజలజాతమున స్రవించుమధువుఁ
గ్రోలఁబోయి మధుపము తత్కుసుమలీలఁ
గాంచి యానందమొందినఁ గలదె ఫలము
తెలిసి సమయము, తగురీతి మెలఁగవలయు!

(చూడ్కి పారించి) అదిగో! సుజయుఁడు కునికిపాట్లు పడుచున్నాడు. వానినిసమీపించెదను. (వానిదగ్గరకఱుగును.)

సుజ—(భయాకలితుఁడై) నీవెవరు?—ఓహో! నీవా! అవ్వా! ఇక్కడ కేలవచ్చితివి!

విం.ము—సుజయా! ఇంతరాత్రివేళ నీవిచ్చటకు రాఁ గారణము?

సుజ— నేనీభూగృహమునఁగల కారాగారముల కధికారిని. పుళింద మహారాజుగారి యాజ్ఞ శిరోగతముగఁ దాల్చి యిచ్చట పహారా యున్నవాఁడ— అవ్వా! సుఖశయ్యాతలమున నుండవలసిన దానవు, ఇప్పుడీ నిశ్శబ్దగృహమున భయంబులేక యొంటరివై తిరుఁగ నేల?

(నేపథ్యమున)

హా! దైవమా!

విం.ము— (ఆలించి) ఏమీ! నిరుపమా!

తే. గీ॥ ఇదిగో! కారాగృహంబున హృదయపుటము
భేదమొందఁగ; కన్నులవృష్టిఁగురియ
దీర్ఘనిశ్వాస పవనముల్ తెరపిలేక
వెడల; గఱికె సెయ్యను శిరమిడినవాఁడు
వానిఁ గనుఁగొన్న నిద్దుర వచ్చునో కో—

(నేపథ్యమున)

సీ॥ జయభక్తమందార! జయసజ్జనోద్ధార!
జయదయాసాగరా! జయతు! జయతు!
జయనిర్మలాకార! జయమంగళాచార!
జయజగత్కారణా! జయతు! జయతు!
జయలోకరక్షకా! జయవిశ్వభంజనా
జయసంతసాత్మకా! జయతు! జయతు!
జయసర్వలోక సంచార! జయపరమ!
జయగుణాకర! ప్రభూ! జయతు జయతు!

తే. గీ॥ కఠినకర్ముఁడ, యీకష్టకాలమందు

నీదయాహీని పాపనిబిడమైన
హృదయవనమునఁ జొరలేక యెట్టులోప
థమునఁ గలుగఁ జేసికొనెదు; సత్పథవిహార

సుజ— అన్నా! నీవిటకు పడయరాదు. నారిమోపెదను పైకిరమ్ము.

విం.ము— ఛీ! మూర్ఖా! నా కొసఁగవు బుద్ధిగ అపుడాఁడవు. జవాబు చెప్పక కారాగృహ తాళము చెవులను నాకొసంగుము.

సుజ— సాహసము! సాహసము! నేనట్లు సేయఁజాలను!

విం.ము— సుజయా! నీవు మందమతివి. కేసరితోడనా యాటలాడుట? నన్నెదిరించి యెవ్వరు సుఖించిరి! భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలము నెఱుంగఁజాలు నన్నాని వెనుకరించుట? ప్రాణములు చేఁదయ్యెనే? మరణదేవత నాశగణుఁగోరితివి! యోచింపుము! యోచింపుము!

సుజ— నా భావిస్థితి యెట్లుండుఁ జెప్పఁగలవా? వినవేడుకయ్యెడు.

విం.ము— నామాట జవదాటవేని, చిరంజీవివై, తులలేని సంపదలువడసి, సౌఖ్యాంబుధిఁ దేలి యాడుదువు. మఱియొండైన, వారముదినములలో మరణింతువు. ఇదినిశ్చయము.

సుజ— నిజమా! నిజమా!— నీకా తాళము చెవులనిచ్చిన, ప్రాణింపుఁడు నన్ను బ్రతుకనిచ్చునా?

ం.ము— నేను నిన్నుఁ గాపాడెదను. భయములేదు.

ుజ— (వణఁకుచు తాళము చెవులనిచ్చును)

ం.ము— సుజయా! నీకేమియును భయములేదు. రమ్ము. ఆ చెరసాలను సమీపింతము.

(నిష్క్రమింతురు)

తురీయరంగము

(ప్రదేశము. ఒకచావడి. ప్రవేశము. సుమంతుఁడు. సుమిత్రుఁడు)

సుమం—ఆహా! దైవమాయ! నిర్దోషి నిందపాలయ్యెను. ఆతఁడు రక్షింపఁబడుఁగాక!

సుమి—ఇప్పుడేమి చేయవలయును? నీవేమందువు. ఏండ్లు గడచినవాఁడవు, నీయనుభవము సుప్రసిద్ధము.

సుమం—పురీంద్రదేవుఁ డెప్పుడు వచ్చును?

సుమి—బహుశః రాత్రి వచ్చునేమో? న్యాయాధికారులు రాత్రి వచ్చెదరట. ప్రమద్వరను, తనకుఁగల స్త్రీజనంబును రామదుర్గమునకుఁ దోడ్కొని పోయిన పురీంద్రుఁ డిప్పుడు వచ్చునను నమ్మకము బలమైనది కాదు.—

సుమం—అట్లయిన, పురీంద్రునితోఁ గలియుటకు వీలులేదు. ఒకవేళ యాతనికీవృత్తాంతము చెప్పినను, నమ్మఁడు. సుమిత్రా! నీవు వచించినది సూనృతమైనను పాడులోకము పరిహసించును!

సుమి—అవును. నీకుఁదోఁచిన యాలోచన మెట్టిది? ఎట్లయినను విజయునిఁ గాపాడవలయును. ఆలేఖను పదిలముగాఁ బట్టురుమాలునఁ గట్టి దుర్గమున కొసంగెను. అబ్బా! హేముఁ డెంతకుఁ దగడు!

సుమం—సుమిత్రా! వినుము. నేను జీవయాత్ర ముగింపనున్నాను; నీవు ప్రారంభించితివి. ఇత్తరుణమున మన మప్రమత్తులమై సుగుణాలవాలుఁడగు విజయసేనునిఁ గాపాడితిమేని మనజీవితములు పావనములగును. మనకీర్తిని లోకమెల్ల పాడుచుండ నీవాలింతువు. ఇదియ మనకు బహుమానము!

సుమి—విజయరక్షణార్థమై సింహబిలమునైనఁ జొచ్చెదను! నాకేదియో

తరుణోపాయము దోఁచినటుల నేవనుకొను చున్నాను.

సుమం—(తలయూఁచి) సుమిత్రా! సింహద్వారము దరి నాకొఱకు వేచి యుండుము.

(చెలియొకవైపు నిష్క్రమించును)

పంచమరంగము

ప్రదేశము. పుళిందుని సౌధమున నొకవిశాలాగారము.

(ప్రవేశము. పుళిందకళింగులు)

పు—తమ్ముఁడా! దుర్జయుఁ డింకను రాఁడేమి?

తే. గీ॥ హేమపాలుఁడు గర్వించి హేళనంబు
చేసెనో! ప్రమద్వర యడ్డుచెప్పెనో? పు
ళింద్రుఁడొప్పఁడో! పటురోషసాంద్రుఁడగుచు
వచ్చును పుళిందుఁడని మదభీతిలేదొ?

క—అన్నయ్యా!

తే. గీ॥ భయదనిర్ఘాతపాతంబు వడపున మన
మేగమే ప్రమద్వరను బంధించితేర
దుష్టుఁడు విజయసేనుఁడు దోర్బలంబు
మెరయ విడిపించె నామెను తెరఁగుచూలి

ఛీ! విజయుఁడా మనల నెదిరించువాఁడు!

తే. గీ॥ చండకేసరి యడవిలో సంచరించి
జాగిలమరువఁ బరుగెత్తు చందమయ్యె,

విజయుఁ బరిమార్చి, సకియను బెండ్లిసేతు
నీకు శాంతించు; సోదరా! నిశ్చయంబు

అన్నా భయమేమిటికి? హేమపాలుఁ డంగీకరింపక ప్రాణములపై నాశఁగొని యుండఁ గలఁడా! దుర్జయుఁడు శుభవార్త దెచ్చును.—

(దుర్జయుఁడు ప్రవేశించి)

తే. గీ॥ జయము వనరాజ! సద్గుణ సాంద్రజయము!
జయము సార్వభౌమ! పరగజహరి జయము!
జయము కకుబంతరాళ ప్రశస్తకీర్తి!
జయము! జయము పుళింద! విశాలహృదయ!

(పట్టురుమాలులోని యుత్తరమిచ్చును)

(పుళిందుఁ డందికొని చదివి కళింగున కొసఁగును)

క — (చదివికొని, బల్లపైనుంచి) శెబాస్! అన్నయ్యా! హేమపాలుని నల్లగుండియ పగిలియుండును గాబోలును!

దు — దేవా! విజయసేనుఁడు మఱి యీలోకము వాఁడు కాడు. నేఁడే న్యాయాధికారులు వచ్చెదరు. రేపు మధ్యాహ్నము మూఁడు గంటలకు విచారణ మారంభింతురట.

పు — సరియె. దుర్జయా! నీ మేలు మఱవము.

(దుర్జయుఁడు నిష్క్రమించును)

సేవకుఁడు — (ప్రవేశించి) జయము! పుళిందరాజా! జయము! ద్వారము దరి గాయకు లిరువురు వేచియున్నారు. సెలవయ్యెనేని, తోడ్తెచ్చెదను.

పు — (కళింగునితో)

తమ్ముఁడా!

ఆ. వె॥ నేఁడుశుభదినంబు; నింపు
ర్వ్యధరణీధరంబు పైనిపొం
గాయకులనుబిల్చి గానం
సమయ సముచితంబు వి

క—అన్నా! నీయిష్టమున కడ్డుగలదె?

తే. గీ॥ బాణవేగమున సతము బారునేఱు
నకొకతఱిబలమైన బంధంబుగలు
వచ్చుఁగాని, నీయభిలాష పాఁరె వె
దాఁక నడచు నిరంకుశత్వంబుఁ బు
గాయకులను రప్పింపుము. వినోదము గాఁ

పు—(సేవకునితో) ఓరీ! వారల నిటకుఁ బిలువు
(సేవకుఁడు నిష్క్రమించును. సుమంత సు
ములతోఁ బ్రవేశింతురు)

(పుళిందు నుద్దేశించి)

సు॥ సుమి—కం॥ ధీరుఁడవు; సకలగుణ వి
స్తారుఁడవు; విమలయశో వి
కారుఁడవు; శుభచరిత్రా
ధారుఁడవు; నిన్నుఁబొగడఁ

సుమం—రాజాధిరాజా! వనరాజా! పుళిందా! దేశవ
నిర్వక్ర పరాక్రమ క్రమణ ధురీణుఁడవగు నీచర
నిండారు భక్తితోడ వచ్చితిని. ఇదిగో! వీఁ
నాతోడ సతంబుఁ దిరుఁగుచుండును. కరుణించి
చి నీకన్నెండ్రిత్రుములకుఁ బందువు సేయుందునా

పు.— ఓయీ! నీ పేరేమి?

సుమం.— రాజేంద్రా! నా పేరు విశాఖుఁడందురు. నా మనుమని పేరు శ్రావణుఁడు.

క.— నేఁ డేఁగినవారు కరం బానందంబున నున్నారు. వీరు శ్రావ్యతరముగఁ బాడుదురేని, బహుమాన మందెదరు.

సుమం.— చిత్తము! (గవిసెన వెడలించి, వీణ కరంబునఁ గొని గానము సేయును. సుమిత్రుఁడు కూడ పాడును.)

పు.— హాయి! హాయి! వీరు మానవమాత్రులా! గంధర్వులు!

క.— నిజము! నిజము! ఆహా! ఏమి శ్రావ్యముగా నున్నది!

సుమంత్రసుమి.— (పాడుచునే యుందురు)

(పులిందుఁడు, కళింగుఁడు కొంతవడికి కుర్చీలమీఁదనే నిదురింతురు సుమంతుఁడు బల్లపైని పట్టురుమాలులోని లేఖను దీసికొమ్మని సుమిత్రునకు సంజ్ఞ చేయును. సుమిత్రుఁడు తీసికొని జేబులోఁ బెట్టుకొనును. పాఁటపాడుచు నిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరపడును)

శ్రీ

ప్రమద్వర

సప్తమాంకము

ప్రథమరంగము

(ప్రదేశము. విశాలమగు చావడి. ప్రవేశము. న్యాయాధికారి యాసనాసీనుఁడై లేఖకోద్యోగి న్యాయాధికారిసమీపమునఁ గూర్చుండును. పురీంద్రసేన హేమపాలురొక వైపుఁ గూర్చుండుదురు. విజయసేనుఁడు మరియొక వైపు నిలువంబడి యుండును. ప్రతీహారి వనపాలురిరువురు నిలుచఁబడియుందురు.)

న్యా:— సభ్యులారా! నేఁడు మనమందఱ మిచ్చోట సమావేశమగుటకుఁ గారణ మెఱుంగుదురుగదా? వీఁడుగో, మనసమక్షమున నిలువంబడిన పురుషసింహము విజయసేనుఁడు. వీని ప్రస్తుతావస్థఁ దిలకింప, నిర్దోషివలెఁ జూపట్టుచున్నాఁడు. (హేమపాలుఁ డిటునటుఁ జూచును.) ఈతఁడు చిఱుతప్రాయమున పురీంద్రుని గృహమున విడువఁబడియెను. వీని తలిదండ్రులెవ్వరో యింతదనుక తెలియరాదయ్యె. పురీంద్రసేనుఁడు సహజకరుణామతియగుట నీతనిని తనబిడ్డలతో సమముగాఁ జూచుచుండెను. దైవోపహతుఁ డగు పురీంద్రసేనుఁడు ముల్తానుదేశాధీశుని కోపమునకుఁ గారణభూతమగుట మీరెల్ల రెఱింగిన విషయము. హేమపాలుఁడు స్నేహధర్మము తెలిసినవాఁడగుట

పురీంద్రసేనునకుఁ దనగృహమొసంగి, కష్టకాలమున సత్కరించెను. పురీంద్రసేనుఁడు శ్రీనగరమున కరుదెంచిన పదునైదుదినముల తరువాత విజయసేనుఁడు ప్రమద్వరను ప్రేమించినటు లెఱింగెను. సుసేనున కొన్నాటఁగోలె విజయునియం దసూయజనించెను. తెలివైనవాఁడగుట పురీంద్రసేనుఁడు విజయునితోఁ దఱచు మాటలాడక, సహపంక్తి భుజియింపక, ప్రమద్వర సమ్ముఖమునకుఁ బోనీయక, యొకవిధంబగు నిర్బంధమునను నుంచెను. సుసేనుఁడును విజయునితో నంతగా మాటాడలేదు. హేమపాలుఁడు ముల్తానునగరమునుండి వచ్చినతరువాత విజయుని వర్తనము గ్రహించి కరంబు నొచ్చుకొనియె. పురీంద్రసేనుఁడు హేమపాలునకుఁ గూతునీయ సమకట్టి యామెయంగీకారము వడయనిది యట్లుగావింప నేరఁడయ్యె; గాని ప్రమద్వర తనమనోరథమిట్టిదని చెప్పక దినములు బుచ్చుచుండెను. సుసేనుఁడు సమ్మతింపఁ పురీంద్రసేనుఁడు హేమపాలునకుఁ దనయ నొసంగ సన్నద్ధుఁడయ్యె.

చుట్టుప్రక్కలఁగల దుర్గాధిపతులను వివాహమున కాహ్వానమొనరించెను; గాని దుర్మార్గులగుటవలన పుళిందకళింగులను వనరాజులను మాత్రము కళ్యాణమహోత్సవమునకుఁ బిలువఁడయ్యె. ఆ సోదరద్వయము పురీంద్రసేనుఁడు చూపిన యగౌరవమున కత్యంతాగ్రహమొంది బలాత్కారమునఁ బ్రమద్వరను దొంగలించుకొని పాఱిపోయిరి. రోహిణియను చెలికత్తె యేడ్చుచుఁ బరతెంచి యివ్వార్తలోన నెఱింగించెను. పురీంద్రసేనుఁడు, హేమపాలుఁడు ముందు హయంబుఁ బరుగెత్తింప, సుసేనాయుతుఁడై, పుళిందకళింగుల వెంబడించెను; గాని విజయసేనుఁడు భయంకరఖడ్గమును ఝళిపించుచుఁ బోయి ప్రమద్వరను దుష్టులబారినుండి తప్పించి, గృహంబుఁ జేర్చెను. పురీంద్ర హేమపాలురకు గాయములవెంట గాయములు తగిలెను. తత్కారణమున వివాహము తప్పిపోయెను. సభ్యులారా! తరువాత జరిగిన విష

యామును జాగ్రత్తతో గమనింపుడు. నెలదినములవఱకును విజయసేనుఁడు ప్రమద్వరను జూడలేదు; తరువాత నొకనాఁడు వారే కారణమున్నో వనప్రదేశమునఁ గలిసికొనిరి. రోహిణికూడ వెంటనుండెను. అప్పుడు సుసేనకుమారుఁడు వారలను దూరమునఁ గాంచి, హాహారావములుసేయుచు, సమీపించెను. ప్రమద్వరను కఠినోక్తుల నొప్పించెను రోహిణిని చీవాట్లు పెట్టెను. ములికిపలుకుల విజయసేనుని బాధించెను ప్రమద్వర రోహిణీ ద్వితీయయై సోదరానుమతిని గృహంబునకుఁ బోవుచుండెను; మేఘగంభీర భాషణముల సుసేనుఁడు విజయసేనుని దూలనాడుచుండెను. రోహిణీప్రమద్వరలు వెనుదిఱిగి చూచిరి. సుసేనుఁడు మిలమిల మెఱయు ఖడ్గమును బలము వెలయ గరగరఁ ద్రిప్పుచుండెను. విజయుఁడు రోషకషాయిత లోచనుఁడై యురమీద కరమిడెను; కరవాలమును మాత్ర మూడబెఱుక లేదు. ఆబాలిక లెఱిఁగిన దింతియ. తదితర విషయములు సాక్షివిచారణవలన సభ్యులు గ్రహింతురు. (ప్రతీహారినిఁ జూచి) ఓరీ! నీ వెఱింగినదేమి? దాచక చెప్పుము.

ప్రతీ— న్యాయాధిపా! నిక్కము వచింతు. దైవముసాక్షి! విజయసేనుఁడరణ్యమునుండి వికలమనస్కుఁడై వచ్చెను. అతనిహస్తములు రక్తమయములై యుండెను. చేతఁ గృపాణములేదు. ఒరమాత్రము ప్రక్కను వ్రేలాడుచుండెను. "బాబూ! ఈరక్తమేమి?" యని నేనడిగితిని. అతఁడుత్తరమీయలేదు. లోనికరిగెను. నాయెఱిఁగినదింతియ. (లేఖకాఁడొయ్యగి వ్రాయును)

న్యా— నీవుపొమ్ము. వనపాలకులారా! మీకుఁ దెలియునదేమి?

వ.పా— న్యాయాధిపా! అనృతమాడను. దైవముసాక్షి! నేనువనమునఁ గుఱ్ఱురుచురక్తభరితంబైన మడుగునొండు గాంచి, భయంబుతో నటకు పోయితిని. మనుష్యసంచార మచ్చటలేదు; గాని తత్ప్రదేశమగుటవలన మనుష్యుల యడుగుల చిహ్నములు స్పష్టముగాఁ గాన

వచ్చుచుండెను. ఆమడుగులో ఖడ్గఖండ మొకండు గోచరమయ్యెను; దానిం గొనితెచ్చి పురీంద్రసేనున కర్పించితిని. (లేఖకోద్యోగి వ్రాయును)

2.వ.పా— దేవా! సత్యముపలికెదను, దైవముసాక్షి! చేపలుపట్టుటకై నా కుమారునితో వనోత్తర భాగమునఁగల నదికేగితిని. అందువల వేయుటయు నొకశిరోవేష్టము దొఱకెను. దానిని పురీంద్రసేనున కొసంగితిని. (లేఖకోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా— సరియె. మీరుపోవచ్చును. (హేమపాలుని వంకఁ దిరిగి) హేమపాలా! నీవెఱింగిన యుదంత మూలాగ్రముగ నాకుఁ దెలియఁ జెప్పుము.

హే.పా— (నిలువంబడి) న్యాయాధిపా! దైవముసాక్షిగా సూనృతము పల్కెదను. అవధరింపుము. పురీంద్రసేనుఁడు విజయుని నిర్బంధనమున నుంచెను. వాఁడెట్టులో తప్పించుకొనిపాఱిపోయెను; నా సేవకుఁడు వజ్రపాణి యాదురంతమును గనిపెట్టి యిరువురు సేవకులను వానింబట్టి తేరఁబుత్తెంచెను. విజయుఁడు వారలను సంహరించి, విమలాంగియగు ప్రమద్వరను పుళిందకళింగులు హరించి, పాఱిపోవుచుండఁ గాంచి, వారలనెదుర్కొనియెను. కొంతవడికి వారలనోంచి, ప్రమద్వరను గృహంబుఁజేర్చెను. పిమ్మట వజ్రపాణినిఁ బిలచి, "ఓయీ! నీయేలిక హేమపాలుఁడు సత్ప్రవర్తియేనా? అతనిని బిలువుము" అనివార్తఁబంపెను. నేను కడుంగడు భయంబున వానిని దరిసితిని. కన్నీరు మున్నీరుఁ గార్చుచు, నాతో నాతఁడిట్లనియె. "ఆర్యా! నేను పాపకర్ముఁడను. కోపమువశము లోనై పాపమనిజంకక సుసేనుని వనీతలమున సంహరించితిని. నీసేవకుల నిరువురను బరిమార్చితిని. హంతకుఁడనగు నాకు శాంతియెక్కడిది?" అనిపల్కెను. వానియవస్థకుఁ జేయునదిలేక యూరకుంటిని. (వి.సే ఆశ్చర్యమభినయించును

(లేఖకోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా — వజ్రపాణిని రప్పింపుడు. (సేవకులు వ.పా తీసికొనివత్తురు ఆతఁడు వణఁకుచు నిలువఁబడును)

న్యా — వజ్రపాణీ! నీకీయభియోగమునఁ దెలియు విషయములేమేనిఁ గలవా? భయములేదు. మెల్లనఁ జెప్పుము.

వ.పా — నాకుఁదెలిసిన విషయములెన్నియో లేవు. విజయుఁడు కారాగారమునుండి తప్పించుకొనియె; అదియెఱింగి హేమపాలుని సేవకుల నిరువుర నాతనింబట్టి తేరఁబంపితిని. వారల నాతఁడు సంహరించెను. ప్రమద్వరతో గృహమున కరుదెంచెను. నన్నుఁ జేరంజీరి, "ఓయీ! నీయేలిక హేమపాలుఁడు సమీపవర్తియే నాకీ ఆతనిని బిలువుము" అనిపల్కెను. నేనట్లు గావించితిని. (వణఁకుచుఁ గ్రిందచతికిలపడును) [లేఖకోద్యోగి వ్రాయును]

న్యా — సభ్యులారా! సాక్షివిచారణ మైనది. పైవిషయములు చర్చించి చూడ, విజయసేనుఁడు కేవలము నిర్దోషియనుటకు వలనుపడదు. అయినను, ఆతఁడేమనునో, విచారింపవలయును. (విజయసేనునివైపు మోమై) విజయసేనా! వీరందఱుఁ జెప్పినది నీవాలించితివికదా? ఇందసత్య మేమైనఁగలదే?

వి.సే — న్యాయాధిపా! సత్యమొక్కటి; అనృతము వేయి విధములు. లోకమసత్యమునే గౌరవించుఁగాక! అసత్యవాదులే విజృంభింతురుగాక; సత్యమేకడకు జయించును. సూనృత మపజయమొందునేని, దిక్కులురాలవే? కొండలుకూలవే? అంబుధులింకవే? ఎన్నెన్నియుత్పాతములు జూపట్టవు? — (కొంచెమాగి) పురీంద్రసేనుఁడు నాకుఁ దండ్రిసమానుఁడు. ఆతనికుమారుఁడు సుసేనుఁడు నాప్రియసోదరుఁడు. ప్రమద్వరమాత్రము నాప్రియకాంత! ఇదిహాస్యార్థమా? విశాలభువన ప్రదేశమునఁగలవస్తుజాలములన్నియుఁ గాలక్రమమున

నశింప, నెద్దియక్షయంబై, యుజ్జ్వలంబై, నిరుపమానమై ప్రకాశించునో, యాప్రేమయను మధురపదంబునం గల గంభీరార్థమును స్వానుభవమువలన గ్రహించి, యానందించు పురుషసత్తమునకుఁ గాక, తదితరులకు నాపలుకు హాస్యార్థమును స్ఫురింపఁజేయును గాని! ప్రమద్వరను నేను మనోవాక్కాయకర్మల ప్రేమించితిని; వీణవాయించిన మధురగీతము వెలువడదే?—నిజమైన ప్రేమయున్నఁ జేని సంతోషప్రదముగా జయింపఁజేనా? ఒకనాఁడరణ్యభాగమున మృగయానంతరము సంభాషణవశమున నామనోరథమును ప్రమద్వరకెఱింగించితిని. నేనొనరించిన ప్రమాదమిదియ. సునేసుఁడది తెలిసి ప్రమద్వరకెఱింగించెను. అతఁడు కరంబునొచ్చుకొని క్రొత్తవానిని జూచునటుల నన్నుఁ జూచుచుండెను. తరువాత నేమేమి జరిగెనో మీరెఱుంగుదురు.—ముఖ్యాంశమాలింపుఁడు. మఱియొకతఱి తద్వనీతలమున నే ప్రమద్వరను గలిసికొంటిని. సునేసుఁడు మరలయటకరుదెంచెను. అతనికోపము కడుతీవ్రమైనది. దుర్భాషల నన్ను నొంచెను; బాధించెను. నాకాతనియందుఁ గల మిక్కుటమగు ప్రేమ నన్నాతని నేమియుఁ జేయనియ్యదయ్యె. ప్రమద్వర రోషాణితో నిష్క్రమించెను. సునేసుఁడు కన్నుఁగవనుండి యాగ్నికణములు రాల, దిక్కులు ప్రతిధ్వనింప, నీచోక్తులనన్ను దుఃఖపెట్టెను; నాయందుఁ గోపాగ్ని రవులుకొల్పెను. అప్పుడు నేనోరపైఁ గరమిడితిని; నాయవివేకమునకు నే నేసిగ్గుపడి క్షమింపుమని సునేసునిఁ బ్రార్థించితిని. అతఁడాలింపఁడయ్యె. హాయుంజేక్క వనాంతరభాగమునకుఁ బోవసాగితిని. అతఁడును నావెంటవచ్చెను. నన్నుదూషించుచునే యుండెను. కటకటా! అదియెంతకష్టదినము. నేనాతని వాక్సాయకములను లెక్కసేయక గ్రుచ్చిమునపటించుచుంటిని. వనోత్తరదిశకుఁ బోవుసమయమున, భయంకరమగు నరుపసంది యొకటి మాకెదు

రయ్యెను. ఝురీలునఁ గత్తిమూసి దానినెదిరించితిని. ఏకారణమునన
యది సుసేనుని వైపుపోయెను. (పు.సే భయముతో నాలించును
హే.పా వెలవెలపోవును. వ.పా 'హా!' యనియఱచును) — సభ్యు
లారా! నన్నాలింపుఁడు. ఇందాశ్చర్యమునకుఁ గారణములేదు. సుసే
నుఁడు కొంతదనుక దానితోఁ బోరాడి, హయంబును బరుగెత్తించి
యెందేనింజనియె. నేనుహయంబుఁడిగ్గి. యామృగమున కెదురై నిల్చి
తిని. భయంకరములైన కోరలతో నన్నుఁ జిమ్మవలయునని నాపై
కదిగర్జించుచు వచ్చెను. ఖడ్గమునుదాని కంఠతలమున నాటితిని.
ఆదారుణ ప్రహారమున నామృగము ప్రాణములువిడచెను; కత్తిరెండు
తునియలయ్యెను. నాదుస్తులు రక్తమయములయ్యెను. ఆప్రదేశము
వెదికినదగుట; నడుగులజాడ స్పష్టముగాఁ గానఁబడియెడు; నెత్తురు
మడుఁగుగలుగఁ గాంచి మిదియు, సుసేను నరయ నేనుహయంబును
సత్వరమ బరుగెత్తించితిని. ఎంతవెతకినను, ఆతఁడు గానఁబడఁ
డయ్యె. వధించిన యడవిపందినిఁ గొనిపోవనెంచి మగుడి యటకరు
దెంచితిని; గాని యెవ్వరో దాని నపహరించిరి. విచారగ్రస్తుఁడనై
గృహమునకరుదెంచితిని. దౌవారికుని ప్రశ్న నాకువినఁబడనేలేదు.
నామనోగతమప్పుడు సముద్రము ననుకరించుచుండెను! — మఱియొక
మాట. ఇప్పుడు హేమపాల వజ్రపాణులు మీసమక్షమునఁ జెప్పి
నది కేవలమనృతము. హేమపాలున్ని సేవకులాతని యనుమతివడసి
నావెంటవచ్చిరి. వారిరువురు నాచే సంహరింపఁబడలేదు. పులింద
కళింగులు ప్రమద్వరను దోకొనిపోవుచుండ వారల నెదిరించితిని. హేమ
పాలుని సేవకులు నాకుఁదోడైరి. కళింగుఁడు వారల జముని కేతన
మున కనిపెను. ప్రమద్వరనుద్ధరించి గృహమునకుఁ దెచ్చితిని. వజ్ర
పాణిని నేను చూడలేదు. హేమపాలునితో మాటాడలేదు. దోషి
'నిచెప్పి మన్నింప వేడుకొనలేను, ఇదియు జరిగిన వృత్తాంతము.

(లేఖ కోద్యోగి వాఁ్రయును.—పు. సే కన్నీరువిడుచును. హే. పా భయముసూచించును. వ. పా హా! యని యఱచి పొరలును)

న్యా—(ఆశ్చర్యముతో) సభ్యులారా! విజయసేనుని మీరాలించితిరిగదా? ఈతఁడు చెప్పినదంతయు నిజమో కల్పనామాత్రమో యగును. (వి. సేనునిఁజూచి) విజయసేనా! ఇందుకుసాక్షులెవరైనఁ గలరా?

వి. సే—న్యాయాధిపా! వేయికన్నులతోఁ జూచు భగవంతుఁడే యిందులకు సాక్షి! అనపరాధుల నాతఁడు సంరక్షించును.

న్యా—సభ్యులారా! తీర్పుచెప్పుటకు నాకేమియును దోఁచకున్నయది. విజయసేనుని ముఖవిలాసమును బరీక్షసేయ నాతఁడు నిర్దోషియని తోఁచెడిని. హేమపాలుఁడు గౌరవనిలయమగు కులసంభూతుఁడు. ఆతఁడనృతము వచించునా?—

(నేపథ్యమునఁ గలకలము)

[సభవారందఱాశ్చర్యముతో నాలింతురు.]

(విం. ము. సు సే. సుమం. సుమిత్రులు ప్రవేశింతురు.—సుసేనుఁడు. వి. సేనుని కౌఁగలించుకొని యేడ్చును)

ఉ. ఎందుననుండి వచ్చితివి? నీవు సుసేనుఁడవా? మదీయయా
నందమ! స్రుక్కినాఁడవు; వనంబున నిన్విడనాడి, మొండినై
బొందిని నిల్చినాను; తొలిపుణ్యము హేతువు చేతనీవునా
ముందర నిల్చినాఁడవు; ప్రమోదము పట్టఁగఁజాల, తమ్ముఁడా

పు. సే—హా! కుమారా!

ఆ. వె. రారనాయనా! వరాలమూట! సుసేన!
రార, మన్మథ సుకుమార! రార
రార కులపయోధి రాకాసుధాకరా!

రారయనుఁగుపట్టి! రారతండ్రి!

(కౌఁగలించుకొనును;

శరీరము నిమురుచు) కటకటా!

సీ॥ పాలుగారెడుమోము బాష్పధారలుగార
చీకాకుపడి కళ చెదరిపోయె
సంస్కారణములేమి చక్కని కుంతల
ములు జడకట్టి కోమలతఁ బాసె
ఉన్నతోరతలము నొప్పిదము కనుఁ
గనుపడరాక లోఁతుగ నణంగె
అరిజనావళి గుండియలవియఁజేసెడు
బాహుపాశంబుల బలము సడలె

తే. గీ॥ కటకటా! యిన్నినాళులు కష్టపడుచు
నెందునుంటివో, యాహారమేదియో, యె
వండు నిన్నుబాధించెనో పలికినాదు
చింతఁ దీర్పుము తనయా! సుసేన! వేగ

సుమం—(సుమిత్రునితో) కుమారా! హేమపాలుఁడావలికిఁబోవుచుండ చూచుచుంటిమి.

సుసేనుఁడు.—(విజయసేనునితో) అన్నయ్యా!

తే॥ గీ॥ నీవు సుగుణమూర్తివి; దయానిధివి; వీఁడె
యుంగక నిను దుర్భాషల భంగపెట్టి
నిశిత కరవాలమునఁ జంప నిలచినాఁడు

మరువు నాదురితంబు; నమస్కరింతు!

(ప్రణమిల్లును)

వి. సే.—తమ్ముఁడా! ఇందు నీతప్పిద మేమియును లేదు. నాయందు నీవగు పఱచిన తులలేని ప్రేమను నేనర్హుఁడఁగాను.

సుసేనుఁడు.—(కన్నీరుగార్చి)

తే॥ గీ॥ నాదుచెలిగారముఁ గొనిన నాఁటఁగోలె
కడిఁది దుఃఖంబు నపకీర్తి పడుటెగాని
కంటినిద్రయు నన్నంబు కడుపునకును
లేక శోషిల్లినావు; సుశ్లోకచరిత!

నీయభిమానము నే నెట్లు దీర్చుకొందును? నన్నింకను ప్రేమిం తువు. అన్నయ్యా!

ఆ॥ వె॥ హితునిదోషములు సహించు స్నేహితుఁడు సు
వ్రతుఁడతండు పరమహితుఁడు సుమ్ము
అట్టివాని వడసినందుకు నీయందు
నాదు భాగ్యమేమనంగవచ్చు?

న్యా.—మిత్రవరులారా! తేనియతేఁటలూలుకు మీమాటలు వినఁ దనివి తీరకున్నయది. సుసేనకుమారా! నీవిన్నాళ్లెందుంటివి?

సు. సే.—న్యాయాధిపా! వనప్రదేశమున వరాహమునొందుగాంచి, విజయ ద్వితీయుఁడనై దాని నెదిరించితిని; ఒకవిధమగు ఆందోళనము హృద యమున గలఁతవెట్ట హయంబును బరుగెత్తించి వనాంతరభాగమున కఱిగితిని. కొంతవడి కాయాసమధిక మగుడు, శీతలతరుచ్ఛాయఁ గొండొకసేపు విశ్రమించితిని; గాని మనంబూఁగటఁ జెందలేదు. మెలమెల్లన హయంబును నడపించుకొనుచు విజయసేనుని విడచిన

చోటున కతుకెంచితిని. అతఁడచ్చటలేఁడు; గాని జీవములుగోల్పడి యాడవిపంది యచ్చోటఁ బడియుండెను. సమీపమునఁగల సెలయేటి తీరమునఁ గూర్చుండి విజయునిరాక నిరీక్షించుచుంటిని. అత్తటి గుఱ్ఱపుడెక్కల చప్పుడు వినవచ్చెను. ఉత్తరక్షణమున పుళిందుఁడు పరివారముతో నన్ను సమీపించెను. వానితో భయంకరయుద్ధమొనరించితిని; గాని యొక్కఁడనగుట గార్యము లేకపోయెను. కొందఱా యడవిపందిని మోసికొని నడువసాగిరి. నేను సమీపమునఁగల ప్రవాహమున దుమికితిని; నాశిరోవేష్ట మందుపడిపోయెను. కొంతదనుక వారికి నేను దొరకలేదు; అలసిపోయితిని. అప్పుడు నన్నాతఁడు బంధించి, తనగృహమునకుఁ దోకొనిపోయెను. దారిపోడుఁగున నన్నాతఁడు తీవ్రభాషణముల నొప్పించెను. మఱియు నిట్లనియెను.

తే. గీ. అంసమునఁ జీల్చి భయము దీపింప ముక్క
ముక్కలుగఁగోసి, మఱుఁగు చమురున వేఁచి
గ్రద్దలకును కాకులకును రామబంధు
గులకును విసరువాఁడ, నిక్కువముసుమ్ము

నేను వానికి జవాబుచెప్పలేను. పారావతమను పేరఁ బరఁగు భూగృహమందొక కారాగృహమున బంధించి యుంచెను. తద్గృహాధికారి సుజయాభిధేయుఁడు. వాఁడు దినమునకొక్కసారి యెండిపోయిన రొట్టెనొకటి నాకాహారమిచ్చుచుండెను. దానిని నేను సాధారణముగా భుజియించి యుంటలేను. తరువాతి వృత్తాంతమామె యెఱింగింపఁగలదు.

(విం. ముసలిని చూపును)

శ్యా—అవ్వా! నిన్నుఁజూచినతోడన కొరంతాశ్చర్యము గల్గెడిని! నీవృత్తాంత మెఱింగించి మమ్ము కృతార్థుల నొనరింపుము.

వి౦.ము—న్యాయాధిపా! సభ్యులారా! నిండు సభాంతరాళమున మానవతి యెలుంగెత్తి మాటాడరాదు. విజయసేనుని రక్షణార్థము ప్రాణములను తృణప్రాయముగాఁ జూచు నేనిప్పుడు నిర్భయముగా మీ కెల్లరకుఁ గొన్ని విషయముల నెఱింగింపవలయును. నా కథాప్రారంభమునకు మును ముందు మిమ్ముల నొండు ప్రార్థించెదను. కరుణాయత్తులై తీర్పు వేడెద; హేమపాలవజ్రపాలులను నాసమక్షమున నిలుపఁ బెట్టుఁడు.

న్యా—(హే.పా — వ.పా తో) మీరిటు రండు. (హే.పా వి౦.ము వలెని సమీపించి వణఁకుచు నిలుచుందురు)

వ.పా—హా! మరణదేవతా! కరుణింపుము. (క్రిందపడి పొరలును)

వి౦.ము—ఆర్యులారా! నేను సునంద యను పేరఁబడుదానను. నా తలిదండ్రు లొక బీదకుటుంబమునకుఁ జెందినవారు. నాకన్నదమ్ములు గాని; యక్కచెల్లెండ్రు గాని లేరు. ఈ సౌధరాజమున కనతి దూరమున వృద్ధులగు నా జననీజనకులతో వసించుదానను. ఒక నాఁడు హేమపాలుని యన్న మాగృహమున కరుదెంచెను. నన్నాతఁడు ప్రేమభావమునఁ బలుకరించెను. ఆతని పలుకులు నా చెవులకుఁ బ్రమోదముఁ గలిగించెను. ఆతని మందస్మిత జ్యోత్స్నలు మదీయ హృదయతమంబును హరించెను. ఆతఁడు తఱచు మాయింటికరుదెంచి, నాహృదయమునఁ బ్రేమబీజమును నాటెను. నానాఁటికది పెరిగి, వృక్షమయ్యెను. సత్యపాలుని తండ్రి మృతిబొందునపుడాతనిఁ జేరంజీరి, "కుమారా! నీవు వివాహమింకను జేసికొనియుండలేదు. సాంప్రదాయముగల కుటుంబమునుండి యొక కన్యారత్నమును బరిగ్రహించి, వంశోద్ధరణ మొనర్పుము." అని చెప్పెను. పితృవాక్యమనుసరించి సత్యపాలుఁడు సుమిత్రయను కాంతామణినిఁ బరిణయంబాడెను; గాని నాతోడి స్నేహము మానలేదు. నన్నాతఁడు మనస్సాక్షిగా వరించెననియు, నొండు కాంతను గ్రహింపఁడనియు నమ్మికొనియుంటిని; గాని దైవనిర్ణయ

మన్యమగు డాతని కెదురాడ నోడితిని. వివాహానంతరము నన్నా తఁడు తఱచు చూడలేదు. నాజననీజనకులు మరణించినతరువాత, శూన్యగృహమునందుండ నిష్టము లేక, సత్యపాలునిఁ గన్నారఁజూచి నైన సంతోషింప నగునని యెంచి సైరంధ్రీవేషమును దాల్చి సుమిత్రా దేవి యంతఃపురమును జేరితిని. సత్యపాలుఁడు నన్ను గుర్తింపఁడయ్యె. కొంతకాలము గడచినతరువాత పరమేశ్వరుని కృపవలన సుమిత్రా దేవి గర్భముఁ దాల్చెను; శుభలగ్నమున సుపుత్రోదయమయ్యెను. —పుత్రునిఁ జూచుకొని నావిచారములన్నియు మఱచితిని. వజ్రపాణీ! వినుచున్నావా? సునంద జీవముతో నున్నది. హేమపాలా! నీకిప్పుడు చెముడు రాదని తలంచెదను. నీవలన నేపడిన భంగపాటు నీ శ్రేయాభి వృద్ధికిఁ గారణమయ్యెనని యింకను నువ్విళులూరుచున్నాడవా?— సభ్యులారా! నాకన్నీళ్లు మన్నింపుడు!—దుర్వినయుఁడై హేమపాలుఁ డెన్నియోసారులు నన్నుఁ బరిభవింప యత్నించెను. వజ్రా! ఇది యబద్ధమా?

వ.పా—సునందా! అపరాధములెన్నేని చేసితిని. నన్ను మన్నింపుము. నీవు ప్రజ్వలితాగ్ని కీలవు! నిన్ను స్పృశింప నెవ్వరు సాహసింతురు?—

సునంద—తరువాత, విఫలమనోరథుఁడై నన్నాతఁ డంతఃపురమునుండి తోలివేయ నెంచి, యన్నగారితో నామీద కొండెములు గల్పించి చెప్పుచుండెను. సత్యపాలుఁడు సత్యపాలుఁడు! తమ్ముని వృథాడంబ రములు నమ్మలేదు. తత్కారణమున నాతనిపైనలిగి హేముఁడాతని నెట్టులైనఁ గళత్రసహితముగా వధింప నెంచెను, మఱియును కళ్యాణీ పురాధిపత్యమున కాశించెను. కటా! ఆవృత్తాంతము నేగ్రహింపఁ జాలనైతిని. ఒకనాఁడు సుమిత్రయు సత్యపాలుఁడును సుఖశయ్యా నిద్రించుసమయమున వజ్రపాణి వారలను సంహరించెను!

వ.పా—హా! దురాత్ముఁడు హేముని ప్రోత్సాహమున నేనా వారల

మున కియ్యకొంటిని! (వేదన నభినయించి) హా! హా! నాపాపరాశి మిన్నుముట్టినది!—ప్రపంచమంతయుఁ గంటకావృతమై చూపట్టెడిని. సునందా! (వణఁకుచు) మన్నింపుము! నేమరణించెదను.—

హే.పా—(భయముతో నిటుజూచుచు; వణఁకుచు)

స్వా—సునందా! తరువాత; తరువాత?

సునంద.—పిమ్మట సత్యపాలుని కుమారునిఁగూడ, హేముఁడు బ్రతుకనీయఁడని తలంచి, నిశాకాలమున నేరికి నెఱుంగరాక, బాలుని నెత్తుకొని, దూరప్రయాణజనిత ప్రయాసమున కోర్చి రెండుదినములలో ముల్తానునగరమునఁ బ్రవేశించితిని. పురీంద్రసేనుఁడు సుగుణాభిరాముఁడని ప్రజలవలన నాలించి, యర్ధరాత్రమున నాతనిచావడిలోఁ జిఱుతప్రాయంపు బాలుని విడచి, కన్నీరుఁ దుడిచికొనుచు, నాయూర యోగిని వేషమునఁ దిరుగుచుంటిని. విజయసేనుఁడే సత్యపాలుని కుమారుఁడు!—

హే.పా—హా! దైవమా! నిజముదాఁగదు! నామీద మహోన్నత మహీధరము పడినది. గత్యంతర మేమి?

సునంద.—విజయసేనుని పలుమారు చూచికొని మితిలేని యానంద మొందుచుంటిని. కొన్నిదినముల తరువాత సురపాలుని కోపమునకు లోనై పురీంద్రసేనుఁడు ముల్తానువీడ్కొలుపుటయు, నాదిగాఁగల చరితంబు సభ్యులెఱింగినదే! ఈనగరమున కరుదెంచిన తరువాత నేను యోగిని వేషమునువిడచి, తత్పుర సమీపారణ్య భూముల గ్రిమ్మరుచు జీవయాత్రనడపుచుంటిని. ఒకనాఁడు విజయసేన సుసేనులు ప్రమద్వరతో నయ్యరణ్యమున కరుదెంచిరి. విజయుఁడు ప్రమద్వరను బ్రేమభావమునఁ జూచువాఁడనుసంగతి నేనాదినమున గ్రహించి, కరంబానందించితిని. పరమాత్ముఁడు వారియెడ ననుకూలుఁడు గావుతమని ప్రార్థించుచుందును. పురీంద్రసేనుఁడు తనకూతును హేమునకొసంగి

పెండ్లిసేయనున్నాడని వినినప్పుడు నేనెంతవిచారించితినో, నాహృది యమున కెఱుక. హేమపాలుఁడును కుటిలవర్తనుఁడగుట, విజయునిపై నేరములుగల్పించి, నిందలుమోపి, కఠిననిర్బంధవాసమున నిలిపి, కరంబు బాధించెను.

"ఒకనాఁడు గగనతలమెల్ల మేఘావృతమై జగమంతయును నంధకారబంధురముగావించెను. శంపాపరంపరలు తళుక్కుమనుచును బయలుపడి యాకసము నగ్నిమయము గావించుచుండెను. నిర్ఘాతసందోహంబులు ఘుమఘుమారావముల వెలువడుచుండెను; కుంభవృష్టిగా వర్షము గురియుచుండెను. ఆ రాత్రి గమనము సాగించి, పులిందుని సౌధమునకుఁ బోయితిని. కళింగుఁడు నన్నుచితాసనముల ననునయించి, భోజనమిడి సత్కరించెను. ఆనాఁడు పులిందకళింగులు ప్రమద్వర హరణార్థముఁ బోవ సన్నద్ధులగుచుండిరి. ఈవిషయము వారిసంభాషణముల వలన నెఱింగితిని. తరువాత వంటయింటి సమీపమున కరిగితిని. సరసపాకనిధానులచట పందినొండు గోయుచుండిరి; ఆపందికంఠప్రదేశమున ఖడ్గఖండ మొకటి వారికిఁగానఁబడియెను. దానినావల బారవైచిరి. (సంచిలోనుండి ఖడ్గఖండమునుదీసి న్యాయాధికారి యెదుటఁ బెట్టును) [లేఖకోద్యోగి వ్రాయును]

న్యా — సభ్యులారా! వనపాలుఁడు పురీంద్రసేనునకొసంగిన ఖడ్గఖండము దీనికిసరిపోయినది! (అని రెండును కలిపిచూపును) —

(సునందతో) తరువాత? తరువాత?

సునంద — తరువాత పులిందకళింగులు ప్రమద్వరను దేరఁ బయనమైరి. నేనువారి సౌధమంతయును వెదకి, యొకబాటగుండఁ బోవంబోవ భూగృహమొకటి దృగ్గోచరమయ్యెను. దాని నిర్మాణకౌశలమున కచ్చెరువడుచు, గమనము సాగించితిని. సుజయుఁడనువాఁడు తాళముచెవులగుత్తిని చేఁబట్టి కునికిపాట్లు పడుచుండెను. వేఱొండు గది

నుండి యార్తనాద మొకటి నా చెవులఁ బడియెను. జ్యోస్యము జెప్పుట యందు నాకు మిక్కిలి పరిచయము గలదని చెప్పి సుజయుని నమ్మించితిని. తాళము చెవులను వానినుండి గ్రహించితిని. సన్నని మార్గము ననుసరించి వానితోఁ గారాగృహము దరి కఱిగితిని. శుష్కించి, పూరిసెయ్య నొక యువకుఁడు దుఃఖించుచుండెను; దైవమును బ్రార్థించుచుండెను. అతఁడే సుసేనుఁడు. సుజయుఁడాతని కొకకొట్టె నొసంగెను. సమీపమునఁగల బావికి జలహరణార్థ మఱిగెను. వాఁడు నీరు తోఁడుచుండ మెల్లనఁబోయి వానిని నూతిలోఁ ద్రోసితిని. వాఁడు భయంకర నినాద మొనరించి యందుఁబడియెను; తాళముఁ దెఱచి సుసేనుని యీవలకుఁ బిలిచితిని. (పృ. సే. హర్షము సూచించును) కాని, సుజయుఁడు తన పరివారముతో మఱియొక బాటనుండి ప్రవేశించి, సుసేనుని కారయందిడి, నన్నొక గృహమున బంధించెను! ఆమఱునాఁడు పులిందకళింగు లటకరుదెంచి, "ఓసీ! దుర్మతీ! నీకంత్యకాలము సమీపించినది! నిన్ను కాళికి బలివేసెదను. సిద్ధముగా నుండుమని" చెప్పెను. తరువాత సుసేనునుద్దేశించి, "ఓరీ! అధమా! నీవీ లోకము వాఁడవు కావు! మృత్యుముఖమును బొంద సిద్ధపడుము!" అని కఠినముగాఁ బల్కెను. చేయునదిలేక విచారముతో నెదురుచూచుచుంటిమి. తదనంతర విషయములు గాన విశారదుఁ డీసుమంతుఁ డెఱుంగును. (లేఖ కోవ్యాసి వ్రాయును)

న్యా — సుమంతా! నీవు సత్యనిరతుఁడవు. నీవుఁ దెలియు విషయము తెఱింగించి మాకానందమును గూర్పుము.

సుమం — న్యాయాధిపా! సుమిత్రుఁడు జాలిగుండెవాఁడు. విజయసేనుని యందాతని కడలేని మైత్రి. ఆతనికిఁ గలిగిన దుర్గతికి కరంబు ఖిన్నుఁడై యాతని నుద్ధరింప మార్గమరయుచుండెను. ఒక నాఁడు వజ్రపాణి యాతనిం బిలిచి, "సుమిత్రా! హేమపాలునిఁ బిలువు" మని చెప్పెను.

హేమపాలుఁడు వచ్చువంతలో, వజ్రపాణికిఁ దెలియకుండ, సుమిత్రుఁడాతని మంచముక్రింద దాఁగుకొనియె. హేమపాలుఁడు వచ్చిన తరువాత వజ్రపాణి యాతనితోఁ గొంతవడి సంభాషించెను. ఆసంభాషణాంశమిది: పుళిందుని సేవకుఁడు దుర్జయుఁడు వజ్రపాణిని రాజమార్గమునఁ గలిసికొనియెను; తనయేలిక సౌధమునకు రమ్మనియెను. భూగృహమున సుసేనునిఁ జూపి వజ్రపాణితో నిట్లనియెను. "వజ్రీ! సుసేనుఁడు లోకమున నమ్మినటుల మరణించలేదు. నీవాతనిని ప్రత్యక్షముగాఁ జూచుచున్నావుకదా? హేమపాలుఁడు విజయసేనుని మరణముఁ గోరునేని సుసేనుఁడు జీవములతో నుండరాదు. ప్రమద్వరను పుళిందునకొసంగిన సుసేనునాఁతడ సంహరించును. ఇది మాయేలిక యభిమతము. హేమపాలున కీవార్త నెఱింగించి వలయు విధమున వర్తింపుమనుము." అనవుడు వజ్రపాణి యటులనే యొనరింతునని వాగ్దానముజేసి హేమపాలున కీవార్త నంతయు నివేదించెను. ప్రమద్వర నన్యులకొసంగుట హేమపాలుని యభిమతముగాదు; అప్పటికంగీకరించి, తరువాత కర్తవ్యమూహింప వచ్చునని లేఖ నొండు వ్రాసి దుర్జయునిచేఁ బుళిందునకు దానినందఁజేసెను. (హే. పా. పుళిందునకు వ్రాసిన యుత్తరమును న్యాయాధికారి కందఁజేయును) (లేఖ కోదోర్యగి వ్రాయుము)

న్యా—(లేఖచదివి, యాశ్చర్యభరితుఁడై) మీరందఱాలింపుడు. (ప్రకాశముగాఁ జదువును) హేమా! ఇది నీకృతమేనా?

హే. పా.—(భయవిషాదములతో) అవును! అది నేవ్రాసినదే!

న్యా—సభ్యులారా! ఈలేఖవలన హేముని కపటవర్తనము బయలుపడినది! సుమంతా! ఈలేఖ నీకెట్లులభించెను?

సుమం—సుమిత్రుఁడు మంచముక్రిందఁ దాఁగి వారిరువురి సంభాషణ మాద్యంతమాలించి నాకుఁ దెలియఁజెప్పెను. ఆనాఁటే నేమిద్దరమును

గాయకుల వేషములుదాల్చి పులిందుని సౌధమునకరిగితిమి. దుర్జయుండు తెచ్చినజాబుం దిలకించి పులిందకళింగులు పరమానందభరితులై మారాక కనుమతించిరి. సంగీతశాస్త్రమున నాకుంగల పరిచయలేశమును నాశక్తికొలందిఁ బ్రదర్శించితిని. సుమిత్రుండును కూడ నాకుం దోడయ్యెను. ఆగానమాధుర్యమును గ్రోలి గ్రోలి, పుష్పాసవసేచనమున బుద్ధి మందీభవించిన దగుటయై మఱచి, పట్టు దిండ్లమర్పంబడిన యాసనములమీద నే వారునిదురపోయిరి. సుమిత్రుండును బల్లపైఁగల యుత్తరమును సంగ్రహించెను. పాటపాడుచు మేము నిష్క్రమించితిమి. భూగృహమునకుఁ బోయి సుసేనసునందలఁ జూచితిమి. ఆఁకపాయితోఁ గారాగారముతలుపులకుఁ గల యినుపకడ్డీలను గోసితిమి. సుషేణసునందలీవలఁబడిరి. మాకెవ్వరు నడ్డుపడలేదు. తరువాత సత్వరగమనమునఁ బ్రహ్మాణపై యరణ్యమున కరుదెంచి రహస్యస్థలమున రాత్రియంతయుఁ డాగియుంటిమి. తెల్లవారుజామున కోలాహల మొండుదూరమున మాకువినవచ్చెను. వాయువేగమున నిటకువచ్చితిమి. పరమేశ్వరుండు మాకుసాయమయ్యెను. అంధకారము భాసిపోయెను. సుప్రభాత మానంద దాయకముగాఁ బొడసూపినది! (లేఖ కోద్యోగి వ్రాయును)

న్యా—సుమిత్రా! నీవు సుగుణధనుండవు, మిత్రధర్మమెఱింగినవాఁడవు. నిన్ను దేవుండు కాపాడుగాక!

సుమి—(వ.పా సమీపించి, చూచి, న్యాయాధికారితో) దేవా! వజ్రపాణి మరి జీవింపడు.—అయ్యో! వీఁడు మరణించినాఁడు. వీనికి సంస్కారము గావించి వచ్చెదను. (శవముతో నిష్క్రమించును)

న్యా—సభ్యులారా! వజ్రపాణి పాపాత్ముఁడగుట భారము సైపలేక పరలోకమునకుఁ బోయెను. హేమపాలుఁడు పవిత్రవంశమున జన్మించినను, పరమపాతకము నాచరించి, తనజీవితము నే గాక, తన

వంశమునుగూడ కళంకభూయిష్ఠ మొనరించెను. వీడు భ్రాతృ హంతకుడు! కష్టజీవి! వీని నురిదీసిన గార్యమేమియు నుండబోదు. కఠినకారాగృహ శిక్ష వీనికి విధించితిని; వీడు బ్రతికినన్నాళ్ళు కారాగృహమున నుండవలసినదే! పుళిందకళింగుల దురంతములు మితిమీరినవి. వారలకు నిర్బంధశిక్ష విధించితిని!—విజయసేనునకుఁ బట్టాభిషేక మొనరింపవలయును. పురంద్రసేనా! అందుకు వలయు ప్రయత్నములను నీవు సేయుము.

[భటులు హే. హా. ని, శృంఖలములఁ బంధించి నడపింతురు—వి. సే.—సుసేన.—పు. సే.—సునందలు తప్ప తక్కినవారందరు నిష్క్రమింతురు]

పు. సే.—(వి. సేనునితో) కుమారా!

చ. తెలియక బాధపెట్టితిని; తీవ్రతరంబగు భాషణంబులన్
బలికి మనోగతంబు పలవంతలఁ బాలొనరించినాను; నీ
కులమును శీలముం దెలియఁగగోరి ప్రయత్నము సేయనైతి; ని
ర్మలహృదయా! క్షమించి, యపరాధములన్ వెలిచేసి సైపుమా!

వి. సే.—జనకా! నన్ను మీరింతగా వేడెదరేమి చిత్రము! నాకారణమునఁ గదా? మీరెల్లరు కన్నీరు గార్చితిరి? ప్రమద్వరను సుసేనుని కుశల వార్త నెఱింగించితిరా?

సునంద—పురంద్రా! నా పలుకాలింపుము.

తే. గీ. ఏసతీలలామ కొఱకు నెల్లకష్ట
ములకు నోర్చి నీలాపనిందలకు శిరము
వంచె విజయసేనుఁడు శాంతభరితుఁడగుచు
నామె నాతని కొసఁగుమయ్యా! పురంద్ర!

సప్తమాంకము

(ప్రమద్వర — రోహిణి ప్రవేశింతురు)

ప్ర—(కన్నీరుఁ గార్చుచు)

౧. సీ. ఓక్రూపాపరతంత్ర! యోగంభీర జలధీ!
యమలగుణాకరా! యాలకింపు
హేమపాలుఁడు వడినేగుదెంచి సుసేనుఁ
డడవిలో నీహేతి నణఁగెనంచు
నచియించి, న్యాయాధిపతులరుదెంతురు;
విజయసేనుఁడు భూమివిడచు నతివ!
యభిమానముండిన నరుగుమెందేనియు
నిలువఁగరాదోక నిమిష మేని
ఆ. వె. యని లిఖింపు జాబు జని నేను విజయాంకు
న కొసఁగి యెటకేని నడచునటులఁ
జేయుదనఁగ వ్రాలు జేసి యంపితి లేఖ
పాపమెఱుఁగనీదు పాదమాన

(అని పాదములపై వ్రాలును)

సునంద — విజయసేనా! ప్రమద్వర నిర్దోషి. నీవు దోషివని యామెకల నైనఁ దలంపలేదు. హేమపాలుని వాక్యములవలన నీవు దారుణావస్థ నున్నటులఁ దలంచి, భయపడి, నిన్ను రక్షింప తెలియంగాలుంగక, హేముని యభిమతానుగతముగ లేఖవ్రాసి నీకంపినది. ఇది భావ్యము. నీవాలేఖనుగూర్చి విచారింప నవసరము లేదు.—

వి. సే— అమ్మా! చెప్పవలయునటే! ప్రమద్వర నిజముగా ప్రమద్వర!

సునంద — పురీంద్రసేనా! నాకుమారుని విజయుని నిండారు ప్రేమ భావమునఁ బెంచితివి. నీయుపకారము నేమఱువఁజాలను!

దౌ.వా—(ప్రవేశించి) దేవా! పురీంద్రసమహాశయా! ముల్తానునగరము నుండియమాత్య శేఖరుం డొకఁ డరుదెంచి ద్వారము దరి వేచియున్నాఁడు.

(పు. సేనుఁ డెదురేగి, యమాత్యునితోఁ బ్రవేశించును)

పు. సే— కేసరీ! సురపాలక్ష్మాపాలునకు క్షేమమే? నీవుఁ గుశలంబో?

కే— దేవా! అందఱును క్షేమమున్నారు, మీరీలేఖం దిలకింపుఁడు.

(ఉత్తరమిచ్చును)

పు. సే—(అందుకొని, యాత్మగతమునఁ జదివికొని, వి. సేనునకిచ్చును. వి. సే. గట్టిగాఁ జదువును)

శ్రీ పురీంద్రసేన మహాశయునకు. ముల్తానునగరాధ్యక్షుఁడగు సురపాలుఁడు వ్రాయు విషయములు:

మోసకారులగు కొందఱు మంత్రుల పలుకులాలించి, నిన్నుఁ బరభూములకుఁ దోలినాఁడను. నాయపరాధము మన్నించి, ముల్తాననగరమున కరుదెమ్ము. నీవియోగమువలనఁ గరంబు కృశించితిని.

సురపాలుఁడు. ”

సునంద— ఆహా! ఆనందమానందము! పురీంద్రా! అన్నియుం శుభప్రదముగా ముగిసినవి! నీకోర్కెలు ఫలించినవి. ఇంకేమికావలయును?

పు. సే— తల్లీ! సుగుణహారి విజయసేనుఁ డల్లుఁడయ్యె; పున్నెముల గంప కుమారుఁడు లభించె; పుణ్యవతివగు నీచెలికారము గలిగెను; సురపాలు నను మరల నాయందు తొల్లిఁటి యభిమానము పొడసూపె. నాకొం డొక యభిలాష యేదికలదు? అయిన నిట్లగుఁగాక!

తే. గీ. విమలమగు ప్రేమ చెదరక వెలయురీతి;
మనచరిత్రంబు పుట్టని జనులచేత
జనన మొందఁగనున్న బాషలనభినయ
ముఁగనుగాత!—మాపదులు ప్రమోద మొందె

అందఱు:— తథాస్తు!

సమాప్తము

రాజవైద్యశాల

రాజమహేంద్రవరము.

దేశమునందెన్నియో వైద్యశాలలు బయలుదేరినవి. ఎంతమందో సంభప్రకటనలు చేసి ప్రజలవద్ద డబ్బు లాగు చున్నారు. మా వైద్యశాల అట్టిదికాదు. ఇందన్ని రోగములకు తగు ఔషధములు సిద్ధముగ నుండును. ప్రతిఔషధము కాగ చౌకగా నుండగలదు. మేము చెప్పినప్రకారము పథ్యపాన ములు చేసినను మామందులు గుణమీయనియెడల పోస్టు ఖర్చులతో కూడ మామందుల ఖరీదు యిచ్చివేయబడును. అనేక వేల యోగ్యతాపత్రములు గలవు. ఒక్కమారు పరీక్షించండి.

స్టూడెంట్సు కల్పము

విద్యార్థులకిది కల్పవృక్షమువంటిది. అతివేడివలన శుక్ల నష్టము (స్పెర్మటోరియా) తలనొప్పి, పార్శ్వపునొప్పిమున్నగు వ్యాధులతో బాధపడు విద్యార్థులు దీనిని సేవించిన వారము రోజులలో మంచి ఆరోగ్యవంతులగుచున్నారు. ఒక ఆయుర్వేదవిద్యాప్రవీణుడగు సిద్ధునిసలహాప్రకారము తయారుచేయ బడిన క్రొత్తమందు.

15 రోజులకు సరిపోవు లేహ్యము రూ 2—0—0
డిటో పొట్లములు 1—0—0

ఒకపూట లేహ్యము ఒకపూట పొట్లము చొ॥ వేసికొనునెడల 15 దినములలో వజ్రదేహమగును. పరీక్షించి మేలుపొంద గోరుచున్నారము.

సంతోషామృతము

ఈలేహ్యము సేవించుటవలన ఎంతో ఆకలి కలుగును. సులభముగ ఎంతకఠినపదార్థమయినను జీర్ణమగును. వీర్యవృద్ధికి చెప్పినమందు. ఒక్కమోతాదు వేసుకొనిన నపుంసకుడు సహితము సంతానవంతుడగుచున్నాడు. నవీనదంపతులకు సంతోషమును కలుగజేయు అమృతమువంటిది. వెల 15 రోజులకుసరిపోవు డబ్బీ రూ **2—8—0.**

అజీర్తిహారి

ప్రతిరోగమునకును అజీర్తి ప్రధానమగుచున్నది. అట్టి అజీర్తిని రూపుమాపుటకు యీమందొక్కటే కలదు. గిద్దెడు బియ్యపు అన్నము తినినను జీర్ణించుకొనలేనివాడు 15 రోజులలో మానెడుబియ్యపు అన్నము తినగలడు.

15 రోజులకు సరిపోవుమందు రూ **1—8—0**

కలరాకు, వాతరోగములకు, పక్షవాతములకు, ఉబ్బుజబ్బులకు, సుఖవ్యాధులకు శ్వాసరోగములకు, దగ్గు, వగర్పు మున్నగు వ్యాధులకు అనేక మందులు సిద్ధముగనున్నవి. మీ జబ్బు వివరములనువ్రాసిన ఉత్తరములు రహస్యముగనుంచి, తగినమందు నిర్ణయించి పంపుచున్నారము.

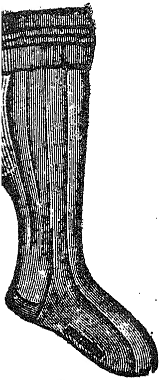
వలయువారు:—

డాక్టరు— రాజవైద్యశాల, రాజమండ్రి.

ప్రకటన

ఇండియా అంతకు ఏజంట్లుకావలయును.

ఆంధ్రోద్యమమునకు తోడ్పడరా?

మేజోళ్లు మేలైనవి, పసందైనవి, గట్టివి, ఏరంగులోనైన, ఏకొలతకలవైనను, సరే, మావద్ద సరసమైన ధరలకు దొరకును.

9 అం గలవి డ 1కి	4—8—0
10 అం గలవి డ 1కి	డిట్టో
11 అం గలవి డ 1కి	డిటో

వర్తకులకు, విశేషసరకు కొనువారికిన్నీ ధారాళమైన కమీషను ఈయబడును. నేడే కార్డు వ్రాయుడు.

ఆంధ్ర నిట్టింగు ఫ్యాక్టరీ,
220 చైనాబజారు రోడ్, మదారాసు.

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే వ్రాయబడిన ఈ క్రింది గ్రంథములు. ప్రైమరీ స్కూళ్లలో చెప్పుటకును, వినోదముగా చదువుకొనుటకును వీలుగానున్నవి.

విజయనగర రాజులకథలు.	౦—౩—౦
చిత్తూరురాజులకథలు.	౦—౪—౦
ఢిల్లీచక్రవర్తులకథలు.	౦—౮—౦
గోల్కొండనవాబులుకథలు.	౦—౨—౦

వలయువారు;— హరి అండ్ కో

రాయవరము, రామచంద్రపురము పోష్టు, గోదావరిజిల్లా.

ఆంధ్ర సారస్వత నికేతనము.

రాజమహేంద్రవరము

మనోహరములు, నీతిబోధకములు, జాతీయప్రబోధక
, నగు గ్రంథములు ప్రకటింపబడుచున్నవి. చందాదారు
తిని యీకాగితము కరవురోజులలో కూడ చౌకగాద
లవు. చాలమంది గ్రంథముద్రణము మానినను, సంవ
రమునకొక గ్రంథము వేయుచు కాలక్షేపము చేయుచున్న
తరగ్రంథమాలల వారివలె గాక సకాలములో రెండునెల
కొకరూపాయి విలువగల గ్రంథములు మేలైన ఇంగ్లీషుకాగి
తముమీద ముద్రించుచున్నాము.

[1] నూరుపుటలకు నాలుగణాలువంతున చందాదారులకు
గ్రంథములు చౌకగా నీయబడుచున్నవి.

[2] నాలుగణాలు ప్రవేశరుసుము క్రిందనిచ్చి లేదా మొ
దటి వి.పితో రాబట్టుకొనుమని వ్రాసి ప్రతిగ్రంథము వి.పి త్రిప్పివే
యకుండ పుచ్చుకొనువారు చందాదారులుగా యెన్నబడుదురు.

[3] రెండుమారులు వి.పి త్రిప్పివేయు చందాదారులు అర్థ
రూపాయి చెల్లించి తిరుగా చందాదారులు కావలసియుందురు.

[4] మాపుస్తకములలో "దేశోద్ధారకులు" యీసంవ
త్సరము స్కూలుఫయినలు కెక్కెను కావున ఇంతటినుండి చందా
దారులై మాపుస్తకములు తెప్పించుకొనువారికి స్కూలుపుస్త
కములుగా పెట్టబడుచుండు మాపుస్తకములన్నియు చౌకగా
దొరకగలవు. ఇవే ఇతరులకు అప్పటి కాగితముధరనుబట్టి
[illegible] కాగలవు